ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

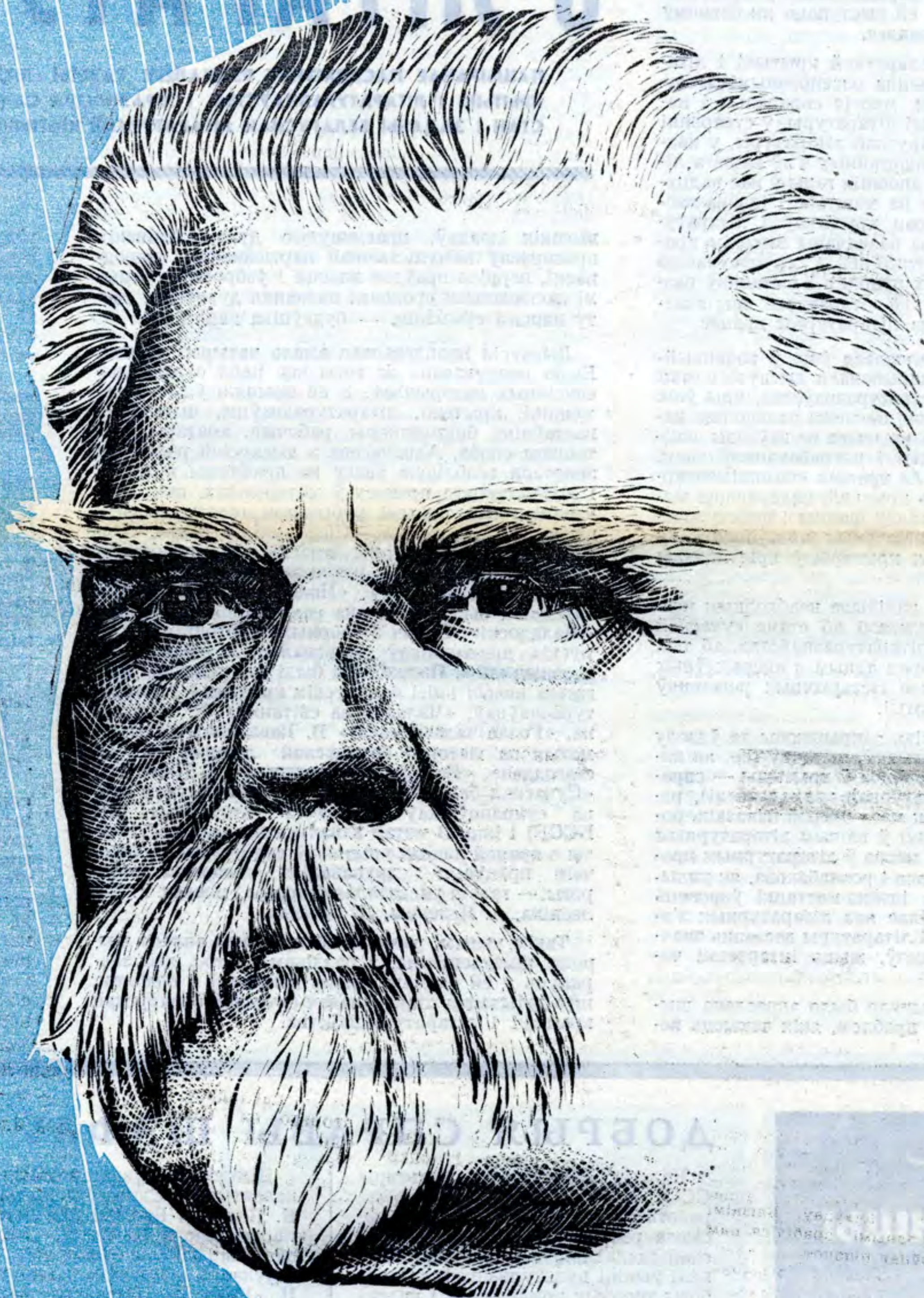
Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 3 (2582)
ПЯТНІЦА
21
студзеня 1972 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Рыгору Раманавічу ШЫРМУ—80

Мал. І. БЯЛЕЦКАГА.

КРЫТЫКА. ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ

З ЧАСАМ, З ЖЫЦЦЁМ, З ЛІТАРАТУРАЙ

ПАШЫРАНАЕ ПАСЯДЖЭННЕ РЭДКАЛЕГІІ ГАЗЕТЫ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА» З УДЗЕЛАМ СЕКЦЫІ КРЫТЫКІ І ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА І КІРАЎНІЦТВА САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР. ТЭМА ГАВОРКІ: СТАН І ЗАДАЧЫ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ КРЫТЫКІ

«Крытыка. Дзень сённяшні...» Такая рубрыка з'явілася на старонках штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» ў нумары за 17 верасня мінулага года. Тады, пад гэтай рубрыкай, газета змясціла рэдакцыйны артыкул і артыкулы пісьменніка Міколы Лобана («Калі б у мяне запыталі...») і крытыка Якава Герцовіча («Салаўя байкамі не кормяць...»). Гэтымі матэрыяламі рэдакцыя пачала гаворку аб стане і задачах сучаснай беларускай крытыкі і літаратуразнаўчай навукі.

Напрамак і мэты гэтай размовы былі прадыктаваны рашэннямі XXIV з'езда КПСС і V з'езда савецкіх пісьменнікаў. У справаздачным дакладзе ЦК КПСС на XXIV з'ездзе партыі, дзе былі грунтоўна прааналізаваны шматгранныя працэсы камуністычнага будаўніцтва ў нашай краіне, вызначана шырокае кола неадкладных задач ва ўсіх сферах эканомікі і ідэалогіі, грамадскага жыцця, была ўдзелена ўвага і пытанням развіцця літаратурна-мастацкай крытыкі як актыўнага праваднікa лініі партыі ў галіне літаратуры і мастацтва. З'езд у сваіх дакументах яскрава раскрыў і падкрэсліў значэнне літаратурна-мастацкай крытыкі як важнага сродку забеспячэння далейшых поспехаў савецкай літаратуры і мастацтва. У рэзалюцыі з'езда яшчэ раз была адзначана высокая мера адказнасці савецкай літаратурна-мастацкай крытыкі за ідэйна-палітычную сталасць і мастацкую дасканаласць творчай прадукцыі ва ўсіх відах і жанрах сацыялістычнага мастацтва. Адначасова ў дакументах з'езда падкрэслівалася думка аб неабходнасці рашучага пераадолення ў крытыцы таго, што перашкаджае ёй выступаць як баявому авангарду ў творчым працэсе.

Сучасны ўзровень беларускай крытыкі і літаратуразнаўства вызначаецца бясспрэчнымі дасягненнямі ў распрацоўцы многіх складаных і надзённых пытанняў тэорыі літаратуры, у стварэнні навуковай гісторыі беларускай літаратуры, у кваліфікаванай ацэнцы разнастайных з'яў нашага літаратурнага жыцця. За апошнія гады ў нас надрукавана нямала значных па маштабе і ідэйна-мастацкай дасканаласці прац крытыкаў і літаратуразнаўцаў. Гэтыя працы пазначаны высокім прафесійным узроўнем, глыбінёй і грунтоўнасцю разгляду многіх важных праблем і пытанняў развіцця сучаснай беларускай літаратуры, яны аказваюць плённы ўплыў на літаратурны працэс.

Аднак (пра гэта гаварылася ўжо ў рэдакцыйным артыкуле, якім адкрывалася дыскусія) стан сучаснай крытыкі і літаратуразнаўства, пры ўсіх бясспрэчных дасягненнях, не можа задаволіць нашу грамадскасць. Наша крытыка не заўсёды аказваецца на вышыні задач і патрабаванняў часу, усё яшчэ не зжыты ў ёй праявы «кампліментарнай» альбо «разноснай» крытыкі, надараюцца выпадкі спрошчанага разгляду формы і зместу мастацкіх твораў, недапушчальныя адступленні ад класавых і сацыяльных крытэрыяў пры ацэнцы літаратурных з'яў.

Вось чаму рэдакцыя палічыла неабходным правесці шырокі абмен думкамі аб стане сучаснай беларускай крытыкі і літаратуразнаўства, аб тых задачах, што стаяць перад адным з аператыўных атрадаў партыі ў святле гістарычных рашэнняў XXIV з'езда нашай партыі.

Адкрываючы дыскусію, запрашаючы да ўдзелу ў ёй пісьменнікаў, крытыкаў, чытачоў (бо, як вядома, паляпшэнне становішча ў крытыцы — справа і клопат усёй літаратурнай грамадскасці), рэдакцыя мела на мэце як мага шырэй паказаць ролю і становішча крытыкі ў нашым літаратурным і грамадскім жыцці, яе месца ў літаратурным працэсе, разгледзець шырока і рознабакова, як уплывае наша крытыка на ідэйна-мастацкі ўзровень літаратуры, як асэнсоўвае яна літаратурныя з'явы, як дапамагае нашай літаратуры дасягаць значных мастацкіх адкрыццяў, жыць інтарэсамі часу і грамадства.

У рэдакцыйным артыкуле было акрэслена шырокае кола пытанняў і праблем, якія чакаюць неадкладнага вырашэння нашымі крытыкамі і літаратуразнаўцамі. У гэтым артыкуле, у прыватнасці, адзначалася: «Быць на вышыні задач часу... Для савецкай літаратурна-мастацкай крытыкі, якая заклікана быць адным з першых памочнікаў партыі ў выхаванні камуністычнай свядомасці, гэта азначае: паслядоўна і цвёрда праводзіць лінію партыі ў галіне мастацкай літаратуры; весці непрымірымую барацьбу з варожай нашаму грамадскаму ладу ідэалогіяй; з марксісцка-ленінскіх пазіцый, ва ўсеўзбраенні ўсіх здабыткаў тэорыі і практыкі крытычнага аналізу, разглядаць літаратурны працэс; у цеснай сувязі з жыццём народа, з надзённымі задачамі камуністычнага будаўніцтва аналізаваць працу савецкіх літаратараў, сцвярджаць і адстойваць высокія крытэрыі ідэйнасці і мастацкасці; плённа змагацца за літаратуру сацыялістычнага рэалізму — літаратуру высокіх ідэалаў, прасякнутую духам ленінскіх прынцыпаў камуністычнай партыйнасці і народнасці, верную праўдзе жыцця і ўзброеную самымі дасканалымі сродкамі пазнання духоўнага свету нашага сучасніка — будаўніка камунізма».

Дыскусія працягвалася амаль чатыры месяцы. Было надрукавана за гэты час каля сарака дыскусійных матэрыялаў. У ёй прынялі ўдзел пісьменнікі, крытыкі, літаратуразнаўцы, чытачы — настаўнікі, бібліятэкары, рабочыя, аматары мастацкага слова. Адначасова з дыскусіяй рэдакцыя звяртала асаблівую ўвагу на праблемы крытыкі і літаратурнага працэсу ў матэрыялах, якія друкаваліся пад іншымі рубрыкамі газеты («Часопіс выйшаў у свет...», «Пісьменнік і кнігі», «Сярод кніг» і г. д.). У прыватнасці, на старонках газеты сістэматычна рэцэнзаваліся крытычныя матэрыялы часопісаў «Полымя», «Беларусь», «Неман», была адзначана размова аб крытыцы ў «Маладосці». Побач з творчымі партрэтамі беларускіх пісьменнікаў друкаваліся і рэцэнзіі на асобныя кнігі. Падрабязна былі разгледжаны пры гэтым новыя кнігі беларускіх крытыкаў і літаратуразнаўцаў: «Чалавек на світанку» Р. Бярозкіна, «Голас чалавечнасці» В. Каваленкі, «Хрэстаматыя па гісторыі беларускай літаратуры XIX стагоддзя», «Беларуская частушка» І. Цішчанкі, «Сучасная беларуская паэзія» (калектыўная праца супрацоўнікаў Інстытута літаратуры АН БССР) і інш. З мэтай азнаямлення чытачоў газеты з працай нашых крытыкаў пад рубрыкай «Над чым працуе...» друкаваліся творчыя партрэты,— газета расказала аб працы і планах У. Калесніка, А. Яскевіча, Д. Бугаёва...

Такім чынам, размова аб крытыцы вялася шырока, шматаспектна, з разлікам на тое, каб закрануць у ёй як мага больш пытанняў і праблем, што датычацца стану і задач сучаснай беларускай крытыкі і літаратуразнаўства.

Нельга не адзначыць, што гаворка аб крытыцы адбывалася ў час, калі наш народ дзейна распачаў ажыццяўленне праграмы камуністычнага будаўніцтва, акрэсленай рашэннямі XXIV з'езда партыі. Беларускі народ разам з іншымі народамі Савецкай краіны з вялікім працоўным уздымам выконвае планы дзевятай пяцігодкі, дамагаецца вялікіх поспехаў ва ўсіх галінах сваёй эканомікі і культуры. Напружаная стваральная праца савецкіх людзей, што вызначае змест і шуканні нашага мастацтва, падмацоўвалася ростам аўтарытэту савецкай дзяржавы, сіл сацыялізма на міжнароднай арэне, далейшым яднаннем прагрэсіўнага чалавецтва ў барацьбе за мір і бяспеку народаў. Менавіта гэтым застанецца ў гісторыі мінулы год — год 1971. Новы, 1972 год, з'яўляецца годам вялікага свята дружнай сям'і савецкіх народаў — у снежні мы ўрачыста адзначым 50-годдзе ўтварэння СССР. У непарушным Саюзе Рэспублік Савецкіх кожны народ атрымаў найлепшыя, самыя спрыяльныя ўмовы для развіцця сваіх матэрыяльных і духоўных мажлівасцей. Гэта можна сказаць і пра літаратуры нашых братніх савецкіх народаў. Менавіта ў савецкі час з найбольшай плённасцю выпрацоўваліся і развіваліся іх нацыянальныя традыцыі і формы, адбывалася збліжэнне і ўзаемадзеянне не толькі ў знешніх праявах, але і ў самой ідэйна-эстэтычнай аснове іх мастацтва і літаратуры.

Усё гэта, безумоўна, мела самае прамое дачыненне да літаратурнай крытыкі, а таму і да той размовы аб ёй, што вялася на старонках нашага штотыднёвіка. Тое, што ў партыйных рашэннях крытыцы было адведзена такое значнае месца ў ідэйным жыцці нашага грамадства, у развіцці літаратуры і мастацтва, адухоўленых камуністычнымі ідэаламі, непарыўна звязвае нашу літаратурна-мастацкую крытыку з творчай дзейнасцю народа па фармаванні новых грамадскіх адносін, а таксама паўней раскрывае творчую прыроду і грамадзянскія функцыі працы савецкага крытыка.

На гэта арыентавала рэдакцыя ўдзельнікаў дыскусіі, гэта падказвала нам змест і напрамак усёй размовы.

Канечне ж, размова на старонках газеты аб стане і задачах сучаснай крытыкі не магла быць вычарпальнай, не магла ахапіць усё кола тых клопатаў і праблем, што хвалююць зараз нашу грамадскасць. Як справядліва зазначыў К. Крапіва ў размове з нашым карэспандэнтам, некаторыя артыкулы знаходзіліся толькі «на подступе да той сур'ёзнай і важнай гаворкі пра крытыку, на якую нацэльваюць нас рашэнні XXIV партыйнага з'езда». Разам з тым нават беглы позірк на ўсю дыскусію паказвае, што ў яе арбіце аказалася многа пытанняў сучаснага літаратурнага працэсу.

ДОБРЫЯ СПРАВЫ ШЭФАЎ

Калегія Міністэрства культуры СССР, прэзідыумы ЦК прафсаюза работнікаў культуры і ЦК прафсаюза рабочых і служачых сельскай гаспадаркі і нарыхтовак падвялі вынікі культурна-шэфскай работы творчых арганізацый і калектываў мастацкай самадзейнасці на вёсцы.

Вымпела і грашовай прэміі ўдастоена праўленне Саюза пісьменнікаў БССР.

Дыпломамі ўзнагароджаны 15 калектываў. Сярод іх: тэатры імя Я. Коласа і Брэсцкі імя Ленінскага камсамола Беларусі, Беларуская дзяржаўная філармонія, Магілёўскае культасветвучылішча імя Н. Крупскай, Полацкая дзіцячая музычная школа, абласныя краязнаўчыя музеі ў Брэсце і Магілёве, Гомельскі парк культуры і адпачынку імя А. Луначарскага і Цэнтральны дзіцячы парк імя М. Горкага ў Мінску, агіттэатр «Полымя» Стаўбцоўскага раённага дома культуры, Віцебскі гарадскі дом культуры, Бабруйскі дом настаўніка, палац культуры прафсаюзаў, клуб будаўнічага трэста № 11 у Гродне, Гомельскі палац культуры чыгуначнікаў.

Калегія Міністэрства культуры БССР, прэзідыумы БРК прафсаюза работнікаў культуры і БРК прафсаюза рабочых і служачых сельскай гаспадаркі і нарыхтовак таксама разгледзелі вынікі культурна-шэфскай работы на вёсцы. Вымпелаў і грашовых прэмій удастоены Гродзенскі абласны драматычны тэатр, Гомельскі палац культуры чыгуначнікаў і Віцебскі палац культуры ўпраўлення бытавых паслуг.

Дыпломы атрымалі 30 калектываў. Сярод іх — Беларускае тэатральнае аб'яднанне, Дзяржаўны народны хор БССР, Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла, дом культуры Мінскага будаўнічага трэста № 5, Мядзельскі раённы дом культуры, Магілёўскі абласны драматычны тэатр, народны ансамбль песні і танца «Нёман» Гродзенскага гарадскога дома культуры і інш.

У ЦЭНТРЫ ЎВАГІ — НАДЗЁННЫЯ ПЫТАННІ

18-га студзеня адбыўся адкрыты сход партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР.

На сходзе выступілі: з дакладам «Задачы камуністаў СП БССР па далейшым паляпшэнні арганізатарскай работы, бытавых і творчых умоў пісьменнікаў» — адказны сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў М. Ткачоў, з садакладамі — дырэктар беларускага аддзялення Літфонда СССР Ф. Міхееў і намеснік сакратара партбюро СП БССР А. Асіпенка.

У спрэчках прынялі ўдзел У. Мяжэвіч, Г. Шыловіч, галоўны ўрач паліклінікі Літфонда Я. Нейфах, У. Юрэвіч, А. Белавусаў, А. Дзеружынскі і іншыя. Былі выказаны слушныя заўвагі, канкрэтныя прапановы па паляпшэнні арганізатарскай работы ва ўсіх звеннях СП БССР і павышэнні ролі прэзідыума і праўлення ў вырашэнні надзённых задач пісьменніцкай арганізацыі. Прапановы камуністаў ляглі ў аснову пастановы партыйнага сходу.

Падсумоўваючы вынікі спрэчак, што разгарнуліся пасля дакладу, сакратар партыйнага бюро СП БССР А. Кулакоўскі падкрэсліў станоўчую ролю рашэнняў сходу ў далейшай рабоце партыйнай арганізацыі.

РАБОЧАМУ ЮНАЦТВУ ПРЫСВЯЧАЕЦЦА

Усесаюзны конкурс на лепшы твор, прысвечаны рабочай моладзі, абвясцілі ЦК ВЛКСМ, Міністэрства культуры СССР, Дзяржаўныя камітэты СССР па прафесіянальна-тэхнічнай адукацыі, па друку, па тэлебачанні і радыё, а таксама творчыя саюзы краіны.

Грашовыя прэміі будуць прысуджаны за лепшы раман, аповесць, кінасцэнарый, скульптуру, тэматычную карціну, серыю малюнкаў, песню, п'есу, радыё- і тэлепастаноўку. Гэтыя творы павінны раскрываць шматграннае жыццё, працу, вучобу навучэнцаў прафесіянальна-тэхнічных вучылішчаў, выхоўваць у іх высокія маральныя якасці, любоў да Радзімы,

Своеасаблівым працягам дыскусіі, што вялася на старонках газеты, стала тая размова, якая адбылася на пашыраным пасяджэнні рэдкалегіі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» з удзелам секцыі крытыкі і літаратуразнаўства і кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў БССР 14 студзеня.

Адкрываючы пасяджэнне, галоўны рэдактар «Літаратуры і мастацтва» Л. Прокша коратка сказаў пра мэты і задачы дыскусіі, пра значнасць і надзённасць праблем, закранутых яе ўдзельнікамі, запрасіў прысутных абмяняцца думкамі па тэме дыскусіі.

З дакладам аб праблемах сучаснай беларускай крытыкі і асвятленні іх у дыскусійнай размове «ЛіМа» выступіў старшыня секцыі крытыкі і літаратуразнаўства СП БССР **Д. Бугаёў.**

— Агульнае ажыўленне на нашым крытычным фронце, — сказаў дакладчык, — выклікана тым, што пытанні літаратурнай крытыкі закраналіся ў Справаздачным дакладзе ЦК КПСС на XXIV партыйным з'ездзе, а таксама ў сувязі з падрыхтоўкай да ўсесаюзнага і рэспубліканскага пісьменніцкіх пленумаў па пытаннях крытыкі. Пра крытыку цяпер усе пішуць, гавораць, спрачаюцца... Партыйная прынцыповасць нашай літаратурна-крытычнай думкі, яе эстэтычная ўзброенасць, прафесійнае майстэрства ў шырокім сэнсе слова, яе ўзаемадзеянне як з рознымі групамі і катэгорыямі чытачоў, так і са стваральнікамі мастацкіх каштоўнасцяў, яе адкрывальніцкія магчымасці і ў сувязі з гэтым здольнасць аказваць уплыў на развіццё літаратурнага працэсу і на фармаванне агульнай грамадскай атмасферы — вось тыя галоўныя пытанні, што ў той ці іншай меры высвятляліся і на пісьменніцкіх з'ездах, і ў ходзе розных нарад і дыскусій.

Прыемна адзначыць, гаворыць Д. Бугаёў, што беларускія крытыкі не засталіся ў баку ад агульнага ажыўлення крытычнай думкі, характэрнага для пасляз'ездаўскага перыяду. Можна згадаць артыкул В. Каваленкі «Думкі пра сучасную беларускую крытыку» ў «Полымі» (№ 11, 1971 г.), выступленні ў «Маладосці» Б. Сачанкі, У. Юрэвіча, С. Гаўрусёва і У. Гніламёдава. Усё гэта цікавыя рэчы, асабліва грунтоўны, шчыры і ўсхваляваны артыкул В. Каваленкі, у якім сказана пра становішча нашай крытыкі, пра яе ўзаемадзеянне з мастацкай літаратурай многа разумнага і слушнага. Але найбольшага ажыўлення абмен думкамі аб крытыцы дасягнуў у лімаўскай дыскусіі, якая, як вядома, вялася ка працягу апошніх месяцаў. Не ўсе выступленні ў межах гэтай дыскусіі аднолькава цівавыя і значныя. Але ў цэлым лімаўскае абмеркаванне праблем нашай крытыкі заслугоўвае, гэта трэба сказаць з усёю яснасцю, безумоўна станоўчай ацэнкі.

Цікавым і вельмі ўдалым, зазначае прамоўца, быў ужо сам пачатак дыскусіі. Я маю на ўвазе, перш за ўсё, напісаны вельмі разважліва і разумна артыкул М. Лобана, у якім пісьменнік выявіў рэдкае для нашага будзённага літаратурнага жыцця разуменне складанасцяў і спецыфічных цяжкасцяў у рабоце крытыка. Разам з тым М. Лобан не выступае за ўсёдаравальную паблажлівасць у дачыненні да крытыкі. Наадварот, ён прад'яўляе ёй даволі строгія патрабаванні, вымагаючы прынцыповасці ў крытычных ацэнках і вывадах, яснага ўсведамлення адказнасці і перад пісьменнікамі і перад чытачамі, патрабуючы ад даследчыка глыбокай навуковай падрыхтаванасці, самастойнасці абагульняючай думкі і, вядома ж, таленавітасці, без якой нельга паспяхова працаваць ні ў адной галіне творчай дзейнасці. Асабліва акцэнтуе ў сваім выступленні М. Лобан неабходнасць глыбокага аналізу творчага працэсу, не баючыся раз за разам паўтараць блізкія па сваім сэнсе словы — абагульненне, мысленне, мысліцель. Гэта звязана з той акалічнасцю, што для М. Лобана менавіта багатая, арыгінальная, прыгожа аформленая думка даследчыка, якая заклікана будзіць думку чытача, развіваць яго духоўны патэнцыял, яго інтэлект, складае галоўную прывабнасць сур'ёзнай літаратурнай крытыкі.

Цалкам мае рацыю, на думку дакладчыка, М. Лобан і тады, калі горача і настойліва абараняе аналітычнасць крытычнай думкі, цвярозасць поглядаў на жыццё і літаратуру. Рашуча выступаючы супраць безагляднага і бяздумнага словаслоўя і бяскрылага адлюстравальніцтва, пісьменнік з усёй праматою перакананага чалавека падкрэслівае: «Нам жа патрэбна «мыслящая» літаратура». Нават у самім стылі разважанняў М. Лобана адчуваецца жывая пульсацыя пісьменніцкай думкі. І яшчэ адно палажэнне з артыкула М. Лобана просіцца на тое, каб спыніць на ім увагу. Гэта — разважанні аб павазе да асобы крытыка, аб даверлівым стаўленні да яго жыццёвага і літаратурнага вопыту, аб яго праве на ўласнае, арыгінальнае, няхай у пэўнай меры і суб'ектыўнае прачытанне літаратурнага твора. Справа ў тым, што, змагаючыся супраць суб'ектывізму, мы часта ставім пад падазрэнне і ўсякую суб'ектыўнасць, усякае праяўленне самастойнасці крытычнай думкі. А гэта ўжо зусім няправільна, бо крытык без арыгінальнага і самастойнага прачытання твора проста не мае цікавасці, а, значыць, і права на ўвагу чытача. Права крытыка на арыгінальнасць думкі фактычна аспрэчваецца і тады, калі ад яго, крытыка, патрабуюць, каб ён выказваў практычна немагчымую, адзіную, агульнапрынятую думку, або кажуць яму, што трэба з аднолькавай увагай ставіцца да ўсіх пісьменнікаў, таленавітых і пасрэдных, а то і зусім бяздарных, якія таксама ва ўсе часы існавалі ў літаратуры ці каля яе. Але ў мастацтве таленавіты твор ніколі не можа быць роўным па сваёй значнасці для грамадства з творам пасрэдным ці графаманскім. І крытыка, калі яна не хоча страціць усялякія прынцыповыя крытэрыі, не можа не лічыцца з гэтым аб'ектыўным фактам. А гэта ж відавочны і зусім бяспрэчны факт, што пасрэдны твор ніколі не можа нарадзіць тых думак і асацыяцый, той эмацыянальнай узрушанасці, што ўзнікаюць у крытыка ад судакранання з сапраўдным талентам. Прымем да ведама і тое, што калі б згаданая раней міфічная адзіная думка пра той ці іншы мастацкі твор і была бясспрэчным фактам, дык абавязак пакорліва ісці за ёю цалкам знішчыў бы самую магчымасць крытычнай творчасці. Выбарачнасць, да якой невыпадкова заўсёды імкнуліся і цяпер імкнуцца ўсе колькі-небудзь арыгінальныя крытыкі, таксама грунтуецца на аб'ектыўных фактарах. Пра іх у свой час вельмі пераканаўча гаварыў таленавіты савецкі крытык А. Макараў. Ён, у прыватнасці, адзначаў: «Крытык, таксама як і пісьменнік, прыходзіць у літаратуру са сваім веданнем жыцця, са сваёй тэмай, абавязкова са сваёй, што вызначаецца ці то веданнем пэўнага ўчастка жыцця, ці то колам цікавых для яго палітыка-маральных праблем. І гэтая свая тэма міжвольна звяртае яго да пэўнага кола твораў, якія адпавядаюць гэтай накіраванасці, незалежна ад таго, раман гэта, паэма ці трагедыя. Калі ж ён прыходзіць у літаратуру без ведання жыцця, без свайго погляду на яго, без сваёй тэмы, без палымянай шчадрынскай веры ў жыватворную магутнасць літаратуры, а толькі са школьным веданнем законаў жанру, ён можа быць упэўнены, што крытыка з яго не выйдзе, а выйдзе схаласт, які не толькі папсуе нямала крыві пісьменнікам, але і пасее плявелы ў душах чытачоў». Аналагічныя ці блізкія выказванні ёсць і ў многіх іншых сур'ёзных літаратараў.

Вяртаючыся да лімаўскай дыскусіі, працягвае Д. Бугаёў, хочацца зазначыць, што права крытыка на свой асабісты выбар пісьменніцкіх імёнаў і твораў для мастацкага аналізу, на самастойнасць крытычнай ацэнкі і агульнага погляду на літаратурны працэс тут энергічна абаранялі А. Вярцінскі і В. Бечык. Тэмпераментны артыкул В. Бечыка — адзін з лепшых, найбольш грунтоўных ва ўсёй дыскусіі. Па-першае, крытык тут слушна гаворыць пра некаторыя ўласна літаратурныя нявырашаныя праблемы, пра творчасць некаторых нашых вядомых паэтаў. Па-другое, заслугоўваюць увагі яго разважанні пра асобу крытыка як творцы.

Добра, што ў дыскусіі, гаворыць далей дакладчык, значнае месца заняла размова пра мастацкую літаратуру і літаратурную крытыку як з'явы эстэтычныя. Слушна пісаў аб гэтым С. Андраюк, які зазначаў: «У літаратуры свае самастойныя каштоўнасці, свае крытэрыі гэтай каштоўнасці. Зводзіць яе да каштоўнасцей па-заэстэтычных па крайняй меры ненавукова. Усялякія патрабаванні непасрэдна да літаратуры з боку крытыкі і да крытыкі з боку літаратуры і чытача, калі яны не ўзняты на вышыню эстэтычных катэгорый, будуць пустой балбатнёй, калі не горш... Такі падыход да літаратуры, падыход, у якім занядбаны эстэтычныя крытэрыі, у якім няма адчування мастацкай спецыфікі, прыносіць шкоду не толькі сваім непасрэдным уздзеяннем, але і неспрыяльным уплывам на крытычны працэс». Выказаныя тут С. Андраюком думкі мне здаюцца важнымі яшчэ і па той прычыне, што яны скіраваны супраць прыкметных у апошні час спроб у той ці іншай форме супрацьстаўляць або толькі разрываць уласна эстэтычны і сацыялагічны аналіз мастацкай літаратуры. Гэта занятак бясплённы і бесперспектыўны, бо дастасаваны да мастацкай творчасці сацыяльны аналіз, якім таксама не можа не займацца літаратурная крытыка, павінен абавязкова мець эстэтычнае праламленне, а ўласна эстэтычнае даследаванне ў сваю чаргу не можа не ўлічваць разнастайныя сацыяльныя аспекты. Мы ж гэтае непарыўнае двуадзінства ў той ці іншай меры разрываем, калі пачынаем разважаць пра эстэтычныя і сацыялагічныя крытэрыі, як крытэрыі розныя. Спашлюся хоць бы на адну мясціну артыкула А. Лойкі, увогуле слушнага і цікавага сваімі канкрэтнымі прапановамі ўзбагачаць жанравую разнастайнасць крытыкі. Але вось, закрануўшы малаасветленую ў дыскусіі праблему крытэрыяў самой крытыкі, А. Лойка піша: «Марксісцка-ленінская эстэтыка абапіраецца на прынцыпы партыйнасці. У практыцы нашы крытыкі ў цэлым з поспехам і кіруюцца імі. Але без традыцыйнага «але» не абысціся. У друку ўжо адзначалася, што захапляючыся з пэўнага часу эстэтычнымі крытэрыямі, некаторыя крытыкі пачалі як бы забываць, што не менш важнымі з'яўляюцца і іншыя, у прыватнасці — сацыялагічны, што паўнакроўная крытыка ў цэлым патрабуе арганічнага вырашэння думак пра літаратуру, якія ў адпаведнай ступені зыходзілі б з усіх асноўных прынцыпаў нашай эстэтыкі». Атрымліваецца, што сацыяльны крытэрый тут выглядае крытэрыем па-заэстэтычным. На самай жа справе гутарка павінна ісці пра сацыяльную дакладнасць самога эстэтычнага аналізу, бо чыста знешняе дастасаванне сацыялагічных паняццяў да аналізу мастацкага твора вядзе да таго, што твор пачынае ацэньвацца толькі па яго тэме, павярхоўна зразуметым змесце, за які выдаецца не практычна здзейсненая, сцверджаная мастаком эстэтычная рэальнасць, без якой няма мастацкага твора, а толькі добрыя намеры аўтара, яго публіцыстычныя выказванні і запэўненні. У канчатковым выніку ўроўніваюцца творы сапраўды мастацкія і творы пасрэдныя. Здавалася б, нашто ўжо чыста ідэалагічны, ідэйны крытэрый — партыйнасць. Але і ён у мастацкай творчасці павінен таксама быць эстэтычным, знаходзіць сваё мастацкае выяўленне, каб стаць сапраўды дзейсным, не заяўленым толькі на словах, знешне і павярхоўна дэклараваным. І няпраўда гэта, нібыта нам, няхай сабе толькі ў даследаванні паэзіі пагражае небяспека залішняга захаплення эстэтычнымі крытэрыямі. Я думаю, бяда наша ў тым, што мы ўсё яшчэ залішне часта разважаем пра літаратуру і мастацтва, не ўмеючы па-сапраўднаму адчуць і вытлумачыць іх эстэтычную своеасаблівасць, зразумець іх адметнасць як эстэтычнай сістэмы, у якой і такія дастасаваныя не толькі да мас-

У КАМІТЭЦЕ ПА ДЗЯРЖАЎНЫХ ПРЭМІЯХ БССР У ГАЛІНЕ ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЦТВА І АРХІТЭКТУРЫ

19 студзеня 1972 г. пад старшынствам народнага паэта Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі П. У. Броўкі адбылося пасяджэнне камітэта па дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры. Былі створаны секцыі камітэта і выбраны старшыні іх. Старшынёй секцыі літаратуры выбраны І. П. Шамякін, секцыі журналістыкі — М. І. Дзялец, секцыі тэатра, кіно, радыё і тэлебачання — У. І. Няфёд, секцыі выяўленчага мастацтва і архітэктуры — А. А. Бембель, секцыі музыкі — Р. Р. Шырма. Камітэт распрацаваў і зацвердзіў інструкцыю аб парадку прадстаўлення і афармлення твораў і работ на атрыманне Дзяржаўных прэмій БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры.

БЕЛТА.

ГАНАРОВЫЯ ГРАМАТЫ — СЕЛЬСКІМ АРТЫСТАМ

Летась на канцэртнай пляцоўцы Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі СССР, на прадпрыемствах Масквы выступалі лепшыя артысты-аматары краіны.

У вянок дружбы братніх народаў краіны ўпісалі свае звонкія песні, іскрыстыя танцы, задушэўную музыку і самадзейныя калектывы Беларусі — ансамбль песні і танца Барысаўскага гарадскога Дома культуры, Лявонавіцкі народны хор Нясвіжскага раёна, народны хор Бароўскага сельскага дома культуры Іўеўскага раёна, народны тэатр «Усмешка» дома культуры завода штучнага валакна імя В. Куйбышава і народны аркестр народных інструментаў Магілёўскага гарадскога дома культуры.

Міністэрства культуры СССР узнагародзіла ганаровымі граматамі калектывы, якія з найбольшым поспехам, выступілі ў Маскве. Сярод узнагароджаных — два беларускія народныя калектывы — Бароўскі і Лявонавіцкі хоры. У іх рэпертуары творы беларускіх кампазітараў, народныя песні і танцы.

Кожны год Бярозаўскі гісторыка-рэвалюцыйны музей папаўняецца каштоўнымі экспанатамі. Асабліва шмат тут дакументаў, якія расказваюць пра подзвігі савецкіх людзей у гады Вялікай Айчыннай вайны. Шмат з іх — пра начальніка штаба 138 стралковага палка Васіля Мацвеевіча Кучаравенку, які вызваляў Беларусь, штурмаваў Берлін. Нядаўна гасцямі музея былі яго сын Віталь Васілевіч Кучаравенка і ўнук Уладзімір Кучаравенка. Яны перадалі музею гімнасцёрку з баявымі ўзнагародамі бацькі.

На здымку (злева направа) — дырэктар музея М. Сікорын атрымлівае гімнасцёрку ад Віталя і Уладзіміра Кучаравенкаў.

Фота І. АСКІРКІ.

Падзеі. Факты. Навіны

□ Жлобінская фабрыка мастацкай інкрустацыі пачала выпуск вырабаў, прысвечаных юбілею народных песняроў Беларусі Янкі Купалы і Якуба Коласа. Хутка яны з'явяцца ў магазінах.

□ Рагачоўская газета «Камунар» аб'явіла конкурс на песню аб родным горадзе.

□ Жлобінскі народны тэатр паказаў прэм'еру спектакля па п'есе Г. Запольскай «Мараль пані Дульскай».

□ Адзін раз у месяц жыхары Ашмян прыходзяць на заняткі універсітэта музычнай культуры. Як правіла, лекцыя суправаджаецца выступленнямі артыстаў Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

□ У Ржаўскую сельскую бібліятэку (Слаўгарадскі раён), дзе сабраны 1 500 кніг з аўтографамі вядомых савецкіх пісьменнікаў, нядаўна прыслала свае «Успаміны пра Леніна» Л. А. Фоціева.

□ Упраўленне па друку Брэсцкага аблвыканкома, абком прафсаюза работнікаў культуры і абласное праўленне НТТ паліграфіі і выдавецтваў падвялі вынікі абласнога конкурсу на лепшую па афармленні і паліграфічным выкананні газету. Першае месца прысуджана Баранавіцкай аб'яднанай газеце «Сцяг камунізма».

тацтва катэгорыі, як праўда, метад, пазнанне і г. д., выступаюць у спецыфічным абліччы, без уліку якога сацыяльнасць даследчыка становіцца грубым вульгарным сацыялагізмам. Мы яшчэ і на яго нярэдка грашым, калі казаць праўду. Пра гэта слушна гаварыў у дыскусіі М. Ларчанка: «На жаль, некаторыя нашы крытыкі і літаратуразнаўцы ў сваіх работах мала звяртаюць увагі на эстэтычную каштоўнасць і змястоўнасць твора, разглядаюць тэматыку і праблематыку твораў па-за мастацкай сферай».

Адным словам, падкрэслівае Д. Бугаёў, не дзяліць механічна аналіз мастацкага твора на ідэйны і мастацкі, сацыяльны і эстэтычны, а навучыцца пісаць так, каб самі эстэтычныя ацэнкі былі таксама і заўсёды ідэйныя, заўсёды сацыяльныя — вось наша галоўная задача. Пра гэта ў дыскусіі на старонках «ЛІМа» добра пісаў У. Юрэвіч у сваім грунтоўным артыкуле «Па-партыйнаму, значыць прафесійна».

Але, гаворыць прамоўца, пара, мабыць, пераходзіць да гаворкі пра некаторыя пралікі і слабасці дыскусіі. Думаю, што мала ўвагі яе ўдзельнікі аддавалі важным тэарэтычным праблемам, звязаным, скажам, з сённяшнім разуменнем творчага метаду савецкай літаратуры. Аб нераспрацаваных тэарэтычных аспектах метаду сацыялістычнага рэалізму гаварыў, здаецца, толькі адзін М. Ларчанка. Хацелася б толькі, каб аўтар артыкула выказаў і свой погляд на нявырашаныя праблемы сацыялістычнага рэалізму. Гаворачы пра пэўныя «накладкі» ці «выдаткі» дыскусіі, хацелася б адзначыць, что нам усё яшчэ нестае высокай культуры палемікі. Ну, вось, напрыклад, М. Арочка напісаў для дыскусіі змястоўны артыкул, дзе закрануў важнае пытанне пра грамадзянскасць паэзіі, узняў некаторыя пытанні практычнага значэння. Але побач з гэтым аўтар дапусціў прыкрую агаворку наконт Фета і Блока. Ад агаворак ніхто не гарантаваны. На гэтую агаворку М. Арочкі звярнуў увагу Р. Бярозкін. Здаецца, усё нармальна. Але як жа рэагаваў на гэта М. Арочка? У новым артыкуле ён ужо адмаўляе тое, што сам жа напісаў, а заадно беспадстаўна намякае на тое, што, маўляў, Р. Бярозкіну бракуе грамадзянскасці. Трэба ўсё ж больш разважлівасці, і не толькі М. Арочку, але і ўсім нам.

Не зусім зразумеў я, заўважае дакладчык, чаго М. Арочка ў сваім другім артыкуле дзеліць жыццё на эстэтычна вартае і пазбаўленае такой вартасці (там, дзе ён гаворыць аб «бакавых сцежках», «узбочынах», аб «перыферыі жыцця» і «магістральных шляхах»). Нам патрэбна ў літаратуры ўся паўната жыцця, патрэбна мастацкая праўда ў яе поўным аб'ёме. Не будзем усё ж забываць ленінскія словы пра тое, што «нам патрэбна поўная і праўдзівая інфармацыя». Інфармацыя, якую дае мастацтва, таксама павінна быць як мага больш шырокай, датычыцца ўсіх сфер жыцця. Сур'ёзныя пісьменнікі ўсё гэта добра разумеюць, іх не саб'еш спанталыку ні тэорыямі пра так званага «маленькага чалавека», ні патрабаваннямі выдаваць ідэал за рэчаіснасць.

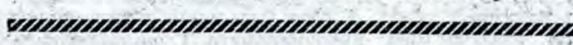
Недастаткова ўвагі, на думку дакладчыка, было аддадзена ў дыскусіі дзіцячай літаратуры і яе крытыцы. Гаворка пра яе ішла толькі ў выступленнях Р. Ліцвінава, Э. Гурэвіч, Я. Замерфельда. Мала сказана было аб драматургіі (толькі адзін А. Маўзон). Увогуле хацелася б большай скіраванасці дыскусійнай размовы непасрэдна на літаратурна-мастацкі працэс—без гэтага немажліва дасягнуць усебаковасці абмеркавання. У дыскусіі называлася багата імён крытыкаў, але мала разглядалася іх творчасць.

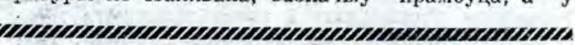
Цікавымі былі выступленні чытачоў, асабліва іх практычнымі прапановамі. Варта падтрымаць і думку А. Пяткевіча пра тое, што нам пара заняцца дыферэнцыраваным вывучэннем чытачоў мастацкіх твораў. Добра, што ў дыскусіі (артыкулы П. Пестрака, А. Кулакоўскага) гаварылася і аб увазе да маладых.

— На старонках «ЛІМа» адбылася,—говорыць у заключэнне Д. Бугаёў,— змястоўная, цікавая і карысная размова аб стане і задачах сучаснай беларускай крытыкі. Яна абуджае творчую думку, стымулюе жаданне працаваць яшчэ лепш, з поўнай аддачай.

Пасля Д. Бугаёва слова ўзяў **Я. Шарахоўскі.** Ён гаварыў пра ход дыскусіі, падзяліўся ўражаннямі ад асобных артыкулаў. У цэлым удалым лічыць ён сам пачатак размовы—рэдакцыйны артыкул і артыкулы М. Лобана і Я. Герцовіча. Аднак прамоўца робіць заўвагу ў адрас М. Лобана за тое, што артыкул яго пазбаўлены канкрэтных фактаў літаратурнага жыцця. Больш спыніўся Я. Шарахоўскі на артыкуле С. Андраюка. Прызнаючы пафас і кірунак артыкула ўвогуле правільнымі, прамоўца спрачаецца з некаторымі выказваннямі крытыка. Я. Шарахоўскі гаворыць: «С. Андраюк шкадуе, што «яшчэ бывае, што крытыкі ігнаруюць задуму пісьменніка, прад'яўляючы яму патрабаванні, несумяшчальныя з творчай самастойнасцю». А як жа вы думалі? Бывае, што не толькі ігнаруюць задуму, але і прынцыпова крытыкуюць яе, калі яна цалкам ці часткова не адпавядае нашай ідэалогіі». Палеміка С. Андраюка з Я. Герцовічам і У. Карпавым, на думку прамоўцы, непераканаўчая. Гаворачы пра артыкул А. Вярцінскага «Крытык—талент асаблівы, або: як быць з прынцыповасцю?», Я. Шарахоўскі падтрымаў думку аўтара артыкула аб тым, што патрэбна паляпшэнне творчай атмасферы ў літаратурным асяроддзі, асабліва адносін да крытыкі. Высока ацэньвае прамоўца артыкул М. Арочкі «Як і сама паэзія»—за канкрэтнасць размовы, за пастаноўку праблемы грамадзянскасці ў паэзіі. У дачыненні да артыкула В. Мысліўца Я. Шарахоўскі выказвае папрок у непаслядоўнасці разважанняў аўтара, асабліва ў спасылках на класікаў. У артыкуле А. Кулакоўскага прамоўца лічыць вельмі істотным тое, што аўтар звярнуў асаблівую ўвагу на неабходнасць ідэйна-сацыяльнага аналізу твораў. Адным з лепшых выступленняў у дыскусіі прамоўца лічыць артыкул П. Пестрака: «У ім у некаторай меры не абышлося без сімпатый і антыпатый, але каштоўна тое, што аўтар аддаў сур'ёзную ўвагу праблемам грамадзянскасці, ідэйнасці, партыйнасці самой літаратурнай крытыкі». Я. Шарахоўскі звярнуў яшчэ ўвагу і на тое, што крытыкі і чытачы пад час дыскусійнай размовы выказалі шмат каштоўных заўваг і гаварылі больш адкрыта, чым гэта рабілі самі пісьменнікі.

В. Мыслівец у сваім выступленні зноў вярнуўся да свайго ж дыскусійнага артыкула, спрабаваў удакладніць і пашырыць асобныя яго палажэнні. Ён выказаў пажаданне, каб крытыка была больш аб'ектыўнай у аналізе літаратурных твораў, палемізаваў з асобнымі выказваннямі ўдзельнікаў дыскусіі.

З ЧАСАМ, З ЖЫЦЦЁМ, З ЛІТАРАТУРАЙ

— Многіх хібаў у нашым сённяшнім крытычным аналізе,—гаворыць **В. Рагойша,** — магло б не быць, калі б мы лепш ведалі і глыбей вывучалі крытычную спадчыну.

Далей прамоўца звярнуў асаблівую ўвагу на праблему ўзаемаадносін эстэтычнага і сацыяльнага ў літаратуры. На яго думку, у некаторых дыскусійных артыкулах (А. Лойкі і А. Кулакоўскага) чамусьці адраджаецца такі падыход да літаратуры, калі эстэтычнае адрываецца ад сацыяльнага. Гэтая думка, заўважае В. Рагойша, праводзілася і ў выступленні Я. Шарахоўскага. Між тым, размова аб сацыяльнасці ў мастацкім творы абавязкова павінна знаходзіцца ў сферы эстэтычнага аналізу.

З увагай слухалі прысутныя выступленне **І. Мележа.** Вядомы наш празаік падзяліўся сваімі думкамі аб прызначэнні літаратурнай крытыкі, аб тых якасцях, якія неабходны крытыку і даследчыку літаратуры.

— Мяне неяк усхвалявала,— гаварыў ён,— тое пытанне, якое паставіў на пачатку дыскусіі М. Лобан: «Але запытайце ў мяне, якога крытыка я хачу, я закрычу—суб'ектыўнага...» Мяне гэты аспект насцярожвае. Так, крытык сапраўды не павінен быць зашпіленым на ўсе гузікі, але ён павінен імкнуцца да як мага большай аб'ектыўнасці. Гэта бяда, калі крытык вельмі цэніць у сабе свой суб'ектыўны густ. Я ў сваім жыцці наслухаўся багата такіх крытыкаў, і мушу прызнацца, што трэба было мець моцныя ногі, каб ісці далей, рабіць сваю справу.

Больш за ўсё, працягвае І. Мележ, мне хацелася б, каб маім крытыкам быў крытык чулы і ўважлівы, які б па-сапраўднаму цікавіўся мастацкім творам і лёсам аўтара, быў добразычлівым, які б загадзя не лічыў сябе разумнейшым за пісьменніка, не рваўся б у суддзі, а хацеў бы як след памагчы пісьменніку. Я хацеў бы, каб крытык быў маім добрым таварышам, разумным дарадчыкам, бо клопат у нас адзін—зразумець чалавека, час як мага глыбей. Я хацеў бы, каб дыялог крытыка і пісьменніка быў узаемна плённым, а гэта магчыма толькі тады, калі яны кіруюцца аднымі інтарэсамі, імкненнем да праўды, да ісціны. Мабыць, трэба ўдакладніць і тое месца ў артыкуле М. Лобана, дзе ён гаворыць, што хоча бачыць нашу сучасную крытыку абцяжаранай больш складанай функцыяй, чым прымітыўнае рэцэнзаванне. Мне здаецца, што літаратурная крытыка павінна даступна тлумачыць творы літаратуры масаваму чытачу, і гэта вялікая, высакародная задача.

— Якая патрэбна нам крытыка?—працягвае прамоўца.—Аб гэтым добра гаварылася і ў дыскусійных артыкулах, і сёння, у змястоўным дакладзе Д. Бугаёва. Аднак хочацца звярнуць увагу на тое, пра што гаварылася намнога менш. Галоўная бяда нашай крытыкі, як мне думаецца, сёння ў тым, што нямала крытыкаў яшчэ фактычна не хочуць займацца чарнавой работай, часам ухіляюцца ад барацьбы з шэрасцю ў літаратуры. У дыскусіі часам браліся пад абстрэл шэрасць і прымітыў, але мала, недастаткова. Гэта добра, што ў нас знікла нядобрай памяці «прапрацоўчая» крытыка і ўсталяваўся больш спакойны, больш дзелавы тон у гаворцы аб літаратуры. Але стала прыкметна заўважацца, што крытыка цяпер занадта далікатна, нават баязліва гаворыць аб шэрасці, а мы гэтую барацьбу павінны весці непрымірыма, рашуча і паслядоўна.

Шэраг думак адносна дыскусіі і ўвогуле аб стане нашай крытыкі выказаў **М. Мушынскі.** Ён падкрэсліў як станоўчае, што дыскусія не мела характару чарговай кампаніі, а вялася па-дзелавому і была змястоўнай. Хацелася б, гаварыў прамоўца, падтрымліваючы прапанову А. Кулакоўскага, каб размова пра крытыку вялася і ў больш шырокай аўдыторыі, з удзелам шырокага кола чытачоў—рабочых, студэнцтва, настаўнікаў. Падтрымаў М. Мушынскі і думку А. Пяткевіча аб неабходнасці выдання спадчыны нашых класікаў, а таксама і спадчыны нашых крытыкаў і літаратуразнаўцаў (Замоціна, Барычэўскага, Вазнясенскага). Прамоўца выказаў пажаданне, каб крытыка настаянна трымала ў сферы сваёй увагі вучэбна-педагагічную літаратуру.

— У нашай крытыкі, — зазначаў М. Мушынскі, — нямала дасягненняў. Пра гэта слушна гаварылі ўдзельнікі дыскусіі. Але хочацца звярнуць увагу на адну акалічнасць. Не будзем забывацца, што крытыка функцыянуе не толькі ў літаратурных выданнях, але і ў выданнях масавых, у разнастайным перыядычным друку. І вельмі часта, на жаль, тут ужо прафесійны ўзровень крытыкі прыкметна зніжаецца. А ўяўленне пра крытыкаў складваецца ў шырокіх чытачоў менавіта па гэтых выступленнях. І тут нам ёсць над чым задумацца, пра што падбаць.

У заключэнне М. Мушынскі спыніўся на ўзаемаадносінах пісьменніка і крытыка, зазначыўшы, што яны складваюцца нярэдка ненармальна, што некаторыя пісьменнікі, прытым не вельмі высокага палёту, хочуць камандаваць крытыкай, мець яе на паслугах.

Пашырыў абсягі размовы **Я. Семяжон**, які гаварыў аб шырыні дыяпазону нашай крытыкі. Паколькі мы разглядаем нашы нацыянальныя літаратуры не ізалявана, зазначыў прамоўца, а ў агульным рэчышчы савецкай і сусветнай літаратур, то і наша крытыка не павінна абмяжоўваць сябе чыста нацыянальнымі рамкамі, а адгукацца на тыя літаратурныя працэсы і з'явы, што вызначаюць развіццё ўсёй сусветнай літаратуры. У гэтым сэнсе наша крытыка яшчэ вельмі пасіўная, абмежаваная. Мы падчас не маем чаго сказаць на міжнародных форумах літаратараў і перакладчыкаў, бо ў сваім друку не даём адбітку жыцця іншых літаратур. Гэта, дарэчы, звужае і прадмет нашага даследавання з'яў роднай літаратуры.

У якасці прыкладу Я. Семяжон спасылаецца на вопыт літаратараў ГДР, дзе цэлы шэраг крытыкаў сістэматычна спасылаецца на нашу літаратуру, на творы І. Шамякіна, І. Мележа, В. Быкава, Я. Брыля і інш.

— Мне не давялося выступіць у дыскусіі на старонках «ЛІМа», — сказаў на пачатку свайго выступлення **В. Жураўлёў.** — Але калі б я выступаў, дык падтрымаў бы крытыка У. Юрэвіча, які гаварыў пра тое, што «не можа быць прафесійным выступленне крытыка, калі ў ім няма эстэтычных ацэнак, бо яны заўсёды ідэйныя, заўсёды сацыяльныя, заўсёды тэндэнцыйныя». Наша крытыка ўсё яшчэ не можа пахваліцца высокім прафесіяналізмам, бо яшчэ вельмі асцярожна падступае да ідэйна - эстэтычнага асэнсавання як асобных з'яў літаратуры, так і цэлых яе перыядаў. Пад гэтую агульную рысу нельга падводзіць, вядома, працу такіх крытыкаў, як Р. Бярозкін, В. Каваленка, Р. Шкраба, У. Калеснік. Іх не пастaвіш побач з тымі, хто лёгка раз'ядноўвае ў сваіх працах ідэйна-тэматычныя і эстэтычныя грані твора, аспекты сацыяльныя і мастацкія. Сёння ўжо зжыты так званы вульгарны сацыялагізм, але трэба шчыра прызнаць, што далёка не ўсім нам хапае ўмення звязаць пры разглядзе мастацкага твора сацыяльнае і эстэтычнае — паняцці, бясспрэчна, цесна звязаныя і ўзаемаабумоўленыя. А іншы раз нам тут нестае жадання пайсці насустрач цяжкасцям.

Далей прамоўца гаварыў аб неабходнасці крытыку быць добразычлівым, па-гаспадарску дбайна адносіцца да пісьменніка і яго працы, пазбягаць абагулена-катэгарычных ацэначных высноў, незалежна ад таго, пазітыўныя яны ці негатыўныя. У сувязі з гэтым ён спаслаўся на выступленне ў дыскусіі С. Букчына, якому, на думку В. Жураўлёва, у ацэнцы некаторых твораў нестае аргументацыі, і на артыкул У. Федасеенкі, у якім апаненту С. Букчына таксама не зашкодзіла б больш прынцыпова і дыялектычна глядзець на мастацкія з'явы.

На трыбуне — першы намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР **І. Шамякін.** Дзелячыся ўражаннямі і думкамі аб дыскусіі, ён сказаў:

— Увогуле наша дыскусія аб стане і задачах літаратурнай крытыкі мне спадабалася і ўяўляецца з'явай вельмі станоўчай, цікавай і, безумоўна, карыснай для нашага літаратурнага жыцця. Хачу падкрэсліць, што яна падалася мне карыснай і як пісьменніку-практыку. Відаць, кожны з нас прачытваў дыскусійныя матэрыялы, задумваўся над імі, прыходзіў да нейкіх уласных высноў.

Думаю, працягваў І. Шамякін, што самае каштоўнае для нас — гэта правільнае разуменне партыйных задач нашай крытыкі, добра выяўленае ў дыскусіі. Справа іншая, што ў палеміцы былі выказаны і думкі спрэчныя, часам недакладныя, нават няправільныя. Аднак спрачацца трэба тактоўна, неабразліва, без кірунку на знішчэнне свайго апанента.

Хораша выступіў сёння, гаворыць прамоўца, Я. Семяжон. Яго думка аб тым, што нам трэба пазбаўляцца абмежаванасці, пашыраць даляглядзы нашай крытыкі, суадносіць беларускую літаратуру з дасягненнямі сусветнай літаратуры, абсалютна правільная. Дарэчы, тая абмежаванасць нашай крытыкі, на якую звярнуў увагу Я. Семяжон, адбілася ў нейкай ступені і на нашай лімаўскай дыскусіі. Мабыць, было б карысна, калі б у дыскусіі выступіў і нехта збоку—нашы сябры, пісьменнікі і перакладчыкі з братніх рэспублік.

Было таксама адчуванне, што размова на старонках штотыднёвіка ішла крыху як бы ў адрыве ад усяго літаратурнага працэсу.

І. Шамякін спыніўся таксама на спрэчках аб суб'ектыўнасці і аб'ектыўнасці ў крытыцы. Я асабліва салідарны, гаворыць ён, у гэтай спрэчцы з Іванам Паўлавічам Мележам. Крытык, вядома мае права быць суб'ектыўным — у выбары прадмета аналізу, але ён не павінен губляць меры аб'ектыўнасці, трымацца цвёрдых, усталяваных крытэрыяў, што выпрацаваны ўсёй практыкай нашага літаратуразнаўства. Хачу падтрымаць і нават развіць другую думку. Складваецца ўражанне, што крытыкі сёння часам пішуць так, як быццам яны звяртаюцца не да масавага чытача, а толькі да сваіх калег і аўтараў твораў, гавораць ускладнёна. Гэта зніжае ўплывовасць і дзейснасць крытыкі.

У сувязі з прапановай М. Мушынскага аб выданні нашай крытычнай спадчыны І. Шамякін паведаміў, што ў рэспубліцы плануецца выдаць у бліжэйшыя гады гісторыю нашай беларускай крытыкі.

Я. Шпакоўскі, узяўшы слова, прадоўжыў размову аб даляглядах нашай крытыкі. Ён выказаў шкадаванне, што на старонках рэспубліканскага друку мала асвятляецца літаратурнае жыццё братніх рэспублік і замежных краін.

— З увагай чытаў матэрыялы лімаўскай дыскусіі, — сказаў **В. Адамчык.** — У іх было выказана нямала заўваг у адрас крытыкі. Мне ж хочацца сказаць некалькі слоў і ў абарону крытыкі. У прыватнасці, выступленні пісьменнікаў у дыскусіі атрымаліся, мне падалося, ніжэйшымі па прафесійным узроўні, чым крытыкаў. Мне здаецца, што мы, беларускія пісьменнікі, асабліва мала прымаем удзел у абмеркаваннях літаратурных спраў. Між тым, кожны сапраўдны пісьменнік носіць у сабе сваю канцэпцыю жыцця і літаратуры і амаль заўсёды выяўляе яе не толькі ў творчасці, але і ў літаратурна - крытычных выступленнях. Цяжка ўявіць Някрасава без яго рэцэнзій у «Современнике» і Твардоўскага без яго артыкулаў і літаратурных нататкаў.

З заключным словам выступіў галоўны рэдактар газеты «Літаратура і мастацтва» **Л. Прокша.** Падсумоўваючы вынікі дыскусіі і гаворкі, што адбылася на пасяджэнні, ён сказаў:

— У выступленнях удзельнікаў размовы, у прыватнасці, у артыкулах А. Кулакоўскага і П. Пестрака, у тым, што сказалі сёння з трыбуны Д. Бугаёў, І. Мележ, І. Шамякін, Я. Шарахоўскі, Я. Семяжон, М. Мушынскі і іншыя таварышы, ужо дадзена грунтоўная ацэнка ўсёй дыскусіі. Здаецца, усе пагадзіліся, што наша абмеркаванне крытычных спраў было спакойнае і дзелавое, выказваліся слушныя думкі і ставіліся вельмі цікавыя пытанні. Мы стараліся не пускаць размову на самацёк, уважліва прыслухоўваліся да думкі грамадскасці, улічылі тыя заўвагі і пажаданні, што былі выказаны на справаздачна-выбарчым сходзе пісьменніцкай партыйнай арганізацыі. Нам хацелася даць магчымасць выказацца як мага паўней і шырэй па самых важных пытаннях літаратурнага жыцця пісьменнікам, крытыкам і чытачам. Былі выпадкі, калі аўтары артыкулаў выказвалі спрэчныя думкі. Але мы лічылі, што канструктыўная, плённая спрэчка будзе таксама на карысць справе. Рэдакцыя вымагала ад аўтараў толькі аднаго: каб гаворка была па сутнасці, каб яна не збівалася на прыватнасці, каб у палеміцы не дапускалася знявага і абраза.

Наша размова, працягваў Л. Прокша, не магла, вядома, ахапіць і вырашыць усіх праблем і пытанняў сучаснай крытыкі і ўсяго літаратурнага жыцця. Таму, знімаючы нашу дыскусійную рубрыку «Крытыка. Дзень сённяшні», рэдакцыя «Літаратуры і мастацтва» не ставіць апошнюю кропку. Гаворка пра крытыку і адначасова пра ўсю нашу літаратуру будзе весціся і надалей, у праблемных артыкулах і аглядах. Безумоўна, яе працягам будуць і пісьменніцкія пленумы, прысвечаныя пытанням крытыкі, — усесаюзны і рэспубліканскі, якія маюць адбыцца неўзабаве.

Л. Прокша ад імя рэдкалегіі падзякаваў удзельнікаў дыскусіі і ўсіх тых, хто прыняў удзел у яе абмеркаванні.

У НАШАЙ КРЫТЫКІ, як гэта засведчыла дыскусія на старонках «ЛІМа», шмат праблем і нявырашаных пытанняў. Сярод многіх важных і неадкладных мер, якія неабходна прыняць для паляпшэння спраў у нашым крытычным цэху, трэба ў першую чаргу адзначыць патрэбу ўзняць тэарэтычную ўзброенасць нашай крытыкі, без чаго яна не зможа паспяхова ажыццяўляць сваю баявую ідэалагічную функцыю ў той складанай і вострай бітве ідэй, якая назіраецца ў сучасным свеце. Тэарэтычная грунтоўнасць крытычнага аналізу, дакладнасць і правільнасць ацэнак, уменне раскрыць дыялектыку складаных прычынных сувязяў у сучасным літаратурным працэсе ў пастаяннай суаднесенасці з нашай рэчаіснасцю, з патрабаваннямі часу, — гэта магчыма толькі тады, калі наша літаратурная крытыка будзе трывала абапірацца на марксісцка-ленінскую метадалогію ў цэлым, на карэнныя прынцыпы рэвалюцыйнай філасофіі, ідэалогіі сацыялістычнага гуманізму. У гэтым заключана гарантыя ад небяспекі густаўшчыны, суб'ектывізму, групавой прадузятасці ў крытычных ацэнках.

Заклік партыі актывізаваць дзейнасць літаратурна-мастацкай крытыкі мае на мэце выклікаць да жыцця велізарныя магчымасці крытычнага асэнсавання літаратурнага працэсу, умацаваць сувязі нашай крытыкі з жыццём, з літаратурай, з часам.

«Мы за ўважлівыя адносіны да творчых пошукаў, за поўнае раскрыццё індывідуальнасці і талентаў, за разнастайнасць і багацце форм і стыляў, што выпрацоўваюцца на аснове метаду сацыялістычнага рэалізму», — гаварылася ў Справаздачным дакладзе ЦК КПСС на гістарычным XXIV з'ездзе партыі. У клопатах партыі аб росквіце нашай літаратуры і аб нашай крытыцы яскрава акрэсліваюцца напрамкі і сэнс працы савецкіх літаратараў.

КІНААБСЛУГОЎВАННЕ: СТАН І ЗАДАЧЫ

З РЭСПУБЛІКАНСКАЙ НАРАДЫ РАБОТНІКАЎ КІНАФІКАЦЫІ І КІНАПРАКАТУ

У МІНСКУ, у Доме мастацтваў, адбылася нарада работнікаў кінафікацыі і кінапракату. З дакладам «Вынікі работы кінасеткі і кінапракату за 1971 год і задачы па далейшым паляпшэнні кінаабслугоўвання насельніцтва ў святле рашэнняў XXIV з'езда КПСС» выступіў старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па кінематаграфіі П. Бляўскі.

Разумеючы сваю ролю ў працэсе выхавання новага чалавека, сказаў ён, беларускія кінафікатары, работнікі кінасеткі і пракату ў першым годзе новай пяцігодкі вырашылі адказную задачу поўнай кінафікацыі рэспублікі, стацыяніравання сеткі, абсталявання яе сучаснымі тэхнічнымі сродкамі, павышэння культуры абслугоўвання.

Нягледзячы на пэўныя цяжкасці, якія выкліканы капітальным рамонтам некаторых буйных кінатэатраў Бабруйска, Маладзечна, Навапалацка, план першага года пяцігодкі па кінапаказу выкананы. Кінасетка рэспублікі павялічылася на 235 кінаўстановак, закончана будаўніцтва дзевяці кінатэатраў, сярод якіх — шырокафарматны кінатэатр «Сучаснік» на 800 месц у Мінску, шырокаэкранныя кінатэатры па 400 месц у Дзяржынску, Кіраўску, Шаркаўшчыне, Валожыне, у гарадскіх пасёлках Васілевічы і Узда. Ідуць наладачныя работы ў шырокафарматным віцебскім кінатэатры «Беларусь».

Разам з тым, як адзначыў дакладчык, у кінапракаце рэспублікі ёсць шмат недахопаў. Многія кінатэатры рэспублікі з нездавальняючымі паказчыкамі закончылі мінулы год. Прычына—нізкая якасць паказу фільмаў, слабая работа з кінагледачом. Пагэтаму галоўная ўвага будзе звернута на якасць работы (не на рост кінасеткі, як гэта было ў ранейшыя гады), якасць кінапаказу, далейшае ўдасканаленне абслугоўвання гледачоў, асабліва на сельскіх кінаўстаноўках.

У спрэчках па дакладзе першай выступіла начальнік Мінскага гарадскога ўпраўлення кінафікацыі Н. Яблакава.

— Кінатэатры беларускай сталіцы, — сказала яна, — праводзяць вялікую работу па прапагандзе рашэнняў XXIV з'езда КПСС. Сумесна з партыйнымі і камсамольскімі арганізацыямі прадпрыемстваў і ўстаноў сістэматычна наладжваюцца тэматычныя паказы лепшых мастацкіх і хранікальна-дакументальных фільмаў, якія расказваюць аб поспехах савецкага народа ў камуністычным будаўніцтве. Асабліва добра арганізавалі гэтыя мерапрыемствы ў кінатэатрах «Камсамолец», «Маяк», «Ракета» і іншых. Тут шырока выкарыстоўваюцца разнастайныя формы работы з гледачамі. Створаны кіналекторыі, кінаклубы, распаўсюджваюцца абанементы, анкеты. Вялікая ўвага ўдзяляецца юным аматарам кіно.

Цікавым было выступленне дырэктара Мядзельскага галаўнога кінатэатра Б. Паўлоўскага.

— У нашым калектыве, — паведаміў ён, — працуе 20 ударнікаў і адна брыгада камуністычнай працы, 8 выдатнікаў кінематаграфіі СССР, 12 чалавек узнагароджаны Ленінскім юбілейным медалем. Працуючы над выкананнем даведзеных нам планаў, мы праяўляем вялікі клопат аб кадрах кінамеханікаў. Стала традыцыяй наладжваць урачыстасці ў гонар пераможцаў спаборніцтва, напрыклад, у гонар кінамеханікаў В. Барановіча і В. Богана. З выдатнымі поспехамі іх горача віншавалі прадстаўнікі райкома партыі і райвыканкома, калегі па рабоце. Цёплыя адносіны да кожнага кінафікатара праяўляюцца ў многім. Скажам, здарылася так, што ў чалавека згарэў дом. І яму на дапамогу прыйшоў увесь калектыў. Аб зладжанасці, згуртаванасці, працавітасці нашага калектыву сведчыць і такі факт. Мы сваімі сіламі пабудавалі адміністрацыйнае памяшканне і кінарамонтную майстэрню. Сярод кінамеханікаў знайшліся цесляры, муляры, маляры. У бліжэйшы час пабудуем гараж на 5 аўтамашын.

Дырэктар Мінскага кінатэатра «Піянер» Ф. Люцко пазнаёміла з тым, якая работа праводзіцца ў кінаабслугоўванні школьнікаў у сувязі з падрыхтоўкай да 50-годдзя піянерскай арганізацыі імя У. І. Леніна і ўтварэння СССР. Аб рабоце кінафікатараў Гродзеншчыны расказаў начальнік абласнога ўпраўлення М. Сіпач.

Некаторыя работнікі кінафікацыі і кінапракату крытыкавалі асобныя кінастужкі студыі «Беларусьфільм», якія зроблены нецікава, не адлюстроўваюць вялікай праўды жыцця.

У рабоце рэспубліканскай нарады работнікаў кінафікацыі і кінапракату прынялі ўдзел намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Сняжкова, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцэлеў, намеснік міністра асветы БССР Р. Сярноў, намеснік начальніка Упраўлення кінафікацыі і кінапракату камітэта па кінематаграфіі пры Савеце Міністраў СССР М. Філатаў.

Злева — вучні 8 класа В. Палушкіна і Ю. Раўнуць (па-дэ-дэ з балета «Полымя Парыжа»); справа — вучаніца 2 класа Рыта Панкова і вучань 3 класа Ігар Моўчан («Беларуская полька»).

Фота С. ГРАХОЎСКАГА.

ТАНЦУЮЦЬ ЮНЫЯ

УСЕСАЮЗНЫ АГЛЯД ХАРЭАГРАФІЧНЫХ ВУЧЫЛІШЧ

У КІЕВЕ адбыўся Усесаюзны агляд харэаграфічных вучылішч. У сталіцу Украіны прыехалі прадстаўнікі 19 вучылішч саюзных рэспублік, у тым ліку Ленінграда і Масквы. Настаўнікі і вучні імкнуліся раскрыць багатыя творчыя магчымасці рэзерву савецкага балета, як бы зазірнуць у заўтра гэтага мастацтва.

У першыя два дні была паказана вытворчая практыка вучылішч, г. зн. канцэртная праграма.

Беларускае вучылішча выступала трэцім па парадку ў першы дзень. Паказ нашай праграмы прайшоў на прафесійным узроўні і быў па вартасці ацэнены журы агляду. Былі прадстаўлены наступныя нумары нашай праграмы: «Пічыката» Дэліба ў выкананні вучаніц 3 класа Іны Душкевіч і Люсі Аляксеевай, «Пралеска» Чайкоўскага ў выкананні вучаніцы 2 класса Рыты Панковай і вучня 3 класа Ігара Моўчана, «Варыяцыя» Шастаковіча ў выкананні вучняў 7 і 8 класаў, варыяцыя з балета «Казка пра мёртвую царэўну» на музыку Лядава ў выкананні вучаніцы 8 класа Валянціны Палушкінай, эцюд на музыку Смольскага ў выкананні вучня 8 класа Барыса Дзьячэнкі, іспанскі танец «Малагуэнья» Альбеніса ў выкананні вучаніцы 6 класа Вольгі Намаканавай і вучня 8 класа Уладзіміра Крупскага, «Мазурка» Шапэна ў выкананні вучаніцы 6 класа Наталлі Катомінай і па-дэ-дэ з балета «Полымя Парыжа» Асаф'ева ў выкананні вучняў 8 класа Валянціны Палушкінай і Юзэфа Раўкуця.

Лепшымі нашымі нумарамі журы адзначыла «Пічыката», «Пралеску», «Беларускую польку», «Варыяцыю» Шастаковіча, «Дударыкі», «Мазурку» Шапэна, «Варыяцыю» Лядава. Для заключнага канцэрта нашаму вучылішчу былі прадстаўлены два месцы і права самім выбіраць нумары.

На жаль, дэлегацыя нашага вучылішча не прадставіла ні аднаго беларускага нацыянальнага нумара на заключны канцэрт, у той час як іншыя рэспублікі паказалі свае нацыянальныя танцы.

Побач з канцэртнай праграмай, у наступныя дні ўсе рэспублікі паказвалі адзін са сваіх класаў, г. зн. працэс навучання. Наша вучылішча прадстаўляў 3 клас дзяўчынак педагога Р. Сінёвай. Клас быў паказаны на добрым прафесійным узроўні і заслужыў высокую ацэнку журы.

Н. МАЛАХАВА,
выкладчыца Мінскага харэаграфічнага вучылішча.

Максім ТАНК

І СЁННЯ, ЯК ЗАЎСЁДЫ...

ПРЫЗНАЦЦА, аж не верыцца, што амаль ужо сорак год мінула з таго часу, калі мне выпала шчасце сустрэцца з сённяшнім юбілярам — Рыгорам Раманавічам Шырмам, якога мы ўсе называлі проста дзядзька Рыгор. Помню, ён быў тады шмат маладзейшы і чупрына яго яшчэ не была прыцярушана снегам яго васьмідзесяці гадоў. Праўда, слова «дзядзька» гаворыць не толькі аб тым, што той, да каго яно адносіцца, — чалавек старэйшы. У гэтым слове ёсць і пашана, і любоў, і нейкая своеасаблівая блізкасць да чалавека. Сярод выдатных людзей нашага часу я знаў толькі яшчэ дваіх, да каго мы так звярталіся: гэта былі — Купала і Колас.

Я, можа, і не адважыўся б ісці да дзядзькі Рыгора са сваімі першымі вершамі, але мне выпала зручная місія, з якой накіраваў мяне да яго адзін з кіраўнікоў КПЗБ — «Паўлік» — Самуіл Малько. Трэба было дамовіцца аб справах, звязаных з выданнем газеты народнага фронту «Наша воля». Гэта першая наша размова закончылася тым, што я прачытаў яму некалькі сваіх вершаў. Потым кожны раз, калі мы сустракаліся, гутарка пачыналася з таго: што я прынёс новага? Чытаў я яму свае вершы і вершы сяброў, атрыманыя з падполля, з Лукішак, Вронак, Гродна і іншых астрогаў. Мяне заўсёды захапляла і захапляе ў дзядзькі Рыгора яго надзвычай добразычлівае стаўленне да моладзі, яго беражлівасць да ўсяго таленавітага, самабытнага, народнага.

І хоць не літаратура, а песня была яго стыхіяй, яго спецыяльнасцю, але больш удумлівага і празорлівага крытыка, як ён, мне не прыходзілася сустракаць.

Сёння таму, хто мала знаёмы з жыццём у даваеннай Польшчы, цяжка ўявіць у якіх складаных і суровых умовах жылося і працавалася тым, каму дарагой была справа свайго народа, яго культура, тым, хто быў звязаны з рэвалюцыйнай дзейнасцю Кампартыі Заходняй Беларусі. Сярод гэтых людзей Рыгор Раманавіч Шырма займае сваё асаблівае месца. Як настаўнік, які многім талентам даў пуцёўку ў жыццё, як вопытны арганізатар, які аб'ездзіў усе самыя далёкія куткі Заходняй Беларусі, наладжваючы работу шматлікіх харавых і тэатральных калектываў, бібліятэк і гурткоў, Таварыства Беларускай школы, як нястомны збіральнік песенных скарбаў нашага народа і выдатны прапагандыст яго культуры, які па-майстэрску валодае і чароўнай палачкай дырыжора, і баявым пяром публіцыста.

І зразумела, чаму ў доме дзядзькі Рыгора ніколі не зачыняліся дзверы ад шматлікіх гасцей і наведвальнікаў. Заўсёды да позняй ночы на ўзбярэжжы шумлівай Віленкі свяціліся закратаваныя вокны ў яго нейкім сярэдневечным сутарэнні — у гэтым неафіцыйным цэнтры культуры і асветы былой Заходняй Беларусі. Праўда, за святлом гэтых вокнаў пільна сачылі і нядрэмлючыя панскія паслугачы. Яны не раз пры дапамозе арыштаў, допытаў, вобыскаў, цэнзуры намагаліся спыніць дзейнасць дзядзькі Рыгора.

Незабыўны дзень 17 верасня быў гістарычным парогам, за якім пачалося новае жыццё нашага з'яднанага ў адзінай братняй савецкай сям'і беларускага народа.

Наступныя гады — і асабліва пасляваенныя — былі надзвычай плённымі ў жыцці Рыгора Раманавіча. Сёння мы ўсе яго ведаем як стваральніка нашай цудоўнай Дзяржаўнай харавой капэлы, як збіральніка і аўтара шматлікіх зборнікаў народных песень і мелодый, як вядомага грамадскага і дзяржаўнага дзеяча. Які вялікі шлях пройдзен ім ад беднай бацькоўскай хаты на Пружаншчыне да высокага ганаровага звання народнага артыста СССР, дэпутата Вярхоўнага Савета сваёй рэспублікі. Мы ўсе, хто ведае дзядзьку Рыгора, даўно ўгаворваем яго пра ўсё гэта напісаць. Абяцае. Нядаўна я з сябрамі наведаў яго. Прыселі за яго гасцінным сталом. Разгаварыліся. Прыгадалі былое.

— Дык як жа з успамінамі?

— Няма калі за іх брацца, — адказаў заклапочана гаспадар.

І тут жа паказаў нам рукапіс вершаў загінуўшага на фронце паэта Сяргея Крыўца.

— Трэба выдаць. Сабраў я цікавую спадчыну гэтага таленавітага самародка. Напісаў да яго зборніка прадмову. Паслухайце.

Мы слухалі яго ўсхваляваны глыбокі голас, і я з радасцю думаў: гэта ж той самы, па-маладому няўрымслівы наш дзядзька Рыгор, які заўсёды жыве клопатамі другіх, жыве справамі свайго народа. Ён і сёння, як некалі мне і многім маім таварышам, памагае свайму загінуўшаму другу і паэту знайсці дарогу да сэрцаў людскіх...

Слаўнае 80-годдзе Рыгор Раманавіч сустракае ў росквіце сваіх творчых сіл, у дружбе з песняй, з якой шмат правандраваў ён па ўсёй нашай савецкай краіне, і па шырокім свеце.

Віншуючы яго са слаўным юбілеем, хочацца пажадаць яму самага большага шчасця, якое можа быць для мастака — здзяйснення яго новых задум і планаў!

Такіх здымкаў — сотні, бо Рыгор Раманавіч Шырма заўсёды жаданы госць, дарадчык і сябра шматлікіх калектываў мастацкай самадзейнасці. Яго добрае слова і падтрымка дадаюць веры ў свае сілы, нараджаюць жаданне працаваць яшчэ больш натхнёна...

Фота Ул. КРУКА.

Анатоль БАГАТЫРОЎ

ЁН ІДЗЕ ЗА ПЕСНЯЙ...

Зорка Венера ўзышла над зямлёю,
Светлыя згадкі з сабой прывяла...

Успамінаючы гэтую чароўную песню, міжволі прыгадваеш і яе лепшага выканаўца — Дзяржаўную акадэмічную харавую капэлу БССР. «Зорка Венера», як і дзесяткі іншых беларускіх мелодый, гучыць дзякуючы ёй у рэспубліцы, краіне, за мяжой.

Гаварыць пра нашу дзяржаўную капэлу — гэта значыць гаварыць і пра яе стваральніка народнага артыста СССР Рыгора Раманавіча Шырму. Буйнаму харавому дырыжору, фалькларысту, грамадскаму дзеячу сёння споўнілася 80 гадоў.

Бадай, няма ў Беларусі такога кутка, дзе б ні пабываў Шырма, ні сустракаўся са слухачамі як выканаўца, лектар, проста шчыры цікавы субяседнік. Нездарма гэты сапраўды народны мастак быў удастоены ганаровага звання — народны артыст Савецкага Саюза. Народным лічылі, называлі з самага пачатку дзейнасці гэтага няўрымслівага шукальніка. І ён па праве носіць вышэйшыя ўрадавыя ўзнагароды — ордэны Леніна і Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Жыццёвы шлях Рыгора Раманавіча нялёгкі і няпросты, але поўны радасці першаадкрыццяў, пошукаў і знаходак жамчужын беларускай музыкі. Хоць дзяцінства яго праходзіла ў глухой вёсачцы Шакуны на Брэстчыне, у беднай сялянскай сям'і, душа яго ўжо тады цягнулася да кніг, навукі. Пераадольваючы ўсе цяжкасці — галечу, голад, цемру, — ён імкнуўся да ведаў, але не для таго, каб пры дапамозе іх стаць над народам, а каб яшчэ цясней зблізіцца з ім, служыць яму самааддана і верна. І ён становіцца настаўнікам, выкладае ў Віленскай беларускай гімназіі. Працягвае збіраць народныя песні, да якіх з юнацтва прыкіпеў душой. Аднойчы яму пашчасціла пачуць выдатны хор Архангельскага. Ён зрабіў на юнака такое ўражанне, што Рыгор Раманавіч з таго часу вырашыў прысвяціць жыццё харавому мастацтву.

Жыццё вымагала займацца не толькі спевамі, музыкай, але і палітыкай. Р. Шырма ў Вільні вёў вялікую прапагандысцкую работу, накіраваную супраць белапольскіх каланізатараў, выступаў з ваяўнічымі артыкуламі ў прагрэсіўным друку, зведаў турэмнае зняволенне.

Пасля вызвалення Заходняй Беларусі Чырвонай Арміяй у Рыгора Раманавіча пачаўся новы перыяд жыцця і творчай дзейнасці. Урад даручае яму стварыць Ансамбль песні і танца, які потым будзе рэарганізаваны ў Дзяржаўны хор БССР, а яшчэ пазней — у Дзяржаўную акадэмічную харавую капэлу. Пад кіраўніцтвам Р. Шырмы капэла прайшла слаўны, вялікі шлях. У яе рэпертуары — кантаты, хоры, сюіты, паэмы, песні розных краін і народаў. І ў першую чаргу — беларускія народныя.

Рыгор Раманавіч Шырма — удумлівы, таленавіты дырыжор, волі і майстэрству якога падуладны самыя складаныя творы з поліфанічнай структурай. Вялікую ўвагу надаваў ён яснай дакладнай дыкцыі спевакоў і чысціні інтанацыі. У свой час Аляксандр Фадзееў пісаў Рыгору Раманавічу: «Сіла Вашага калектыву ў свабодным шырокім дыяпазоне яго творчых магчымасцей. На Танееве і Чайкоўскім, на Гуно і Гендэлі Ваш цудоўны хор з асаблівым майстэрствам раскрывае гэтыя магчымасці. Мне яшчэ раз хочацца сказаць, што ў Вашай асобе наша краіна можа ганарыцца адным з лепшых настаўнікаў і выхавацеляў, захавальнікаў і прадаўжальнікаў таго самага лепшага, што можа даць харавое мастацтва».

«Музычныя вобразы ўсіх твораў нязменна атрымліваюць у хоры глыбокае і пранікнёнае раскрыццё. Прыгажосць гучання і філіграннная апрацоўка прыносяць слухачам вялікую асалоду. На дзіва роўнае гучанне і чысціня інтанацый, спяванне эмацыянальнае, сакавітае; выкананне вызначаецца адточанасцю дэталяў і дакладнасцю формы», — такую характарыстыку даў капэле Вано Мурадэлі.

Многія кампазітары лічылі і лічаць за гонар, калі іх твор упершыню гучыць у выкананні капэлы Шырмы. Ёй, дарэчы, належыць адно з першых месц у краіне па колькасці запісаў на грамафонныя пласцінкі.

Хоць праца кіраўніка буйнага мастацкага калектыву адбірала шмат энергіі і часу, Рыгор Раманавіч займаўся яшчэ збіраннем, апрацоўкай і выданнем беларускіх народных песень. Тры зборнікі яго запісаў ужо выйшлі з друку, падрыхтаваны чацвёрты. Рыгор Раманавіч склаў таксама два зборнікі беларускіх народных песень у апрацоўцы розных кампазітараў.

— Я ішоў за песняю, — гаворыць Рыгор Раманавіч, — і, дзякуючы ёй, многа ў жыцці ўбачыў, з сотнямі людзей пазнаёміўся, тысячы кіламетраў прайшоў і здзіўляцца не развучыўся...

І сапраўды, толькі маладому душой па плячы такое вялікае і разнастайнае кола дзейнасці. Апошнія пяць гадоў Р. Шырма — старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР, член сакратарыята Саюза кампазітараў СССР. Ён пастаянны член журы розных конкурсаў мастацкай самадзейнасці і прафесійных калектываў. Рыгор Раманавіч нястомна адшуквае і выводзіць у жыццё новыя і новыя таленты.

Любіць народ Рыгора Раманавіча, верыць яму і ва ўдзячнасць за бескарыслівае служэнне людзям неаднаразова выбіраў сваім дэпутатам у Вярхоўны Савет БССР.

Рыгор Раманавіч — сам па сабе такая яркая асоба, у ім ёсць нешта такое характэрнае, прывабнае, што і сам ён робіцца аб'ектам творчага натхнення паэтаў і кінематаграфістаў, скульптараў і жывапісцаў.

«Песню нельга разглядаць, як музейны экспанат альбо шукаць у ёй толькі экзотыку. Песня — гэта душа народа, яго жывая гісторыя. Песня — гэта зброя, якая нясе народу вялікія ідэі». Гэтыя шырмаўскія словы — крэда славутага музыканта. У іх — яго талент, яго жыццё.

Ніл ГІЛЕВІЧ

СЭРЦА ДЗЯДЗЬКІ РЫГОРА

Колькі птахаў пявучых у родных лясах,
Колькі нот непаўторных у іх галасах,
Колькі тонаў, адценняў, ладоў, пераборач,—
Столькі песень у сэрцы у дзядзькі Рыгора.

Колькі ў краі бацькоўскім празрыстых крыніц,
Колькі іх, між пагоркаў, булькочазвініц,
Бегучы ручайкамі да сіняга мора,—
Столькі песень у сэрцы у дзядзькі Рыгора.

Колькі ў небе вясновым за тысячы год
Па-над роднай зямлёй прагрымела грымот,
Абдараючы радасцю долы і горы,—
Столькі песень у сэрцы у дзядзькі Рыгора.

Дык якім жа павінен ён волатам быць,
Каб у сэрцы адным гэтак многа ўмясціць!
Ой, не дзіва, скажу вам, не дзіва, не дзіва,
Калі песняю песень у сэрцы—Радзіма!

Гэтыя вусы
Ведаюць усе беларусы

Я. КУРБЕКА.

Сяброўскі шарж Л. БАРАЗНЫ

Вядомаму літоўскаму пісьменніку Альбінасу Жукаўскасу, дайняму і шчыраму сябру беларускай літаратуры — шэсцьдзесят год. Праўленне СП БССР паслала юбіляру прывітанне, у якім адзначае і заслугі А. Жукаўскаса-перакладчыка, які пазнаёміў літоўскага чытача з лепшымі здабыткамі беларускага мастацкага слова, жадае пісьменніку новых творчых здзяйсненняў, добрага здароўя. Далучаючыся да гэтых пажаданняў, штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» друкуе верш А. Жукаўскаса ў перакладзе Я. Семяжона.

Альбінас
ЖУКАЎСКАС

ЛЕГЕНДА

З маленства,
З самых патайных глыбінь
Свядомасці
Узгарыцца іншы раз
Агеньчык беглы цьмяных успамінаў.
Трапечучы праменнямі газоўкі,
Даўно пагаслай, вырвецца святло
З напластаванняў часу і асвятліць
Бярозавы, сваёй сталяркі стол
І схіленыя
Над сталом галовы,
А каля цёмных сцен—абрысы твараў.

Суцішна ў хаце—сама сеяць мак.
Сход вырашае штосьць натужна, моўчкі.
Перад сталом адметны ўдзельнік
сходу,
Шчэ не стары, а з лысінай, з вусамі
І стрыжанай бародкай—па адзенні
І стрыжцы не вясковай—не з
мясцовых.
— Якая ж будзе ўлада!—Гэта думка
Трывожыць батракоў.—Як будзем
жыць—
З панамі ці без іх і без маёнткаў!

— Улада будзе наша,—кажа гэты
Прыезджы чалавек і ўдакладняе:—
Народная, а панскія ўладанні
Мы адбяром і аддадзім сялянам.
Зямля для тых, хто сам на ёй працуе,
З вайной мы скончым, і настане мір...
Не то што дзецям, нават і мужчынам
У навіну былі такія словы,
Як «дыктатура пралетарыята»,
«Саюз рабочых і сялян», «камбед»,
«Саветы» і «камуна».
Праясняўся
Сапраўдны сэнс і тых, якія чулі,
Але па-свойму не маглі тлумачыць—
«Буржуазія», «імперыялізм»...

— У вас галовы ёсць, і сёння
кожны,—
Сваю прамову закругляў прамоўца,—
У стане раскумекаць, што к чаму.
Вы не малыя дзеці, абмяркуйце,
Узважце ўсе свае і «за» і «супраць»
І ўсёй абшчынай вырашыце самі.
Але перш-наперш тут, на гэтым
сходзе,
Вам неабходна выбраць дэпутатаў
У свой Савет. Саветы—ваша ўлада.
Пасля, як разышліся ўсе па хатах,
Мой бацька разаслаў бярэмя сена,
Прынёс кажух навейшы, і прыезджы,
Укрыўшыся, заснуў. А нас на ложку
Шчэ доўга сон не браў. За печчу
бацька,
Чуваць было, варочаўся на лаве
І ўсё ўздыхаў. Стары, напэўна, думаў
Пра новыя парадкі, пра Саветы.

На досвітку, дайнішу спаласнуўшы,
Пабегла маці ў хлеў даіць карову,
А бацька, за ўсю ноч не звёўшы
вокам,
Каня паіць збіраўся. Чуем—госць
Пытае:—Дзе тут будзе двор Краслава
І як туды дабрацца!—Бацька кажа:
— Паснедайце, і я вас падвязу.
— Не, не,—пярэчыць ён.—Я й
пехатою
Прайдуся праз гаі і пералескі,
А там і ўсмак паснедаю. Бывайце!—
Падзякаваў і з тым пайшоў. Бацькі
Глядзелі праз акно, і ім здалося,
Што нешта ж не туды, а ўбок, управа
Шыбуе чалавек. Хацелі бегчы
За госцем наўздагон, але рашылі:
Калі знарок абраў ён свой напрамак,
То, мабыць, так і трэба. Значыць—
дойдзе.

Крыху пазней, заспеўшы ўсіх у зборы,
Заходзіць нехта з тых, хто быў на
сходзе.
—Ці чулі вы, што з хутара на хутар
Лапцюжнай поштай пераходзяць
дзейкі
Пра вашага начлежніка! Камусьці
Здагадліваму цюкнула ў мазгі:
Ды гэта ж быў сам Ленін. Ён—і квіта:
Яго барадка, лысіна, вусы,
А самае галоўнае—прамова.
Так расказаць пра ўсё мог толькі
Ленін.
Адно яшчэ цікаўна ўсім: калі
Ён складна навучыўся нашай мове!

— Э, браце, ты маркуеш, як малы.
Не быў бы ён і Ленін,—кажа
бацька,—
Калі б па-простаму з народам
простым
Не гутарыў. А што да іншай мовы,
Дык ён на розных мовах, як на
роднай,
Гаворыць. Бачыш, змог і па-літоўску
Памеркавацъ з людзьмі.—
А што—няпраўда!..
І мы, і ўсе, як мы, суседзі нашы
Паверылі—дый як маглі не верыць!—
Што ў нас, у лепшай палавіне хаты
На пахнім сене, посцілкай заслапым,
Спаў тую ноч пасля прамовы Ленін.
І бацька, і сусед прыйшлі да згоды:
Стварыць Савет, як ён на сходзе раіў,
І ўзяць на ўлік маёмасць па маёнтках.

У той жа дзень да нас гайнёй сабачай
Нягадана ўваліліся жандары.
Расселіся на покуці, а бацьку
На ўслон кіўнулі сесці сярод хаты.
Пачаўся допыт. Старшы ў партупеі
З ухмылачкай прашчупваў
запытаннем:
— Тут, кажуць, Ленін начаваў! Не
бойся,
Кажы. Мы толькі высвятляем праўду:
Тут ён быў ці не ён! Ну, ну,—
расказвай!
— Хто ж ведае! Быць можа, быў і ён,
А, можа, і не ён. Нам, цёмным
людзям,
Адкуль такое знаць! Нідзе не
ходзім...
— А за якую ўладу выступаў ён!
За нашу!—Ну вядома што за нашу.
— Куды пайшоў ад вас! Не ў
Краснагрудак!
— Чаго ж туды! Падаўся на Краславу.—
— Пра рэвалюцыю казаў што-
небудзь!
— Пра што!.. Пра гэту самую на
сходзе
І ў наваколлі мы нідзе не чулі.
— Ага, не чулі! Бедныя глухія.
Збірайся! Пасядзіш у нас—
прыпомніш!

Вярнуўся бацька толькі праз паўгода.
Расказаў і ў сям'і і ўсім суседзям,
Што вызваліў яго з-за кратаў Ленін.

Нямала год мінула з тых часоў
І хоць сцвярджаецца ў разумных
кнігах,
Што гэта—казка, і такой сустрэчы
У гісторыі не значыцца, а сэрца
Адмовы не прымае пад увагу.
Яно гаворыць: быў, не мог не быць,
І спаў, укрыты кажухом, на сене
Сам Ленін, а пад раніцу пайшоў
У Краснагрудак, хоць пытаў дарогу
На панскі двор каля самой Краславы.

Ягоны палкі заклік: «Мір хацінам,
Вайна палацам!»—нам запаў у душы,
І ў хуткім часе на агульным сходзе
Быў створан першы хутарскі Савет.

Не, што б ні гаварылі—тую ноч
Прайшоў па ўсёй Літве вялікі Ленін!

ПРАБЛЕМЫ, МЕРКАВАННІ, РОЗДУМ

ПА ЗАКОНАХ ПЕРШАСНА-ЧЫСТЫХ

В. ГОВАР, Ф. ВАЛАДЗЬКО

Аб ТВОРЧАСЦІ самадзейных мастакоў у рэспубліканскім друку пішуць рэдка і мала. Амаль ніколі не сустрэнеш сур'ёзнага прафесійнага аналізу.

Магчыма ў значнай меры такое становішча абумоўліваецца тым, што да цяперашняга часу ў нас не выпрацаваны пэўныя адносіны да самадзейных майстроў. Глыбокім даследаваннем прыроды іх творчасці, па сутнасці, ніхто не займаецца. А калі і спрабуе рабіць аналіз, то звычайна з пункту гледжання законаў прафесійнага мастацтва. І наогул, мы быццам аксіёму прынялі, што гэта нейкае другараднае, аматарскае мастацтва. Не дзіўна, што за апошнія тры гады ў нас не было арганізавана ніводнай сур'ёзнай выстаўкі твораў такіх мастакоў. Праўда, не так даўно у залах Саюза мастакоў БССР была разгорнута невялікая выстаўка (60 работ) па ініцыятыве Рэспубліканскага дома народнай творчасці. Аднак яна была закрытай, не рэкламавалася і, па сутнасці, засталася недаступнай для шырокага гледача. Між тым гэта невялікая выстаўка мела, на наш погляд, прынцыповае значэнне.

Гэта была **першая** ў рэспубліцы выстаўка сапраўдных народных жывапісцаў. Работы былі ўзяты рэтраспектыўна — і сённяшнія, і дзесяцігадовай даўнасці, і нават даваенныя.

Мы хацелі б завастрыць увагу на некаторых асаблівасцях творчасці народных майстроў.

Перш за ўсё трэба развянчаць прадузяты, няправільны метад ацэнкі іх творчасці. Не, гэта не проста аматары, гэта не дылетанты і пераймальнікі! Гэта творцы своеасаблівага, глыбока самабытнага мастацтва.

З ПОЎНАЙ падставай самадзейных мастакоў можна назваць наіўнымі рэалістамі і, напэўна, нават прымітывістамі. Апошні тэрмін гучыць крыху дзіўна. Цяжка прыкласці яго да настаўнікаў, інжынераў і іншых прадстаўнікоў інтэлектуальнай працы. І ўсё ж — гэта так або амаль так. Канечне, сённяшні прымітывіст іншы, чым стагоддзе, нават паўстагоддзя назад.

Вастрыня першых зыходзіла ад рэзка выяўленага нерасчлянёнага прымітыўнага мастакоўскага бачання, якое не магло змяняцца і развівацца хоць бы ў сілу сацыяльных прычын — усеагульнай непісьменнасці, недаступнасці карыстання мастацкімі скарбамі і г. д. Але загадка сённяшніх наіўных рэалістаў цяжка даступная. Бо яны ведаюць і разумеюць лепшых сусветных мастакоў, прачыталі горы літаратуры па мастацтве, тэхніцы работы. Кожны дзень у іх жыццё амаль сілком урываецца новая інфармацыя, звязаная з мастацтвам, — праз тэлебачанне, радыё, друк, выстаўкі. І тое, што яны твораць так, быццам усёй гэтай інфармацыі няма, або настолькі пераламляюць яе, што ўсё становіцца якасна іншым, — выклікае галоўнае неўразуменне.

Магчыма, радасць для народнага мастака не ў пазнанні і дакладным прыкладанні на практыцы розных тэхнічных прыёмаў прафесійнага мастацкага майстэрства, а ў выпрацоўцы сваёй сістэмы адлюстравання свету. Ён зусім свабодны ад прадузятых думак і ўказанняў адносна пісьменнага малюнка, правільнай перспектывы, правіл светлаценевай лепкі і многага іншага, што лічыцца абавязковым у асяроддзі прафесійных мастакоў, аксіёмай, на якой трэба ўзводзіць увесь будынак творчасці. Народны мастак не падвяргае гэту аксіёму крытыцы, проста яна для яго не існуе. Але аксіёмай ён усё ж карыстаецца. Прасочваецца прамая сувязь, напрыклад, прыёмаў, традыцыйных народных роспісаў і прыёмаў, якія кладуць у аснову сучасныя наіўныя рэалісты.

НАРОДНЫ РОСПІС Беларусі — адзін з вялікіх раздзелаў самадзейнай творчасці. Яшчэ не так даўно, а магчыма і па сённяшні дзень у вёсках Верхнядзвінскага раёна, у многіх раёнах Гродзенскай і Мінскай абласцей можна было ўбачыць расπісныя куфры. Сустракаюцца яны на Піншчыне і ў іншых месцах. Старыя расказваюць, што ў многіх сёлах распісвалася і другая мэбля — сталы, лавы, крэслы, ложкі, калыскі. Папулярныя да гэтага часу насценныя дэкаратыўныя дыванчыкі. У гэтых роспісах пераважаюць матывы — букеты кветак, травяныя ўзоры, але побач з імі сустракаюцца і выяўленчыя элементы — фігуры птушак, коней, мядзведзяў, а часам нават і і львоў. Даводзіцца толькі шкадаваць, што мы гэтыя народныя промыслы не вывучылі глыбока і ўсебакова. І ўсё ж вядомае сёння дае магчымасць сцвярджаць, што беларускія народныя роспісы па сваім мастацкім узроўні не горшыя за славутыя рускія паўночныя, украінскія і іншыя.

Дакладна гэтак жа, як і рускія і ўкраінскія, іх вызначае, напрыклад, высокі дэкаратывізм. Міжвольна здзіўляе чысты яркі колер, жыццесцвярджальны каларыт роспісаў Лідзіі Доўгер з вёскі Агова на Піншчыне, Ганны Сакіркі з Аршаншчыны, невядомых майстроў Смаргоншчыны. З недаўменнем успамінаеш старую тэорыйку традыцыйнай апраўданасці прыглушанага і шэранькага, нібыта ўласцівых першаснаму беларускаму. А традыцыйныя ж народныя роспісы і побач з імі беларуская ўзорная тканіна сведчаць аб процілеглым! Тут буйства колеру, мажорная настраёвасць, вытанчанасць кантрастных супастаўленняў колеру.

Вось адзін з роспісаў па шкле Лідзіі Доўгер. На чорным кантрастным фоне рассыпаліся гучныя рамонкі ў спалучэнні з узорыстым зялёным лісцем, быццам усе фарбы, якія знаходзяцца пад рукой, майстрыха вылівае на шкло — і ніводнага дысанансу! Лёгка і ўпэўнена, з незвычайнай натуральнасцю яна спалучае блакітныя, чырвоныя, аранжавыя, жоўтыя, белыя, зялёныя колеры. Прытым ,заўважце, не прыглушаныя, а першасныя, асляпляльна ззяючыя. Некаторыя пялёсткі яна піша, напрыклад, ружовым, але гэты колер здаецца ёй раптам недастаткова гучным, і яна ўзмацняе яго чырвоным...

Усё жыццё Лідзія Доўгер распісвала куфры. Вёска Агова спецыялізавалася на вырабе куфраў. А распісваць іх клікалі яе. І якія толькі колеры яна не накідвала на зялёны фон, акаймаваны хвалістымі белымі рамкамі, — незабудкі, рамонкі, бэз, лілії, вяргіні... На гэтых куфрах, згодна з абрадам, сядзелі нявесты. Куфры захоўвалі і захоўваюць па сённяшні дзень у сваіх нетрах дзівосную палескую тканую і вышытую markнаколернасць.

Калі куфры выйшлі з моды, Лідзія Доўгер паспрабавала пісаць па шкле. Змяніўся прынцып кампазіцыйнай пабудовы. Роспісы сталі больш свабодныя, натуральныя.

Можна адзначыць шэраг канкрэтных рысаў народных роспісаў і супаставіць іх з прыёмамі, якія ўжываюцца сёння самадзейнымі мастакамі.

У НАРОДНЫМ ЖЫВАПІСЕ майстры імкнуцца паказаць прадмет у найбольш выгадным ракурсе, з самага эфектнага боку, часам метадам зусім нечаканым.

Агоўскі майстар Канстанцін Сацута ў адным з дываноў галаву аленя паказвае ў фас — мы бачым вялікія разгалістыя рогі, выразныя вочы. Тулава ж павернута бокам. У роспісе Агоўскіх куфраў колеры сабраны ў букеты. Аднак Лідзія Доўгер кожную кветку разварочвае да гледача, а тычынкі «кладзе» на бок, праекцыруючы іх на чыстым фоне, для чаго ўбірае некалькі пялёсткаў. Прадметы, іх элементы размяшчаюцца на свабоднай, актыўнага колеру паверхні. Яны не могуць перакрываць адзін аднаго. Яны толькі суседнічаюць. Гэтыя прыёмы раскрываюць прыгажосць цэлага нібы па частках.

У карцінах сучасных самадзейных мастакоў (напрыклад, Феадосія Дудо «Стары млын», Альберта Лыншы «Рэчка» і іншых) лілії, белы гарлачык, кветкі так-

(Заканчэнне на 8-й стар.)

СЕЙБІТ І ЗМАГАР

Арсень ЛІС

ДА 80-годдзя З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ БРАНІСЛАВА ТАРАШКЕВІЧА

У 30-я ГАДЫ, калі ноч самай зласеснай рэакцыі, якую калі-небудзь перажывала чалавецтва, апускалася над Еўропай, на антыфашысцкіх міжнародных форумах побач з імем Эрнста Тэльмана называлі імя Браніслава Тарашкевіча. Яно гучала сімвалам нязломнай барацьбы за інтарэсы працоўных. На той час таленавіты трыбун-арганізатар мас Тарашкевіч ужо каля пяці год правёў за кратамі розных астрогаў буржуазнай Польшчы: Лукішак, Вронак, Грудзёнца, Плоцка, Гродзенскай турмы. Пяць разоў яго судзілі і перасуджвалі. Кампартыя Польшчы і КПЗБ разгарнулі кампанію за вызваленне Тарашкевіча. Імя Тарашкевіча з пашанай і ўдзячнасцю вымаўлялася ў кожнай глухой вёсцы і мястэчку Заходняй Беларусі.

Людзі ведалі мужнае праўдзівае слова яго, якое ён бясстрашна кідаў з сеймавай трыбуны ў Варшаве, куды быў пасланы заходнебеларускімі сялянамі і рабочымі адстойваць іх інтарэсы. Запаветныя мары—думы свае адкрывалі, чулі ў яго прамовах на грамадаўскіх пасольскіх мітынгах у гарадах і мястэчках, куды прыходзіў раіцца з людзьмі і згуртоўваць іх.

У рэвалюцыйны, нацыянальна-вызваленчы рух ён прыйшоў не адразу. Але ўжо юнаком свядома выбіраў шлях, які вёў да служэння народу. З блаславення невялічкай на пачатку веку грамады беларускай інтэлігенцыі, што ад рэвалюцыі 1905 г. пачала руціцца пра грамадскае ўсведамленне свайго народа, пра яго будучыню, Тарашкевіч паступае ў Пецярбургскі універсітэт. Паступае з акрэсленай мэтай—на кафедры прафесара Шахматава спецыялізавацца па беларускай філалогіі.

Грунтоўныя веды па класічнай філалогіі, якія даваў універсітэт, навуковае паглыбленне ў духоўную скарбніцу свайго народа дапамаглі маладому Тарашкевічу здзейсніць першую працу. Грамадскі сэнс яе адразу, можа, і не мог быць ацэнены да канца, але практычны аспект выявіўся хутка і пераканаўча. «Беларуская граматыка» Тарашкевіча выйшла асобным выданнем у 1918 годзе і была першай закончанай навуковай апрацоўкай законаў развіцця сучаснай мовы беларускага народа, яе правапісам. Надзённасць выхаду кнігі ў свет у сувязі з тым, што беларускі народ дзякуючы Кастрычніцкай рэвалюцыі атрымаў дзяржаўнасць і шырокія магчымасці для развіцця ўсіх творчых сіл сваіх, у тым ліку нацыянальнай культуры, была незвычайнай. З'яўленне кнігі набывала гістарычную значнасць.

Тое, што аўтар гэтага выдання вельмі чуйна паставіўся да народнай гаворкі, ішоў ад асноў яе і добра разумеў, што мова не бывае абыякавая да становішча свайго творцы і носьбіта, надало працы яго непераходны сэнс і змест. Пасля заканчэння універсітэта Тарашкевіча пакінулі пры кафедры рускай мовы рыхтавацца да прафесарскага звання. У 1917—18 навучальным годзе ён яшчэ працуе выкладчыкам універсітэта і адначасова загадвае культурна-асветным аддзелам Беларускага нацыянальнага камісарыята пры Народным камісарыяце па справах нацыянальнасцей РСФСР. Але неўзабаве маладога вучонага ўладна паклікала да сябе Беларусь. Трапіўшы ў Мінск у той час, калі яшчэ не вырашана было пытанне аб утварэнні БССР, Тарашкевіч не здолеў ва ўсім добра разабрацца. У перыяд існавання Літбела рупліва бярэцца за адкрыццё школ для народа. З зайздроснай энергіяй змагаецца таксама за працоўную школу ў бутафорнай Сярэдняй Літве, са згоды Пілсудскага часова створанай генералам Жалігоўскім дзеля прыкрыцця экспансіяніскай палітыкі польскай буржуазіі. Аднак хутка ўмовы рэвалюцыйнага і вызваленчага руху, што разгортваліся ў Заходняй Беларусі, прыроджаны тэмперамент байца штурхнулі Тарашкевіча ў самы вір барацьбы. З восені 1922 года 30-гадовы Тарашкевіч узначальвае групу паслоў (дэпутатаў), выбраных заходнебеларускімі сялянамі ў сейм Польскай рэспублікі. Ужо нават першае парламенцкае выступленне кіраўніка Беларускага пасольскага клуба вызначалася палемічным запалам, дасканалым аналізам палітычнага і эканамічнага становішча мас, якія ён прадстаўляў. У сваіх выступленнях на пленарных пасяджэннях і ў розных камісіях Тарашкевіч горача і таленавіта адстойвае правы працоўнага народа, выкрывае з фактамі ў руках гаспадаранне буржуазнай адміністрацыі на землях Заходняй Беларусі і Украіны: патаптанне грамадзянскіх і чалавечых правоў, палітыку нішчэння эканамічных асноў жыцця працоўных мас.

Асаблівую вастрыню набывала барацьба вакол законапраектаў зямельнай рэформы. У зацятым змаганні, якое, нягледзячы на малыя рэальныя вынікі, мела вялікі палітычны рэзананс, Тарашкевіч адыгрываў вядучую ролю.

«Я лічу гэты закон ганебным, правакацыйным, — гаварыў Тарашкевіч адносна закона аб асадніцтве і парцэляцыі.—Усё ашуканства гэтай зямельнай рэформы беларускія і ўкраінскія народы ўжо зразумелі, і спадзяюся, што польскі народ таксама зразумее і дасць належным чынам адпор».

Па якіх бы пытаннях ні выступаў беларускі дэпутат, ці з выпадку справаздачы прэм'ера Грабскага, ці адносна даверу ўраду, ці пры абмеркаванні так званых моўных законаў, яго слова падкупляла глыбінёй сацыяльна-палітычнага аналізу, пранікнёнасцю, жывасцю размоўных інтанацый, літаратурна-вобразнай формай. Пры разглядзе зямельнага пытання і моўных законаў, якія тычыліся правоў нацыянальных меншасцяў у Польшчы, Тарашкевіч, выклікаючы шалёнае абурэнне правых, спасылаўся на вырашэнне аграрнага і нацыянальнага пытанняў у СССР і, у прыватнасці, у Савецкай Беларусі.

Калі прадстаўнікам працоўных не ўдалося праз сейм вырваць у магнатаў і памешчыкаў зямлю, неабходную, як паветра, шматмільённай сялянскай масе, то ў ходзе парламенцкай барацьбы па аграрным і нацыянальным пытаннях яны здолелі павысіць палітычную свядомасць мас, падняць іх на барацьбу. За кароткі час у Заходняй Беларусі ўзнікла стотысячная беларуская сялянска-работніцкая грамада. Душой гэтай масава-народнай арганізацыі, яе заснавальнікам быў Браніслаў Тарашкевіч. Грамада з дапамогай Кампартыі, якая працавала глыбока ў падполлі, садзейнічала надзвычайнай радыкалізацыі шырокіх мас. Сеймавую трыбуну, пасольскія мітынгі Тарашкевіч і яго паплечнікі скарыстоўвалі цяпер пераважна дзеля прапагандысцкіх мэт, палітычнай асветы і арыентацыі працоўных.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

А ДЗЕ—«СКАРБЫ РОДНАЙ ЛІТАРАТУРЫ»?

Пад такой назвай у нашай газеце 17 снежня 1971 года было надрукавана пісьмо чытача С. Язерскага, у якім выказвалася прапанова аб выданні новай кніжнай серыі «Скарбы роднай літаратуры». Рэдакцыя атрымала адказ з Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку. Намеснік старшыні камітэта А. Барушка паведаміў:

«З мэтай папулярызацыі здабыткаў беларускай літаратуры выдавецтва «Беларусь» ужо некалькі гадоў выпускае серыі «Беларускі раман», «Бібліятэка беларускай паэзіі», «Бібліятэка беларускай прозы», «Бібліятэка беларускай драматургіі». Выданне гэтых серый разлічана на шмат гадоў, у іх уключаюцца лепшыя творы беларускай літаратуры. Таму выпускаць яшчэ серыю «Скарбы роднай літаратуры» рана, яна будзе дубліраваць нядаўна пачатыя серыі.

Што да канкрэтных прапаноў, то «Прадмовы і пасляслоўі» Францішка Скарыны выдавецтва «Навука і тэхніка» выпусціла ў свет у 1969 годзе, «Песня пра зубра» М. Гусоўскага запланавана выдавецтвам «Беларусь» да выпуску ў 1972 годзе. Творы М. Багдановіча ў апошнія гады выдаваліся тройчы (двухтомнік, зборнік «Маладзік» і зборнік у серыі «Школьная бібліятэка»), выдаваліся таксама творы Ф. Багушэвіча і В. Дуніна-Марцінкевіча. Значная ўвага надаецца выданню твораў Я. Купалы і Я. Коласа. Так, запланавана выпусціць у 1972 годзе больш за 10 кніг Я. Купалы і Я. Коласа, у тым ліку будзе пачата выданне шматтомных збораў твораў народных паэтаў. Распачнецца таксама выданне збору твораў Кузьмы Чорнага.

Выдавецтвы рэспублікі будуць і надалей працягваць работу па выпуску класічных твораў беларускай літаратуры».

ПА ЗАКОНАХ ПЕРШАСНА-ЧЫСТЫХ

[Заканчэнне. Пачатак на 7-й стар.]

сама прымаюць самае эфектыўнае палажэнне, «пасоўваюцца» нават да пярэдняга плана. У нацюрморце Івана Занковіча бульба «рассыпалася» так, што мастак выпісвае кожную асобна. Лілія Трахалёва ў пейзажы «Хутары» размяшчае палявыя кветкі на цёмным фоне шыпулькі. Падобны прыём выкарыстоўвае яна і ў другой карціне, дзе белыя, добра напісаныя кветкі, разгорнутае лісце выразна чытаюцца на блакітным небе.

Можна адзначыць характэрную асаблівасць адносін самадзейнага мастака да дэталі. Калі яна ўжо выбрана, то павінна быць пададзена з ўсёй шчырасцю. Гэта датычыць і галоўных і другарадных дэталей. Для народнага майстра ўсё становіцца важным, раўнацэнным у святле чыста фармальных задач. У гарадскім пейзажы «Віцебск. 1914 год» Ісаака Зельдзіна старанна выпісваюцца балконныя рашоткі, архітэктурныя дэталі дома, брукаваная вуліца з акуратнымі масткамі цераз вадасцёк. Гэтак жа робяць Лілія Трахалёва, Феадосій Дудо, Пётр Іваноў і іншыя мастакі. Яны як бы запрашаюць гледача палюбавацца кожнай травінкай, нават пялёсткамі кветак, тычынкамі, фактурай зямлі, пушыстымі воблакамі.

Міжволі ўзнікае думка, што мастак-аматар менавіта праз знешняе, праз дэталь, цярплівую апрацоўку кожнага яе элемента нібы хоча ўбачыць, адчуць душу прадмета, яго ўнутраную сутнасць.

НА ПЕРШЫ ПОГЛЯД, народны майстар строга прытрымліваецца натуры. Калі гэта бэз у роспісах Лідзіі Доўгер, то старанна выпісваюцца менавіта лісты бэзу, кветкі. Выразна падае макі ў адным з роспісаў Г. Сакірка.

Самадзейныя мастакі да перадачы знешніх прыкмет прыроды ставяцца яшчэ больш прыхільна. У Ліліі Трахалёвай ілюзорная бярозавая кара, якой пакрыты вуллі ў лесе, мох на пні і іншыя дэталі.

Аднак нягледзячы на такі фатаграфізм, падыход да дэталі ў самадзейнага мастака нельга назваць натуралістычным. Мы тут маем справу з зусім іншым творчым метадам адлюстравання свету. Адчуваецца спроба народнага майстра данесці да гледача «свой ідэал», сваё разуменне прыгажосці. У яго свая «стратэгія» ў гэтым пытанні. Не кожнае лыка ў радок! Ідзе вельмі старанны адбор дэталяў. У працэсе работы над карцінай нешта прыбіраецца, нешта перасоўваецца на іншае, на думку мастака, больш падыходзячае месца, а нешта і прыўносіцца. Дабаўлены, напрыклад, астравок з чаротам у карціне Альберта Лыншы «Рэчка», а ў пейзажы Феадосія Дудо «Вясёлка» з'явілася на пярэднім плане дарога, якой няма ў натуры. Гэтым прыёмам ствараецца пэўны рытмічны лад карціны, уносіцца ў яе дыханне жыцця.

Можа дзякуючы такому адбору не ўзнікае пачуцця некамунікабельнасці асобна выпісаных прадметаў. Мастакі ствараюць з іх нешта накшталт нацюрмортаў. У адной карціне іх можа быць некалькі. Яны ўзаемазвязаны. Гэта часткі адзінай каларыстычнай структуры, пры тым найбольш актыўныя ў вобразным ладзе. Шматлікія і быццам разрозненыя прадметы з іх падрабязнай характарыстыкай набываюць цэльнасць, сэнс. Гэта «аксіёма» таксама не прыдумана самадзейнымі мастакамі. Падобнае сэнсавае чляненне характэрна і для беларускіх народных роспісаў.

САМАДЗЕЙНЫЯ МАСТАКІ зусім гэтак жа, як і народныя майстры, карыстаюцца чыстым колерам. Яны не змешваюць фарбы. Фон адыгрывае толькі пасіўную ролю, дапамагаючы прачытаць асноўнае адлюстраванне. Часта не прымаюцца пад увагу рэфлексы, хоць многія ведаюць пра іх. І колер, пазбаўлены рэфлексаў, валёра, становіцца першасна-чыстым. Гэта ўзмацняе дэкаратыўнасць, ствараецца каляровы кантраст.

Як бачым, жывапісныя задачы ў народнага мастака даволі складаныя, яго нельга зразумець і судзіць па законах прафесійнага майстэрства. Напрыклад, каляровае абагульненне само па сабе адсутнічае, ствараецца ўражанне, што для майстра важней перадаць нязменны першасны колер прадмета, чым прыглушыць яркія тоны. У нацюрморце Паўла Баранава «вырываюцца» ярка-чырвоныя памідоры, у Ліліі Трахалёвай кожны яблык вызначаецца сваім колерам, уносячы дысананс, хоць агульная кампаноўка прадметаў задавальняючая.

Аднолькавая выпісанасць дэталяў не азначае для самадзейнага мастака іх сэнсавай раўназначнасці. Кожнаму прадмету даецца канкрэтная сэнсавая характарыстыка. Гэта дасягаецца іншы раз дэфармацыяй, рознамаштабнасцю, зменай натуральнага становішча прадметаў у асяроддзі і г. д. Мастак старанна выстройвае кампазіцыю (часта — штучна). Падобнае стаўленне да натуры і ў народнай творчасці. Напрыклад, у адным з дываноў Анастасіі Нікanчук (Брэсцкая вобласць) пчала і птушка аднолькавыя па памеры. Гіганцка павялічаная пчала сімвалізуе значнасць.

Для самадзейнага мастака фатаграфічна выпісаныя дэталі — проста тэхнічны прыём раскрыцця сутнасці асобнага прадмета, але пры кампаноўцы карціны, імкнучыся адлюстраваць нейкую сваю думку, настрой, ён набывае пэўную незалежнасць ад натуры.

Цікавыя ў гэтым плане некаторыя асаблівасці кампазіцыйных прыёмаў, да якіх іншы раз звяртаюцца мастакі.

Рытмы, чарГаванні, сіметрыя (у большасці выпадкаў люстраная) складаюць аснову тыповых матываў геаметрычнага і расліннага арнаменту — у насценных дыванах, ручным узорным ткацтве, роспісах куфраў і ганчарных вырабаў.

Сіметрыя ж найбольш часта сустракаецца і ў кампазіцыях самадзейных жывапісцаў. Аднак яна тут трансфармуецца, прыкметна толькі цяга да сіметрычнага размяшчэння адносна восевай лініі. Адсюль пэўны парадак размяшчэння прадметаў на плоскасці, свабодная трактоўка іх формы, контуру. Гэта не надуманы прыём, а найбольш даступны спосаб, які дазваляе мастаку-аматару ўраўнаважыць кампазіцыю, стварыць адпаведную структуру.

У такіх работах зрокавы цэнтр часта не супадае з сэнсавым, ён проста абазначаны прадметам, які не мае самастойнага значэння. У карціне «Рэч-

Тарашкевіч адным з першых папярэдзіў дэмакратычныя сілы ў краіне аб пагрозе фашызму ў Польшчы ў сувязі з усталяваннем асабістай дыктатуры Пілсудскага пасля майскага перавароту, які спачатку шмат кім быў памылкова ўспрыняты як бунт дробнай буржуазіі супраць буйнай. Тарашкевіч з марксісцка-ленінскіх пазіцый ускрыў сацыяльную прыроду дыктатарскага рэжыму. Асабліва знамянальнымі былі яго словы, сказаныя 25 чэрвеня 1926 г. з трыбуны сейма.

«Паслухайце, што кажа Мусаліні,— звяртаўся лідэр БСРГрамады да сеймавай аўдыторыі, а праз яе і да ўсяго народа.—Ці ў яго словах не чуваць падземных штуршкоў вулкана, які штохвілі можа выбухнуць вайной? Мусаліні пад неба падносіць толькі свой народ, кажа, што толькі Італія, а ніхто іншы, павінен стаяць на чале ўсіх народаў свету... Чытайце прамову Мусаліні і параўноўвайце іх са стылем маршалка Пілсудскага. А гэткіх паноў, як Мусаліні, штораз больш знаходзіцца ў Еўропе і вынікам гэтай дактрыны з'яўляецца вайна, новы сусветны пажар».

Баючыся выбуху паўстання ў Заходняй Беларусі, буржуазія і памешчыкі рукамі міністра ўнутраных спраў Мейштовіча, абшарчіка з «крэсаў», разграмілі Грамаду, а яе кіраўнікоў на чале з Тарашкевічам кінулі на 12 гадоў за краты.

У турме Тарашкевіч яшчэ больш паглыбляе свае веды па тэорыі марксізма-ленінізма, перадае іх, наколькі дазвалялі кароткія сустрэчы ў час прагулкі на турэмным двары, іншым палітзняволеным. Каб спыніць уплыў Тарашкевіча на палітвязняў, яго трымалі ў адзіночнай камеры, што не перашкаджала аднак мужнаму барацьбіту адчуваць локаць сяброў па няволі і змаганні і ва ўсім, уключаючы галадоўкі, салідарызавацца з імі. У турмах звяртаецца Тарашкевіч і да філалагічнай, літаратурнай працы, якая з-за напружанай палітычнай дзейнасці 1923—27 гадоў зусім адышла на задні план. Перш-наперш ён бярэцца за больш сталую і грунтоўную апрацоўку граматыкі. У Гродзенскай турме Тарашкевіч перакладае найвыдатнейшы твор польскай паэзіі, які нямала ўвабраў у сябе фарбаў і колераў беларускай зямлі, несмяротнага «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча. Пад нястомныя крокі ў адзіночцы набягалі на зняволенага барацьбіта раскацістыя рытмы Гамеравай «Іліяды», перакладаць якую на мову свайго народа ён пачаў, мабыць, яшчэ з пецярбургскіх часоў. І гэту вялікую працу па перанясенні на родную глебу найвялікшага здабытку антычнай літаратуры, працу, роўную подзвігу, Тарашкевіч здзяйсняе ўжо ў Маскве. Тут з часу вызвалення з польскага астрогу ў выніку абмену палітвязнямі з канца 1933 года ён жыве і працуе ў Міжнародным аграрным інстытуце загадчыкам аддзела Польшчы і Прыбалтыкі. У інстытуце на той час сабраліся значныя навуковыя сілы, ядро якіх складалі вядомыя дзеячы міжнароднага рабочага руху В. Калараў, Ф. Кон і іншыя нямецкія, венгерскія, балгарскія, польскія інтэрнацыяналісты. Навуковыя публікацыі Тарашкевіча апошніх год жыцця ў часопісе «Аграрные проблемы», «Trybuna radziecka», манаграфія «Як жывуць сяляне за мяжой», праца ў рэдагаваным Каларавым зборніку «Польская вёска ў час крызісу» сведчаць, што ён плённа займаўся эканамічнымі праблемамі капіталістычных краін з пункту гледжання перспектыў развіцця там сацыялістычнай рэвалюцыі. Ён настойліва вывучаў іспанскую мову, рыхтуючыся да ўдзелу ў грамадзянскай вайне ў Іспаніі, дзе ў складзе інтэрнацыянальнай брыгады абаронцаў рэспублікі меўся быць створаны беларускі батальён.

Пасля смерці Тарашкевіча засталася багатая і разнастайная творчая спадчына—публіцыстычная, літаратурная, лінгвістычная. Пачынаючы з канца 50-х гадоў яркі жыццёвы шлях вучонага і рэвалюцыйнага дзеяча ўсё часцей прыцягвае ўвагу даследчыкаў у нас і Польскай Народнай Рэспубліцы. Зроблена аднак яшчэ мала. Навуковы і грамадскі подзвіг Тарашкевіча яшчэ чакае сваёй усебаковай аб'ектыўна-навуковай ацэнкі. Але ўжо і сёння можна сказаць, што імя Браніслава Тарашкевіча, чый самабытны талент, высокі розум, няўёмная энергія былі аддадзены справе вызвалення працоўных, духоўнаму ўзвышэнню простага чалавека, памнажэнню культурнай спадчыны беларускага народа, навекі застанецца ў памяці нашчадкаў.

З пошты ЛіМа

ЦІ АБАВЯЗКОВА КАПІРАВАЦЬ?

НЕ ТАК даўно быў у Бялынічах канцэрт. Выступалі самадзейныя артысты раённага дома культуры. Многа песень спявалі, танцавалі, чыталі вершы. З беларускіх песень значылася ў праграме адна: «Касіў Ясь канюшыну». Але вось заспявалі яе. Пад вельмі прыблізны па гучанні акампанемент электраўдарных інструментаў, надрывістым голасам. І неяк крыўдна стала. Прапала песня. Стаў баявік.

Калі б сказаць аб гэтым уражанні дырэктару раённага дома культуры Івану Міхайлавічу Лапацентаву, ён, безумоўна, адказаў бы: «Радыё наша так спявае, тэлебачанне. Што ж нам, адставаць ад іх?» Дырэктар наш — малады хлопец, ён любіць музыку, песню, танцы. Гэтаму яго бацькі навучылі. І не толькі яго, а ўсіх сваіх дзевяцярых дзяцей. Я добра ведаю сям'ю Лапацентавых. Бацька Міхаіл Малахавіч, маці Ганна Іванаўна і цяпер, хоць узрост у іх пенсійны, працуюць жывёлаводамі ў саўгасе «Каліноўскі». Стараюцца. Роўных ім у раёне знайсці цяжка. Любяць бацькі працу, любяць песню. Хоць і не ставала іншы раз памазаць масла на хлеб, купілі дзецям акардэон, адпраўлялі іх у музычную школу. Цёпла, праўдзіва пісаў у «Літаратуры і мастацтве» Алег Фомчанка ў нарысе «Растуць бярозы пад акном» пра гэтую сям'ю.

Аднойчы мне давялося слухаць, як бацькі нашага дырэктара дома культуры спявалі пра гэтага ж самага Яся. І не верыцца, што выкананне гэтай песні бялыніцкімі аматарамі сцэны пакінула б у іх светлае ўражанне.

Вядома, у Мінску на радыё і тэлебачанні шукаюць новае, пераапрацоўваюць народныя песні, ствараюць новую аркестроўку. У большасці сваёй робяць гэта спецыялісты, якія стараюцца як мага лепш захаваць народную, нацыянальную аснову песні і ў той жа час адшліфаваць яе, надаць новае, сучаснае гучанне. Але ці ўсе самадзейныя ансамблі могуць гэтак жа беражна, клапатліва аднесціся да песні? Хаця б як след засвоіць новае гучанне, новую аркестроўку, не кажучы ўжо пра тое, каб самім зрабіць яе. І ўвогуле ці абавязкова капіраваць радыё і тэлебачанне нашым сельскім клубам, дамам культуры?

Гады са тры таму назад у наш раён прыязджала група студэнтаў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Накіраваліся будучыя музыканты ў калгас імя Чкалава, дзе славіўся сваёй каларытнасцю хор даярак з вёскі Буда. Добра прынялі студэнтаў даяркі, многа песень ім праспявалі, сырадоем пачаставалі. Шчыра дзякавалі студэнты за песні праз нашу раённую газету.

Так, едуць па песні і да нас з Мінска.

Варта было б нашым работнікам клубаў, дамоў культуры падхапіць гэты добры пачын. І калі б кожны культасветработнік, не чакаючы брыгад фальклярыстаў з Мінска, пачаў запісваць мелодыі бацькоў і дзядоў, выносіць іх на сцэну, колькі б новых «Ясяў», «Дубочкаў зялёненькіх» парадавалі гледача, слухача.

А пакуль што чакаюць нашы культасветработнікі, што радыё праспявае, што тэлебачанне пакажа. Едуць з такім рэпертуарам на раённыя, абласныя, рэспубліканскія конкурсы. Лаўраў там не здабываюць, не даюць нічога новага для душы, для сэрца.

А песня ж, як гаворыцца, любіць прастор, любіць, каб яе шанавалі і спявалі хораша, з душой. Хочацца, каб на сцэнах нашых клубаў, дамоў культуры заўсёды звінелі цымбалы, ігралі дудкі. Каб самадзейныя артысты бераглі і шанавалі родную песню.

Нашым нашчадкам рабіць гэта будзе куды цяжэй.

А. ШЧАСНОВІЧ,
журналіст.
г. п. Бялынічы.

ка» Альберта Лыньшы гэта малапрыкметны кусцік у глыбіні карціны, у пейзажы «Свіслач ля плошчы 8 Сакавіка» Феадосія Дудо — разгалістае дрэва.

Аднак гэтыя «пралікі», зусім недапушчальныя з пункту гледжання прафесійнага мастацтва, не бянтэжаць народных майстроў. Яны сваімі спосабамі дабіваюцца перадачы пэўнай думкі, настрою.

Лілія Трахалёва выцягвае ўгору маладыя елачкі, і яны робяцца тонкімі, кволымі, безабароннымі, нібы дзяўчынкі-падлеткі, па блакітным небе плывуць чотка акрэсленыя маленькія воблакі. І ўвесь пейзаж са старанна абмаляванымі дэталямі, разгорнутымі на гледача, нараджае дзіўнае пачуццё трапятання, безабароннасці.

Спакоем, цішынёй, якая мяжуе з застыласцю, іншы раз нават здранцвеннем, вечнай дадзенасцю форм павявае ад палотнаў Феадосія Дудо. У яго спыніліся ў руху нават кроны дрэў, што гнуцца пад ветрам. Але ў большасці выпадкаў у яго пейзажах маўчанне і нерухомасць.

ПЭЎНАЯ «вынаходлівасць» прыёмаў, сродкаў, якая базіруецца на народнай аснове назіраецца і ў партрэтным жанры. У дадзеным выпадку самадзейныя мастакі ў параўнанні з прафесійнымі знаходзяцца ў больш цяжкіх умовах. Прафесіянал адсутнасць глыбокага зместу можа іншы раз падмяніць высокай жывапіснай тэхнікай. Самадзейны мастак пазбаўлены гэтай «перавагі». Ён павінен знайсці такія прыёмы, якія б і перадалі партрэтнае падабенства і выказалі цэлы комплекс пачуццяў-думак.

У большасці выпадкаў народныя жывапісцы звяртаюцца да чыста знешніх характарыстык — спецыфічнай пастаноўкі фігуры, атрыбутаў, касцюму, аксесуараў і г. д., але гэтак жа і да іншых метадаў, якія дазваляюць дасягнуць пэўнага ўражання.

Настаўніка фізікі Ліліі Трахалёвай мы бачым ля стала з прыборамі, у руцэ ў яго раскрытая кніга. Ён нібы задумаўся. Ва ўсёй постаці спакой, статычнасць. Няўмелая мадэліроўка твару, корпуса ў даным выпадку працуе на стварэнне пэўнага вобраза.

Феадосій Дудо цяпер пенсіянер, малюе сябе ў службовым мундзіры, з ордэнамі. Манера пісьма крыху жорсткая. Цёмна-зялёны мундзір, цёмны фон. Суровая строгасць твару. Ён застыў ва ўрачыста-напружанай позе. Прыкладна гэтак жа вырашае аўтапартрэт і пенсіянер Павел Баранаў. У гэтых работах яны нібы вяртаюць сябе ў мінулае, к таму часу, які быў напоўнены актыўным, энергічным жыццём.

У іншым плане Феадосій Дудо піша партрэт жонкі. Тут мякчэй мадэліраваны твар.

ВЫТОКІ НАРАДЖЭННЯ своеасаблівых спецыфічных форм і прыёмаў народнага жывапісу ідуць углыб вякоў. Канечне, яны не пастаянныя. З часам відазмяняюцца, трансфармуюцца. Прафесійнае мастацтва таксама пакідае на іх свой адбітак. Але ад гэтага самадзейныя майстры не робяцца больш «прафесійнымі». Запазычаныя метады падначальваюцца магутным народным аксіёмам. Светлаценевая лепка, напрыклад, выкарыстоўваецца. Аднак ужыванне яе іншы раз фармальнае. У нацюрморце Івана Занковіча цені размяшчаюцца адвольна, незалежна ад агульнай асветленасці.

Майстры карыстаюцца і перспектывай, але адначасова ўжываюць і плоскаснае рашэнне. У выніку прадметы не так жывуць у прасторы, як размяшчаюцца ў пэўных плоскасцях, суседнічаюць адзін з адным. Адпаведнасць народнай аксіёме!

Можна заўважыць, што выпісаныя прадметы і дэталі спалучаюцца са шчыльнымі абагульненымі масамі—глухімі плоскасцямі зеляніны, вады, неба. Напрыклад, у многіх работах Феадосія Дудо. Аднак супярэчнасцей не ўзнікае. Часта гэта проста неабходны пасіўны фон, на якім хораша чытаюцца паказаныя прадметы.

Жывучасць народных прынцыпаў мастацтва ўяўляе сабой загадкавую з'яву. Бо нельга сцвярджаць, што гэта звычайная непісьменнасць і таму не вартая ўвагі. У такім адмаўленні выяўляецца наша прызнанне толькі законаў прафесійнага мастацтва. Народная культура жыве не адно стагоддзе. Ужо гэта — доказ яе самастойнасці і паўнацэннасці. Гэта не пачатковая форма мастацтва, і яе не варта атоесамліваць з дзіцячай творчасцю, хоць асноўныя прыёмы тут вельмі блізкія.

Мы звярнулі асноўную ўвагу на адну характэрную рысу народнага мастацтва — чысціню і пяршаснасць жывапісных прыёмаў. У гэтым сэнсе сучасных самадзейных мастакоў можна назваць прымітывістамі (primitivus — першапачатковы).

ВЕДАЦЬ АСНОВУ магутнага народнага мастацкага мыслення цікава не толькі ў пазнавальным аспекце. Далучэнне да народнай творчасці было заўсёды плённае для прафесійнай паэзіі, музыкі, драмы. Несумненна, больш глыбокае пранікненне ў народны жывапіс дае многа і прафесійным мастакам. Але галоўнае пры такім пазнанні — узбагачэнне чалавека ў сацыяльна-інтэлектуальным плане — пазнаванне і прынясце тых родавых карэнняў, без якіх нямысліма наша жыццё — сённяшняе і будучае.

«ЯК МАРЫ, БЕЛЫЯ БЯРОЗЫ...»

Яшчэ са школы мы памятаем гэтыя радкі з верша Максіма Багдановіча «Зімой»:

Як мары, белыя бярозы
Пад сінявой начной стаяць,
У небе зоркі ад марозу
Пахаладзеўшыя дрыжаць...

Але тады, у школьныя гады, ніхто з нас, бадай, не задумваўся над сэнсам гэтага параўнання: «Як мары, белыя бярозы...» Захопленыя агульнай музыкай радкоў, чыстым і светлым пачуццём, мы неяк адразу ўспрынялі яго, атоесамліваючы з мроямі ці проста з марамі (як дзеяслоў марыць). І толькі пасля, час ад часу, узнікала сумненне:

Як мары, белыя бярозы
Пад сінявой начной стаяць...

Што стаяць бярозы — зразумела, але чаму аўтар параўноўвае іх з марамі? Хіба мары могуць стаяць? Дарэчы, а чаму тады не мроі? Хіба яны парушылі б мілагучнасць верша ці яго рытм?

Відаць, гэтае слова паэт разумеў як здані, прывіды. Гэтае меркаванне здаецца асабліва слушным, калі прыгадаць, якое значэнне мела слова «мары» ў старажытнай беларускай мове, якую Максім Багдановіч добра ведаў. У старадаўняй нашай мове гэтае слова мела два значэнні: смяротнае ложа і насілкі для нябожчыкаў. Такое тлумачэнне яго падае слоўнік старажытных слоў, змешчаны як дадатак да «Хрэстаматыі па гісторыі беларускай мовы» (Мінск, 1961, частка І). Цяпер усё становіцца на сваё месца, і аказваецца, што паэт зусім невыпадкова ўжыў гэтае «незразумелае» для нас слова, ад чаго верш набывае яшчэ больш глыбокі, значны сэнс.

Відаць, у школьных падручніках варта зрабіць пад гэтым вершам зноску, у якой растлумачыць значэнне слова «мары», вярнуўшы яму тое значэнне, якое яно мела, магчыма, яшчэ пры жыцці Максіма Багдановіча.

В. МІХАСЁНАК,
настаўнік.
Маладзечанскі раён.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы паказаў прэм'еру — спектакль «Беласнежка і сем гномаў». Рэжысёр спектакля А. Андросік, мастацкае афармленне Б. Герлавана (пераклад на беларускую мову А. Андросіка і К. Кузняцовай).

На здымку — сцэна са спектакля.

Фота Ул. КРУКА.

СТАНАЎЛЕННЕ БЕЛАРУСКАЙ ЭСТЭТЫКІ

1905—1917 гады былі гадамі, выключна бурнага росту беларускай літаратуры, што, у сваю чаргу прыводзіла ў рух усе інтэлектуальныя сілы народа. Новыя стымулы для больш паскоранага развіцця атрымала і беларуская эстэтычная думка, даследаванню якой прысвечана новая кніга У. Конана «Дэмакратычная эстэтыка Беларусі».

Уважлівасць аўтара да канкрэтна-гістарычных умоў эканамічнага і сацыяльна-палітычнага становішча, рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху Беларусі дала яму магчымасць у многіх выпадках па-новаму растлумачыць асаблівасці развіцця і характару беларускай літаратуры і эстэтыкі таго часу. Даследчык асабліва падкрэслівае значэнне рэвалюцыі 1905 года ў духоўным распрыгоненні народа. Сацыяльнае і нацыянальнае разняволенне народа стала і эстэтычным ідэалам маладой беларускай літаратуры, што паказаў аўтар на прыкладзе праграмных вершаў Я. Купалы, Я. Коласа, Цёткі, М. Багдановіча, Зм. Бядулі, Ц. Гартнага, а таксама публіцыстычных і крытычных артыкулаў Л. Гмырака (М. Бабровіча), А. Бульбы (Я. Яленскага), С. Палуяна (Ясяновіча), М. Арла і іншых. Для беларускіх паэтаў і публіцыстаў эстэтычны ідэал свабоды быў адначасова ўвасабленнем прыгожага і справядлівага. Адсюль і асуджэнне імі эксплуататарскага ладу, як неэстэтычнага, варожага мастацтву, паэзіі і прыгожаму. У мастацкіх і публіцыстычных творах беларускіх аўтараў асуджаўся буржуазна-феадальны лад Расіі. Беларускія рэвалюцыйныя дэмакраты ў сваіх артыкулах паслядоўна праводзілі думку, што толькі ва ўмовах палітычных і грамадзянскіх свабод магчыма пераадоленне сацыяльнай і нацыянальнай несправядлівасці, перамога светлага пачатку чалавечага жыцця над яго цёмнымі сіламі і ўстанаўленне гарманічнага грамадства. Паслядоўны дэмакратызм і народнасць беларускай літаратуры і эстэтыкі, як паказвае аўтар, у вялікай меры вызначаліся і тым, што іх творцамі былі выхадцы з працоўных нізоў.

У даследаванні асобны раздзел прысвечаны праблеме мастацкага метаду дакастрычніцкай беларускай літаратуры. Аўтар паказвае, што для яе быў характэрны сінтэз рэалізму і рамантызму. Існаванне рамантызму ў рамках крытычнага рэалізму было абумоўлена як сацыяльна-грамадскімі фактарамі (уздым нацыянальна-вызваленчай барацьбы), так і ўнутранымі мастацкімі заканамернасцямі.

Даследчык паказвае, што справу адраджэння сваёй радзімы беларускія пісьменнікі і публіцысты ўяўлялі як двуадзіны працэс: з аднаго боку, захаванне эстэтычных каштоўнасцей народа, з другога боку, узбагачэнне нацыянальных традыцый здабыткамі сусветнай цывілізацыі. У артыкулах беларускіх публіцыстаў і крытыкаў асаблівая роля ў развіцці нацыянальнай культуры адводзілася агульнанароднай мове. Што датычылася ўзаемаадносін формы і зместу, дык беларускія крытыкі лічылі, што нацыянальная своеасаблівасць павінна праяўляцца не толькі ў форме, але і ў змесце мастацтва, на што ў свой час указваў і В. Бялінскі. Для беларускай эстэтычнай думкі вельмі надзённай была і праблема суадносін агульначалавечага і нацыянальнага ў мастацтве. Вырашалася яна таксама ў духу В. Бялінскага: шлях да агульначалавечай культуры ідзе праз усебаковае развіццё нацыянальных культур.

У трэцім, заключным раздзеле даследавання паказваецца, як у беларускай літаратурна-мастацкай крытыцы раскрывалася эстэтычная сутнасць мастацтва. Аўтар выяўляе прычыну параўнальна позняга развіцця беларускага прафесійнага мастацтва і эстэтычнай думкі. Ён адзначае, што для эпохі феадалізму і даманапалістычнага капіталізму быў характэрны падзел мастацкай культуры на прафесійнае мастацтва, прызначанае для пануючых класаў, і народнае мастацтва, якое бытавала ў асяроддзі працоўных. У Беларусі гэтая супярэчнасць была выражана яшчэ больш. Менавіта таму ў дакастрычніцкі час з усіх відаў беларускага мастацтва толькі паэзія атрымала найбольш поўнае развіццё, а разам з ёй і літаратурная крытыка.

Даследчык паказвае, што першыя меркаванні аб мастацтве ў беларускай эстэтыцы насілі асветніцкі характар, г. зн., у іх выяўлялася месца і роля мастака ў справе адраджэння нацыі і нацыянальнай культуры. Але беларуская крытыка паступова набывала ўменне рабіць эстэтычную ацэнку з'яў мастацтва і рэчаіснасці. У перыяд 1905—1917 гадоў у ёй ужо фігуруюць многія эстэтычныя паняцці і катэгорыі.

Найбольшы ўклад у развіццё перадкастрычніцкай беларускай эстэтыкі ўнёс М. Багдановіч. І яму ў даследаванні У. Конана адведзена значнае месца. Менавіта М. Багдановіч быў найбольш падрыхтаваны ў прафесійных адносінах крытык, мастацтвазнаўца і эстэтык. У яго творчасці закрануты асноўныя катэгорыі і паняцці эстэтыкі, раскрыта эстэтычная прырода мастацтва. Абараняючы прынцып свядомасці мастацкай творчасці, М. Багдановіч у той жа час паслядоўна выступаў за мастацтва змястоўнае, ідэйнае, крытыкаваў тэорыю «чыстай красы» і адначасова быў праціўнікам той павярхоўнай «ідэйнасці», якая за «чалавецтвам» не бачыла жывога чалавека. Вялікае значэнне надаваў М. Багдановіч справе стварэння беларускага нацыянальнага стылю, над якім разумелася выражэнне «народнага духу» ў мастацтве. М. Багдановіч у апошнія гады жыцця пачаў тэарэтычную і практычную распрацоўку народнай паэтыкі. Першаступеннае значэнне мела і тое, што вялікі паэт даў узоры беларускай паэзіі ўсіх жанраў, падняўшы гэтым самым яе на больш высокі эстэтычны ўзровень і паказаўшы, што беларускаю моваю можна выказаць самую пекную і глыбокую паэтычную думку.

Станаўленне беларускай літаратурна-мастацкай крытыкі перш за ўсё абавязана ўзнікненню беларускага друку, і таму апошняму ў кнізе У. Конана адведзена вялікая ўвага. Добра, што аўтар разглядае дзейнасць «Нашай нівы» не на аснове мантажу цытат, як гэта назіраецца ў некаторых даследаваннях, а ў развіцці, перш за ўсё ў святле той барацьбы, якую вяла «Наша ніва» з рэакцыйным друкам, а таксама і той ідэйнай барацьбы, якая ішла ўнутры самой «Нашай нівы». Праяўленнем апошняй і была дыскусія на старонках беларускай газеты па важнейшых праблемах эстэтыкі, у ходзе якой рэвалюцыйным дэмакратам удалося адстаяць нашу літаратуру ад спроб буржуазных эстэтаў адцягнуць яе ад вострых сацыяльных праблем і штурхнуць у балота дэкадэнцкага апявання «красы жыцця».

Хочацца сказаць і вось пра што. Прыведзеныя ў кнізе вытрымкі з публіцыстычных і крытычных артыкулаў Л. Гмырака, А. Бульбы, С. Палуяна, М. Арла, А. Грыневіча і іншых сведчаць, што яны былі глыбокімі мысліцелямі і тонкімі знаўцамі жыцця і мастацтва. І шкада, што артыкулы іх да гэтага часу не сабраны і не выдадзены.

У кнізе У. Конана, на нашу думку, ёсць паасобныя спрэчныя месцы. Нам здаецца, што аўтар, гаворачы аб развіцці беларускай літаратуры ў XIX стагоддзі, некалькі перабольшвае ўплыў на яе рамантызму польскай літаратуры. Трэба ўлічваць, што лепшыя дасягненні нашай літаратуры ў першай палове XIX стагоддзя («Тарас на Парнасе» і інш) не былі звязаны з польскім рамантызмам.

Відаць, аўтар не зусім добра разабраўся ў сэнсе верша Цёткі «Хрэст на свабоду», калі яго назву на рускую мову перакладае як «Крест на свабоду». Як вядома, у гэтым вершы гаворыцца не пра пахаванне свабоды, а пра хрышчэнне (блаславенне) народа на здабыццё свабоды.

М. ЕРМАЛОВІЧ.

У. Конан. «Дэмакратычная эстэтыка Беларусі». На рускай мове. Выдавецтва «Навука і тэхніка». Мінск, 1971.

З ПАЧУЦЦЁМ УДЗЯЧНАСЦІ...

Так, гэту кнігу мы чакалі даўно. Яшчэ ўлетку 1965 года Канстанцін Сіманаў, Яўгеній Вараб'ёў і Генрых Баравік пазнаёміліся з нашым, тады невялікім музеем, усе экспанаты якога былі сабраны і падораны невялікай групай краязнаўцаў. Яўгеній Захаравіч Вараб'ёў тады пытаўся, ці няма ў музеі матэрыялаў, звязаных з жыццём праслаўленага савецкага разведчыка Льва Маневіча. Да таго часу ў нас быў рэдкі фотапартрэт Льва Яфімавіча, прысланы яго сястрой з Баку. Бо Леў Маневіч быў нашым земляком, ураджэнцам суседняга горада Чавусы.

І вось Яўгеній Вараб'ёў прыслаў нам аўтарскі экземпляр свайго новага рамана з даравальным надпісам. Зразумелае хваляванне, з якім калектыў музея атрымліваў гэтую бандэроль.

Раман Яўгенія Вараб'ёва «Зямля, да запатрабавання» прачытаны. Потым нанава перачытаны. Гэтыя нататкі не рэцэнзія, а проста расказ аб уражаннях чытача. Трэба адразу сказаць, што першае ўражанне — захапленне велізарнай пошукавай работай пісьменніка. Я разумею, што разведчык на тое і разведчык, каб пакідаць пасля сябе мінімум дакументаў, звестак і г. д. Спатрэбілася сапраўды велізарная работа, каб па драбніцы сабраць усё, што звязана было з жыццём і работай Льва Маневіча.

Не буду пераказваць змест, скажу толькі, што з першай да апошняй старонкі кніга трымае чытача ў напружанні. Вось таварыш Эцьен, ён жа Кертнер пранікае ў Іспаніі ў штаб франкістаў, дзе даведваецца пра задумы, планы праціўніка. Вось фашысцкая разведка пры дапамозе здрадніка арыштоўвае Маневіча.

У турме, хворы на туберкулёз, Эцьен працягвае бой. Яго жахліва катуюць на допытах. Але мужны камуніст маўчыць. Нялёгкі шлях выпрабаванняў выпадае на яго долю, але з усіх выпрабаванняў ён выходзіць пераможцам.

9 мая 1945 года, ужо праз некалькі дзён пасля вызвалення канцлагера Эбен амерыканцамі, Леў Маневіч памірае. Ён просіць вязня лагера савецкага палкоўніка Г. Айрапетава перадаць Маскве, што Эцьен да канца выканаў свой абавязак.

У 1965 годзе Савецкі ўрад прысвоіў Льву Яфімавічу Маневічу высокае званне Героя Савецкага Саюза за доблесць і мужнасць, праяўленую пры выкананні спецыяльных заданняў Савецкага ўрада ў перыяд другой сусветнай вайны і ў барацьбе з фашызмам.

Перагорнута апошняя старонка кнігі, але яшчэ доўга не можаш супакоіцца ад хвалявання. Закрываеш яе з пачуццём ўдзячнасці пісьменніку, які падарыў нам гэтую кнігу.

М. МЕЛЬНІКАЎ,
дырэктар Крычаўскага краязнаўчага музея.

Вокладка мастака В. Юрчанкі да кнігі Еўдакіі Лось «Перавал», якая выйшла ў выдавецтве «Беларусь».

ЗМАГАЛІСЯ НЕ ТОЛЬКІ ДАРОСЛЫЯ...

Мінаюць гады і дзесяцігоддзі, а подзвігі тых, хто ў гады Вялікай Айчыннай вайны змагаўся з ворагам, не забываюцца. Наадварот, з кожным годам яны становяцца ўсё бліжэйшымі і даражэйшымі для нас.

На адной з ціхіх вуліц Барысава, непадалёк адзін ад аднаго, стаяць два аднапавярховыя домікі. Жывуць у іх нічым знешне не прыкметныя, сціплыя працаўнікі Аляксандр Іванавіч Клімковіч і Міхась Гаўрылавіч Буцвілоўскі. Гэтых людзей звязвае дружба, народжаная і змацаваная ў дні іх сумеснай барацьбы супраць фашысцкіх захопнікаў у шэрагах барысаўскага патрыятычнага падполля.

Аб грозным ваенным часе, аб гераічных справах юных падпольшчыкаў Барысава расказвае аповесць «Над Бярозай», якую напісаў Віктар Рыгоравіч Пашкевіч — былы кіраўнік піянерскага падполля горада над Бярозай-ракой.

Нельга без хвалявання чытаць гэтую кнігу. І не толькі таму, што яна вострасюжэтная, насычана цікавымі эпізодамі падпольнай барацьбы і партызанскага жыцця. Аповесць пераканаўча дае адказ на пытанне, што прымусіла падлеткаў уключыцца ў бязлітасную барацьбу з фашыстамі, у чым вытокі мужнасці піянераў. І гэтым, менавіта, тлумачыцца поспех кнігі ў чытачоў.

Не адступаючы ад жыццёвай праўды, аўтар паказвае, што не адразу піянеры ўступілі на шлях адкрытага змагання з ворагам. Спачатку... Вось яны выратоўваюць параненага савецкага танкіста, вось лоўка крадуць нямецкі парабелум... Імкліва разгортваецца дзеянне аповесці. На базарнай плошчы гітлераўскія каты вешаюць першых партызан. Сівы ўрач Барыс Міхайлавіч, рызыкуючы жыццём, аперыруе параненага танкіста. Айчым Віктара Пашкевіча гаворыць пасынку: «Самае даратое для камуніста — гэта чыстае партыйнае сумленне». Віктар і яго сябры робяць для сябе з гэтых слоў вывад: і для піянераў самае дарагое — чысціня сумлення. Жыццё іх напаўняецца новым зместам. Яны расклейваюць лістоўкі і забяспечваюць партызан зброяй, узрываюць нафтабазу і падпальваюць склад...

Поруч з дзецьмі — старэйшыя таварышы, камуністы. Яны вучаць піянераў асцярожнасці, цярпенню, дысцыплінаванасці: «...партызанам патрэбны не героі-адзіночкі, якія ідуць на злом галавы, а свядомыя байцы», — гаворыць ім Андрэй Канстанцінавіч Саламацін, камуніст, актыўны падпольшчык, былы камісар танкавага батальёна. А кіраўнік партыйнай падпольнай групы Хведар Пракопавіч Падаляк папярэджвае: «У вашай рабоце павінен быць самы строгі парадак і найвялікшая арганізаванасць».

Верныя і надзейныя сябры герояў-піянераў — падпольшчыцы і партызанкі Юзя Жахоўская, Наташа Сахончык, Вольга Карнюшка.

Аўтар змог перадаць атмасферу высокай дружбы, узаемавыручкі, ярка абмаляваць індывідуальныя рысы юных герояў. Разважлівы Віктар Пашкевіч, смелы і рашучы Мелік Буцвілоўскі, нецярплівы Саша Клімковіч, самаахвярная Валя Сакалова — нібы жывыя паўстаюць са старонак кнігі.

Аповесць адрасавана юным чытачам, аднагодкам яе герояў. І, вядома ж, хлапчукі і дзяўчынкі, якія прачытаюць кніжку, захочуць уявіць сабе аблічча тых, хто так усхваляваў іх. На жаль, у кнізе няма фотаздымкаў яе герояў ні ў дзіцячыя гады, ні ў пасляваенны час. І яшчэ. Выхаваўчае значэнне аповесці ўзрасло б, калі б у эпілозе быў больш падрабязны расказ пра сустрэчы сённяшніх піянераў з юнымі падпольшчыкамі.

М. ГЕЛЕР.

В. Пашкевіч. «Над Бярозай». Дакументальная аповесць. Выдавецтва «Беларусь». Мінск. 1971.

УСІМІ ФАРБАМІ ТАНЦАВАЛЬНАГА СПЕКТРА

ВЕЧАР АДНААКТОВАГА БАЛЕТА У ДЗЯРЖАЎНЫМ АКАДЭМІЧНЫМ ВЯЛІКІМ ТЭАТРЫ ОПЕРЫ І БАЛЕТА БССР

Юлія ЧУРКО

АПОШНІ месяц мінулага года быў багаты падзеямі ў жыцці балетнай трупы нашага опернага тэатра. Толькі паспелі мінчане пабываць на вечары аднаактовых спектакляў з удзелам вядучых майстроў сцэны, а афішы паклікалі ўжо іх на новую прэм'еру «Малады балет Беларусі», дзе можна было «буйным планам» у адказных партыях убачыць ледзь не ўсіх юных артыстаў трупы — як тых, хто паспеў ужо заваяваць прызнанне ў аматараў харэаграфіі, так і тых, хто яшчэ марыць аб вялікай сцэне.

Пасля своеасаблівых «падагульняючых» гастроляў тэатра ў Маскве балетная трупа і яе новае кіраўніцтва нібы зноў праглядаюць і падлічваюць свае рэсурсы, правяраюць магчымасці для таго, відаць (і мы горача спадзяёмся на гэта), каб зноў рушыць на пакарэнне цяжкадаступных харэаграфічных вышынь — балетаў на сучасную і нацыянальную тэму.

Аб тым, што магчымасці для гэтага ёсць, пераканаўча сведчыць першая прэм'ера сезона, аб якой, уласна, і пойдзе тут гаворка, — вечар аднаактовых балетаў, куды ўваходзяць «Гарэзлівыя прыпеўкі» Радзівона Шчадрына, «Трыстан і Ізольда» на музыку Рыхарда Вагнера і «Балеро» Марыса Равеля.

Пачнём хоць бы з выканаўчага майстэрства нашых салістаў. Цэнтральную партыю ў «Гарэзлівых прыпеўках» выконвае народная артыстка БССР Ніна Давідзенка. Тут яна зноў, як не раз ужо раней, пацвердзіла сваю здольнасць быць заўсёды маладой, абаяльнай, жыццярадаснай і тэхнічна дасканалай.

У «Трыстане і Ізольдзе» зноў пакарыла нас драматызмам і выразнасцю танца народная артыстка БССР Аляўціна Карзянкова. Яе Ізольда кахае стрымана, але пяшчотна і аддана, лічачы за лепшае смерць, чым жыццё без каханага.

Зусім іншыя акцёрскія задачы вырашаюць выканаўцы галоўных партый у «Балеро» заслужаныя артысткі БССР Р. Красоўская і І. Дзідзічэнка. Арганічна адчуваючы сябе ў стыхіі маўрытана-іспанскага танца, яны даносяць да гледачоў усю яго ўсхваляваную высакароднасць, графічную дакладнасць, вастрыню малюнка і ў той жа час яркую відовішчнасць.

Цікавым абяцае быць і другі, маладзёжны склад акцёраў, ужо гатовы замяніць майстроў у гэтым спектаклі.

Паказаныя аднаактовыя спектаклі яшчэ раз пацвердзілі, што ў тэатры працуюць і вопытныя, удумлівыя балетмайстры. Пастаноўшчыкі аднаактовых мініяцюр — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР А. Андрэеў і заслужаная артыстка РСФСР Н. Стукалкіна на гэты раз знайшлі цікавую, змястоўную і новую для трупы музыку. У гэтых адносінах добра задумана ўжо сама праграма вечара, складзеная з вельмі розных, у нечым нават кантрастных мініяцюр — іранічных «Гарэзлівых прыпевак», пастаўленых на музыку аднайменнага аркестравага твора Р. Шчадрына, і фрагментаў з яго оперы «Не толькі каханне», трагічнага па гучанні балета «Трыстан і Ізольда» на музыку ўступу і эпізоду смерці Ізольды з оперы Р. Вагнера і маляўнічага, тэмпераментнага «Балеро» М. Равеля. Гэтыя align="" рознапланавыя спектаклі пакідаюць даволі цэласнае і прыемнае ўражанне, хоць па сваім мастацкім узроўні яны не ўсе аднолькава раўнацэнныя. На нашу думку, «Гарэзлівыя прыпеўкі», якія адкрываюць праграму, крыху ўступаюць двум наступным творам.

Пастаноўшчыкі ўдала знайшлі агульны прынцып вырашэння гэтага спектакля, стварыўшы жартоўную харэаграфічную стылізацыю на тэмы рускіх прыпевак, зусім у духу музыкі Шчадрына. На пэўны гумарыстычны лад настройвае першая сцэна балета, калі пасля адкрыцця заслоны гледачы бачаць на авансцэне чараду кароў, якія выстраіліся ў рад і хітравата ўсміхаюцца. Дабрадушна ківаючы галовамі ў такт музыцы, яны вырабляюць розныя танцавальныя па сваімі па-балетнаму стройнымі і спрытнымі нагамі. Але, на жаль, гэты гуллівы, вынаходлівы, насмешлівы тон не заўсёды вытрымліваецца пастаноўшчыкамі. Іншы раз сцэнічнаму дзеянню не хапае тонкасці, дасціпнасці, выдумкі, якія так уласцівы музыцы, і яно пачынае выглядаць пустым і банальным, а гумар набывае рысы грубаватага камікавання, што парушае стылявую цэласнасць спектакля. Яўна няўдалымі ў гэтых адносінах уяўляюцца нам эпізоды з закаханай у Машынага жаніха «Прыгажуняй». Партыя гэта ў выкананні мужчыны не вызначаецца арыгінальнасцю задумы, нецікавая па лексіцы. Без шкоды, а можа і з карысцю для пастаноўкі яе можна было б замяніць, як нам здаецца, жаночай роляй, вырашанай у плане таго ж лёгкага гратэску, як і роля Кавалера.

Не заўсёды балетмайстры вытрымліваюць і выбраную імі ж самімі меру ўмоўнасці. Гледачы паспяваюць ужо настроіцца на тое, што ў ролях наіўных дабрадушных цялушак, распісных лыжак і іншых дэкаратыўных персанажаў выступаюць зацягнутыя ў чорнае трыко грацыёзныя артысткі балета. Але гэтая па-тэатральнаму добрая ўмоўнасць парушаецца, а думка пастаноўшчыкаў здаецца непаслядоўнай, калі на сцэне з'яўляюцца раптам важкія, пад натуральных, пеўні — артысты балета, якія імкнуцца літаральна закліваць няўдачлівага Кавалера. Не падказаў больш дакладнага вырашэння гэтай сцэны і мастак, адзеўшы выканаўцаў як для выступлення на дзіцячай ёлцы ў стандартныя касцюмы. Наогул мастак-афарміцель «Гарэзлівых прыпевак» П. Караткова ўслед за балетмайстрамі не ўсюды з паслядоўнай дакладнасцю захоўвае, на наш погляд, адзіны стыль спектакля. Стварыўшы смешныя, вельмі тэатральныя вобразы цялушак, смела адзеўшы іх ва ўмоўныя балетныя касцюмы, П. Караткова не заўсёды знаходзіць адэкватныя вырашэнні для іншых персанажаў і адзявае юнакоў і дзяўчат у звычайныя, нават з адценнем рабочай будзённасці касцюмы, выносіць на сцэну амаль па-бытавому распісаныя хусткі, якія выконваюць у спектаклі розныя, зусім не бытавыя функцыі.

Харэаграфічныя прыпеўкі на музыку Шчадрына патрабуюць, як нам здаецца, пэўнай дапрацоўкі. І яны гэтага, безумоўна, вартыя. Бо гэты жыццярадасны, у прынцыпе арыгінальна задуманы балет можа мець пастаянную прапіску на сцэне тэатра, дадаючы сваю «гарэзлівую» афарбоўку да яго рэпертуарнай палітры.

У іншым паэтычным ладзе задумана балетмайстрамі харэаграфічная мініяцюра «Трыстан і Ізольда». Харэографы А. Андрэеў, Н. Стукалкіна і лібрэтыст М. Алтухоў не пераказваюць усіх перыпетый трагічнага кахання Трыстана і Ізольды, а толькі намячаюць яго асноўныя вехі: выгнанне Трыстана, яго раненне, апошняя сустрэча з Ізольдай, нагібель закаханых. Але і гэтыя драматычныя падзеі не апісваюцца аўтарамі балета, пра іх расказваецца лаканічна, стрымана, амаль суха.

Адным кароткім жэстам пасылае кароль блазна на забойства Трыстана, толькі злёгку падымае рукі ўслед каханаму, які пакідае яе назаўсёды, памярцвелая каралева, толькі лёгкае трапятанне газавага шаліка на ветры нагадвае пра Ізольду, што кінулася ў бездань. Гэтак жа скупа, толькі некалькімі выразнымі штрыхамі абмалёўваюць балетмайстры змрочную атмасферу, якая акружае закаханых, характары жорсткага караля Марка, бяздушных прыдворных, злоснага зайздроснага блазна. Гэты халодны свет нібы прыглушае, прытупляе нават само пачуццё, якім жывуць героі. Страсць нідзе не праяўляецца ў Трыстана — Чахоўскага і Ізольды — Карзянковай адкрыта, бурна. Іх каханне нібы заключана ў строгія рамкі класічных адажыо, апранута ў высакародныя і строгія пластычныя формы.

Ствараецца ўражанне, што восем гадоў, якія прайшлі пасля першага выканання артыстамі гэтых партый («Трыстан і Ізольда» і «Балеро» былі паказаны некалькі разоў на сцэне нашага тэатра ў 1963 годзе) зрабілі іх больш стрыманымі ў праяўленні пачуццяў сваіх герояў, і распаленыя ў мінулым вуголлі цяпер быццам пакрыліся шэрым налётам. І як гэта ні дзіўна, такая трактоўка характараў галоўных дзеючых асоб не супярэчыць усяму ладу харэаграфічнай часткі спектакля.

Пастаноўшчыкі і выканаўцы нідзе не даводзяць страсці да кіпення, пакуты да фізічнага болю, а трагедыю да яе вышэйшага напалу. Стваральнікі спектакля свядома не выкарыстоўваюць усіх колераў свайго харэаграфічнага спектра, ствараючы нібы толькі чорна-белы контур карціны і дазваляючы музыцы наносіць на яе ўсе астатнія патрэбныя фарбы. Калі ж ад выяўленчых параўнанняў перайсці ў галіну літаратурных, дык можна сказаць, што харэографы стварылі ў дадзеным выпадку лаканічны тэкст да музыкі Вагнера, падтэкст якога гучыць у ёй самой. Менавіта тут мы знаходзім і сапраўднае драматычнае напружанне, і страсць, і хваляванне, і псіхалагічную распрацоўку характараў.

І ў той жа час ні ў якім разе нельга сказаць, што балетмайстры стварылі тут толькі знешнюю ілюстрацыю да музыкі, проста харэаграфія па-свойму канкрэтызавала некаторыя з музычных вобразаў, дала ім плоць і кроў, а галоўным героем спектакля захавала ўсё ж саму музыку. Падобнае даволі нязвыклае спалучэнне харэаграфіі і музыкі стварае своеасаблівае адчуванне балета, які ўспрымаецца як танцавальная імправізацыя на зададзеную кампазітарам тэму, дзе сціплая і тактоўная харэаграфія дазваляе глыбей ацаніць сілу і выразнасць музыкі.

І, нарэшце, зусім у іншым каларыце вырашана аўтарамі «Балеро». Тут усё расквечана яркімі фарбамі, дыхае па-ўсходняму таямнічай асаладай і іспанскім тэмпераментам, тут на небе гараць буйныя залатыя зоркі, з якімі супернічаюць вочы прыгажунь, тут, нібы марскія хвалі, карункавай пенай кіпяць валаны спадніц. На музыку аднаго з самых славутых твораў французскага кампазітара балетмайстры стварылі прыгожае і захапляючае відовішча, дзе разрастанне, пашырэнне адной музычнай тэмы, якая ўсхвалявана і страсна гучыць у аркестры (дырыжор Ул. Машэнскі), чаканны дакладны рытм, багацце інструментальных фарбаў партытуры набылі сваё бачнае ўвасабленне ў нарастанні эмацыянальнага натхнення танцораў, у кампазіцыйным малюнку, які і робіцца ўсё больш і больш складаным. Апошняя з мініяцюр дастойна вянчае праграму вечара.

Першая балетная прэм'ера гэтага года яшчэ раз прадэманстравала немалыя магчымасці трупы. І хоць паказаная праграма не можа, натуральна, прэтэндаваць на ролю этапнага спектакля, гэтыя маленькія аднаактовыя балеты дазваляюць спадзявацца на вялікі працяг.

Ну вось і выпаў, нарэшце, снег... Пачалася сапраўдная зіма. Быццам грыбы, павырасталі ў дварах снегавікі, непрыступныя ледзяныя крэпасці, і ўжо не ведаюць маці, што рабіць са сваімі неслухамі, якія прыходзяць дадому мокрыя па самыя вушы...

Гэтыя тры здымкі мінчаніна Яўгена Коктыша якраз пра гэта — пра снег, пра дзяцей, пра радасць жыцця!..

МУЗЫКА, МУЗЫКАНТЫ

СІМФОНІЯ ДРУГАЯ — ПРАЦЯГ ПОШУКУ

ВЕРА ХАРУЖАЯ... Вобраз гэтай гераічнай жанчыны прыцягвае да сябе ўвагу і мастакоў, і паэтаў, і кінематаграфістаў. Паслядоўны ва ўсіх сваіх учынках і думах рэвалюцыянер, змагар за светлыя ідэалы, яна была і застаецца натурай адухоўленай, нават рамантычнай і, адначасова, ведала цану рэальных спраў ва ўмовах канспірацыі або на судзе, калі яна, як партыйны трыбун, адказвала на кпіны і здзекі рэакцыянераў і цемрашалаў ад палітыкі. Паказваючы такі вобраз у мастацкім творы, аўтар мае магчымасць звяртацца да глыбокага лірызму і ўзнімацца да патэтыкі, даваць канкрэтныя рэаліі сучаснай ёй рэчаіснасці і маляваць абагульненыя малюнкі... Цяпер слухачы пазнаёміліся з вялікім музычным палатном, прысвечаным Веры Харужай, — з Другой сімфоніяй кампазітара Кіма Цесакова. Яна прагучала на хвалях Беларускага радыё. На маю думку, твор гэты заслугоўвае станоўчай ацэнкі і павінен выклікаць увагу слухачоў.

Дарэчы, выконвалася другая рэдакцыя сімфоніі, якая ў параўнанні з першай, створанай у 1967 годзе, гучыць больш выразна і пакідае цэласнае ўражанне. Аўтар значна скараціў другую частку твора, замяніў у першай частцы звязкі паміж галоўнай і пабочнай партыямі, карэнным чынам перагледзеў інструментоўку. Дзякуючы гэтаму сімфонія зрабілася гарманічным ва ўсіх частках творам, асноўныя тэмы якога набылі яснейшыя абрысы.

Першая частка сімфоніі напісана кампазітарам у форме класічнага санатнага алегра. Пачынаецца яна змрочным уступам, пабудаваным на гучанні «пустых» кварт у струннай групы аркестра і літаўр. Пасля нарастання гучнасці і трывожнага ўдару звона ўсё паступова заціхае, і пачынаецца выкладанне другой тэмы, якую можна ахарактарызаваць як тэму злых сіл. Яе выконваюць медныя, а крыху пазней флейта і фагот. Пры гэтым аўтар карыстаецца прыёмам так званага «люстэркавага кантрапункта». Але гучыць акорд арфы, і пачынаецца эпічная, урачыстая тэма галоўнай партыі, даручаная струннай групе аркестра і пабудаваная на імітацыйным прынцыпе развіцця. Яна нібы прадстаўляе нам гераіню твора, мужную і непахісную барацьбітку за народнае шчасце.

Неўзабаве тэма пераходзіць да флейты-пікала і фагота, драматызуецца. Спачатку ў гэты час у драўляных інструментаў, а потым ва ўсіх духавых гучыць тэма злых сіл, якая мае напружаны характар і пабудавана на рэзкіх нечаканых гарманічных спалучэннях. Гераіня ўступае ў барацьбу са злымі сіламі — так можна ахарактарызаваць гэты эпізод. Кульмінацыя напісана на вострых секундных гармоніях, падпарадкавана рытму другой тэмы і напамінае пра тое, што барацьба ідзе не на жыццё, а на смерць. Гэты надзвычай уражлівы эпізод нечым нагадвае прынцыпы развіцця першай часткі Сёмай сімфоніі Д. Шастаковіча.

Потым паяўляецца прасветленая пабочная партыя ў габоя і засурдыненых струнных у высокім рэгістры — простая задушэўная тэма песеннага складу. Яе другое правядзенне, даручанае драўляным і струнным інструментам аркестра, пабудавана на прынцыпах кантрапункта, калі струнныя вядуць тэму, а духавыя вычляняюць яе асобныя элементы. І зноў перад табой нібы паўстае гераіня. Мужная і ў той жа час добрая. На гэты раз яна перамагла. Далей пабочная тэма гучыць у выкананні чэлесты і скрыпкі сола ў політанальным выкладанні (скрыпка гучыць у ля мінору, а чэлеста ў мі мінору). Гэтым прынцыпам чыста беларускай народна-песеннай поліфаніі, звязанай з вар'іраванай народнай песняй, аўтар наогул часта карыстаецца ў развіцці пабочнай партыі, што надае ёй нацыянальны каларыт, які як нельга больш падыходзіць для абмалёўкі беларускай жанчыны, якой і была Вера Харужая.

Паступова на фоне асцінатнай фігуры літаўр, заснаванай на рытме відазмененай галоўнай партыі, падыходзіць кульмінацыя, пасля якой гучыць распрацоўка. Яна пабудавана на пабочнай і галоўнай партыях па прынцыпе кантрастнага налажэння. Пачынаюць распрацоўку струнныя, да іх далучаюцца флейты, потым габой, кларнет. Тут таксама выкарыстана політанальнае выкладанне тэм. Музыка набывае драматычную напружанасць — барацьба зноў абвастраецца. Яна гучыць усё вастрэй і нечакана перарываецца воклічам фартэпіяна. Гэта ўносіць свежую яркую фарбу ў аркестравую мову сімфоніі. Потым трубы выконваюць тэму вельмі драматызаванай пабочнай партыі, а струнныя і драўляныя працягваюць асцінатную фігуру, якая раней была выкарыстана літаўрамі пры першай драматызацыі пабочнай партыі. Усё гэта заснавана на вострых політанальных гармоніях, якія ўзнікаюць ў пластападобным поліфанічным выкладанні з ужываннем тэхнічных сродкаў алеаторыкі. Сола літаўр завяршае кульмінацыю. Гучыць, як часова перамогшая, тэма злых сіл. На змену ёй прыходзіць прасвятленне, і толькі літаўры пагрозна працягваюць рытм галоўнай партыі...

Узлёт струнных — як перамога жыцця над смерцю. Заканчваецца першая частка сімфоніі паўтарэннем галоўнай партыі. Тут зноў, як і ў пачатку твора, гучыць звон, толькі не як прадвеснік трывог і няшчасця а як заклік да барацьбы.

Кампазітар не дае літаратурнага зместу першай часткі сваёй сімфоніі. Мяркуючы па «патэнцыяльна-выбуховай сіле» яе меладычнай і гарманічнай мовы, гэта расказ — пра жыццё гераіні з яго нягодамі, трывогамі, радасцю барацьбы са злом і перамогі над ім. Але барацьба не скончана — наперадзе яшчэ многа гора і радасці. У другой частцы сімфоніі К. Цесакоў расказвае пра сваю гераіню — чалавека, жанчыну, маці.

Для лепшага вырашэння гэтай адказнай мастацкай задачы аўтар уводзіць у аркестравую тканіну твора чалавечы голас (мецца-сапрана). Частка пабудавана на кантрастным гучанні дзвюх тэм: трагічна-мужнай, інструментальнага характару, і прасветленай, для якой выкарыстана мелодыя беларускай народнай песні «Рабіна, рабіначка». Пачынае частку фагот. Ён вядзе ў нізкім рэгістры сваю партыю, пераўвасобленую ў інструментальную песенную тэму. Габой далучаецца да яго з тэмай песні «Рабіна, рабіначка»... Так і ўяўляеш сабе, як гераіня калыша сваё дзіця, марыць аб светлым і радасным, але мары гэтыя перабіваюцца думкамі пра нягоды і барацьбу, якія чакаюць яе наперадзе... Далучаецца струнная група, фартэпіяна, літаўры і ўдарныя і, урэшце, надзвычай драматычны ўступ прыводзіць да галоўнага эпізода часткі. Тут з вакалізам уступае спявачка. Музыка драматызуецца і пераходзіць у кульмінацыю, якая мадулíруецца з мі мінора ў соль мінор. Голас працягвае спяваць «Рабіну», альты ж выконваюць першую інструментальную тэму часткі.

Трэцяя, апошняя частка сімфоніі... Яе мужную, напорыстую галоўную тэму такатнага характару на фоне асцінатнай фігуры струнных выконваюць медныя інструменты аркестра. Потым ідзе распрацоўка галоўнай партыі, якую змяняе лірычная, светлая — пабочная. Кантрастная галоўнай, яна нібы малюе гераіню сімфоніі як чалавека, вельмі прыгожага і чыстага. Яна гучыць у габоя і вар'іруецца па прынцыпах народна-песеннай поліфаніі сола скрыпкі. Потым тэма пераходзіць да струнных і пасля невялікага развіцця пачынаецца першы распрацовачны эпізод часткі. Ён будуецца на асцінатным такатным выкладанні элементаў галоўнай партыі, развіваецца, значна драматызуецца і ў перадкульмінацыйны момант у музыку ўрываюцца інтанацыі тэмы злых сіл з першай часткі сімфоніі. Усё гэта прыводзіць да кульмінацыі — другога эпізода распрацоўкі — эпізода трагічнага, нават змрочнага, але у той жа час і мужнага. Яго тэма выкладаецца струннымі ў нізкім рэгістры і інтанацыйна звязваецца з пабочнай партыяй першай часткі сімфоніі. Потым тэма нібы рассыпаецца, тут струнныя дзеляцца на дзевяць галасоў, пабудаваных на тэхнічных прынцыпах алеаторыкі. Гэта нібы сімвалізуе гібель гераіні. Але ўсё заканчваецца прасветленай тэмай пабочнай партыі трэцяй часткі і пачынаецца другі эпізод распрацоўкі. Раптоўна ўзнікае ў выкананні ўсяго аркестра галоўная партыя — нягледзячы на гібель героя, жыццё перамагае!

Так гучыць другая сімфонія рэ мажор Кіма Цесакова. Аўтар праявіў тут добрыя рысы станаўлення кампазітарскага майстэрства, і застаецца толькі падзякаваць дырыжору Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР Юрыю Яфімаву, які за гранічна сціслы рэпетыцыйны час здолеў здзейсніць першы, хоць і не зусім дасканалы запіс сімфоніі. Хочацца адзначыць таксама спявачку Галіну Геніну, якая ўдала выканала сольную партыю. Трэба спадзявацца, што твор «з эфіру» пераступіць парог філарманічнай залы і набудзе канцэртнае жыццё ў выкананні аркестра, які здолее раскрыць усё багацце зместу сімфоніі. Тым больш, што чарговы пленум Саюза кампазітараў рэспублікі мяркуецца адкрыць выкананнем менавіта гэтай сімфоніі К. Цесакова.

Д. ЖУРАЎЛЁЎ,
заслужаны дзеяч культуры БССР.

З пошты ЛіМа

ДЗЕ ВЫ — БАБУЛЯ, ІЛІКО, ІЛАРЫЁН?..

Адзін з любімых маіх спектакляў у тэатры Янкі Купалы — «Я, бабуля, Іліко і Іларыён». У гэтым спектаклі арганічна і незвычайна спалучаецца глыбокі лірызм з мяккай іроніяй, нацыянальны грузінскі каларыт — з меладычнай беларускай мовай, таму што ў ім так нечакана раскрываюцца ўсё новыя і новыя магчымасці выдатных акцёраў-купалаўцаў. Блізкімі і роднымі зрабіліся нам поўная пяшчоты і цеплыні бабуля ў выкананні Станюты, добры і шчыры Іларыён — Дзядзюшка, прастадушны і крыху бурклівы Іліко — Кармунін, вясёлы і беклапотны Зурыко — Мілаванаў, які сталее на нашых вачах...

Многім маім сябрам, як і мне, таксама вельмі спадабаўся спектакль, некаторыя яго яшчэ не бачылі, але шмат чулі і мараць паглядзець. На жаль, ажыццявіць гэтую мару ім не ўдаецца. Вось ужо больш года спектакль «Я, бабуля, Іліко і Іларыён» не з'яўляецца на сцэне тэатра.

Мне асабіста хочацца паглядзець гэты спектакль яшчэ і яшчэ. Думаю, што не мне адной. Можа, кіраўніцтва тэатра ўлічыць наша жаданне, і гэтая назва зноў з'явіцца на афішы купалаўцаў?

Н. КРЫВАШЭЕВА,
студэнтка Беларускага тэатральнага інстытута.

КІНО

І ЖАРТАМ, І ЎСУР'ЁЗ

ЧАТЫРЫ скамарохі адзін за адным уваходзяць у рамку кадра і прытанцоўваюць на снежна-белым фоне. Здаецца, нібы раптоўна ажылі яркія фігуркі на крохкім распісным фарфоры. Так ужо з першых хвілін новая экранная версія «Снягурачкі» абяцае нам нешта казачнае, вясёлае, маляўнічае.

Сціплая Снягурачка па колькасці сустрэч з гледачамі і слухачамі можа смела спрачацца з «самой» Кармэн: яе выводзілі на сцэну драматычную і оперную, ставілі на пуанты ў класічным балеце і на канькі — у балеце на лёдзе, у кінематографе яе бралі на вастрыё алоўка мультыплікатары, а ў ігравым кіно казка пра Снягурачку абярнулася «чыстай» трагедыяй. Са Снягурачкай - 1971, якая з'явілася, як ёй і належыць, напярэдадні Новага года, мы знаёмімся ў мюзікле «Вясновая казка».

У нашым кінематографе мюзікл — жанр параўнаўча новы. Ці даўно да яго толькі прыглядаліся, ці даўно сам гэты тэрмін быў пушчаны ва ўжытак? І вось — калі ласка: уласны мюзікл вытворчасці аб'яднання тэлевізійных фільмаў «Экран» кінастудыі «Беларусьфільм».

Юрый Цвяткоў — аўтар сцэнарыя, створанага па матывах вясновай казкі А. Астроўскага, і рэжысёр-пастаноўшчык у адной асобе — паглядзеў на гісторыю са Снягурачкай па-свойму, нібы жартаўліва прыжмураным вокам. Пад такім позіркам сёе-тое вызначылася больш выразна, сёе-тое наогул не ўвайшло ў фільм. У першую чаргу знікла ўсялякая падстава для сур'ёзнага разбору «справы» пра адносіны паміж Снягурачкай, Мізгіром і Купавай. Не адбылася і спрэчка Мароза з Вясной, таму што сярод дзеючых асоб Мароза няма. Снягурачка (Н. Багунова) сама вырашыла свой лёс. Яна выйшла з заснежанага лесу, нібы з улоння маці-прыроды, і папрасіла берандзееў узяць яе да сябе ў слабодку. Так казачны элемент у фільме пацясніўся, і ўзнікла іншая расстаноўка сіл: родны бацька Снягурачкі не паказаў нават твару свайго, а прыёмны адваяваў сабе дадатковую жыццёвую прастору на экране. У Астроўскага, як мы памятаем, Бабыль прагны да грошай, да чужога дабра. У фільме ж Бабыль (А. Смірноў) больш дабрадушны. Ён не так любіць запусціць руку ў чужую кішэнь, як зазірнуць у чужую чарку. А калі сыты і п'яны, дык жадаць яму больш няма чаго.

Дзівосная метамарфоза адбываецца з царом Берандзеем. Рэжысёр і артыст Г. Віцын змясцілі акцэнты і ў гэтай ролі, і мудры цар берандзееў атрымаўся такім наіўным і даверлівым, што міжволі выклікае ўсмешку гледача.

Ад эпізода да эпізода разумеем мы разам са Снягурачкай жыццё берандзееў. А жывуць яны прыпяваючы (мюзікл!). І тут нельга не сказаць добрага слова ў адрас кампазітара Яўгена Глебава. Яго музыка вельмі сучасная і арыгінальная, і ў той жа час у ёй захаваны інтанацыі рускіх народных мелодый. Асаблівае ўражанне пакідае музычнае афармленне пралога і эпілога. У фільме спяваюць берандзеі, спяваюць Лель і Бабыль (іх, зразумела, дубліруюць прафесійныя спевакі). Можна толькі пашкадаваць, што астатнім героям аўтары фільма не далі такой магчымасці.

Кадр з фільма. Чароўная Алена — Н. Кусцінская, цар Берандзей — Г. Віцын.

Стваральнікі мюзікла нібы прайшлі тры чвэрці дыстанцыі, абумоўленай жанрам, і самі сабе зазначылі фініш. У гэтым, бадай, асноўны недахоп фільма. Зразумела, мюзікл не патрабуе, каб усё ад пачатку да канца было ў ім праспявана і станцавана. Але ўсё-такі пажадана, каб музычных фрагментаў было больш, каб яны выглядалі не проста ўстаўнымі нумарамі, а арганічна ўпляталіся ў дзеянне, ды каб пры гэтым «швы» ў пераходах ад размовы да спеваў, ад спеваў да танца і наадварот не адчуваліся. Пытанне іншага плана — як усяго гэтага дасягнуць у ідэале? Нікому не даводзіцца так цяжка, як творцам лёгкага жанру!

Фільм зняты ў колеры. Зняты добра. Дастаткова ўбачыць, як «смачна» глядзіцца ежа ў сцэне гулянкі, як паступова робіцца прыкметнай прыгажосць кожнай кветкі на лясной паляне. Яркія ўборы берандзееў ужо самі па сабе нясуць на экран адчуванне свята. Шкада, што чорна-белае адлюстраванне на «блакітным» экране тэлевізара не перадае гледачу многіх вартасцей работы аператара Марка Браўдэ і мастака Сяргея Бржастоўскага. Але незалежна ад колеру адлюстравання і велічыні экрана глядач абавязкова заўважыць, што сённяшні дзень нанёс свае штрыхі на аблічча апошняй экраннай версіі «Снягурачкі». Між іншым, слова «апошняя» ўжываць у дадзеным выпадку даволі рызыкоўна. Хто ведае, якія яшчэ магчымасці для інтэрпрэтацыі тоіць у сабе старая казка?

Ірына ЗАЯЦ.

ФАТАГРАФІЯ НАГАДАЛА...

Сакратар ЦВК БССР А. Хацкевіч і М. Чарот сярод сялян Лошніцкага і Навасельскага сельсаветаў Барысаўскага раёна. 1928 год.

НАПЯРЭДАДНІ 11-й ГАДАВІНЫ КАСТРЫЧНІКА

Зараз каля самой Лошніцы пралегла аўтамагістраль Мінск—Масква. А калісьці праз вёску праходзіў славуты, у бярозавых прысадах, гасцінец, які звязваў Оршу і Мінск, Маскву і Варшаву. Відаць, па гэтай прычыне Лошніца стала самым вялікім, самым прыгожым і самым вядомым сялом на Барысаўшчыне. Дастаткова сказаць, што ў даўнейшыя часы тут спыняўся са сваім войскам ваяўнічы літоўскі князь Вітаўт — адзін з пагоркаў тутэйшыя людзі і па сённяшні дзень завуць Вітавай гарой; 25 лістапада 1812 года тут начаваў Напалеон, уцякаючы з Масквы (у сярэдзіне мінулага стагоддзя этнографу Шпілеўскаму яшчэ паказвалі хату, дзе адаграваўся французскі імператар).

У пачатку снежня 1918 года, як толькі з Барысава былі выгнаны немцы, тут адбыўся валасны з'езд Саветаў. Летам 1919 года, калі Барысаў захапілі белапалякі, старшыня Лошніцкага валвыканкома Аляксандр Ісакавіч Хацкевіч вадзіў у разведку члена РВС Заходняга фронту Сяргo Арджанікідзе. З Прыяміна, дзе тады стаяў штаб 16-й Чырвонай Арміі, яны за ноч прайшлі аж пад самы Барысаў.

У 30-гадах у Лошніцы быў цэнтр Прыямінскай МТС — той самай, дзе працавала трактарыстка Таня, якой Янка Купала прысвяціў верш «Песня трактарысткі».

У 1928 годзе загадчыкам Лошніцкага нардома працаваў малады, энергічны камуніст Саша Хадасевіч, брат вядомай французскай мастачкі Надзеі Лежэ, беларускі па паходжанні. Саша быў здольны мастак, палымяны прамоўца, добры спявак, дасціпны канферансье, таленавіты арганізатар. У тыя дакалгасныя часы сельская моладзь жыла ў чаканні чарговага кірмашу. У адной вёсцы кірмашавалі ў гонар святога Пятра, у другой— святога Міколы ці тройцы. Дарослыя ішлі «на Іллю» ў другую вёску «ў піва», з тым, каб «на пакровы» наладзіць такое ж «піва» ў сябе дома. А моладзь была рада ў гэтакія дні выпіць і пагуляць на ігрышчы. Як правіла, ігрышчы канчаліся бойкамі. П'яныя хлопцы адной вёскі каламі ламалі рэбры і галовы хлопцам з іншай вёскі. Без ахвяр не абыходзіўся, бадай, ніводзін кірмаш.

У Лошніцы па традыцыі кірмаш ладзіўся ў дзень святога Міхайлы (21 кастрычніка). Тыдні за два да гэтага «свята» Саша Хадасевіч сабраў лошніцкую камсамольскую ячэйку. Адкінуў з ілба прыгожыя кучары, абвёў сінімі вачыма хлопцаў і дзяўчат:

— Колькі гадоў у нас існуе Савецкая ўлада?

— Адзінаццаць! — адказаў хтосьці.

— Дзесяць гадоў і адзінаццаць месяцаў, — удакладніла дзяўчына, якая любіла ва ўсім быць дакладнай.

— Правільна! — падхапіў Саша. — Роўна праз месяц мы будзем адзначаць адзінаццатую гадавіну Кастрычніка. А трохі раней, праз паўмесяца, у Лошніцу сыйдуцца і з'едуцца людзі на кірмаш. Дык няўжо мы дапусцім, каб напярэдадні нашага вялікага свята нашы людзі адурманьвалі сябе сівухай і потым калечылі адзін аднаго?

— А што мы, Саша, можам зрабіць? Адмяніць Міхайлаў дзень? Ці забараніць людзям збірацца ў гэты дзень у Лошніцы?

— Адмяняць і забараняць —не наша функцыя! А восьператварыць п'яны кірмаш у дзень культурнага адпачынку ці, скажам, у свята ўраджаю мы павінны паспрабаваць.

Думка спадабалася. Пасыпаліся прапановы:

— Бясплатна пакажам «Мікітаў лапаць»!

— Хорам спяём новыя песні!

— Гульні наладзім!

— Танцы пад гармонік, скрыпку і цымбалы!

— Я прачытаю верш Крапівы «Сымон і самагон»!

— А я — «Босыя на вогнішчы»!

Саша ледзь паспяваў запісваць. Раптам ён палажыў аловак, адкінуў кучары. У яго прамяністых вачах гарэў агонь натхнення.

— Слухайце, мальцы, і вы, дзяўчаткі! А што, калі мы запросім да сябе Міхася Чарота?

— Запрасіць можна, але ці прыедзе?

— А мы напішам ліст нашаму земляку, сакратару ЦВК Аляксандру Ісакавічу! Хай сам прыедзе і Чарота прывязе!

— Правільна, Саша! Давай зараз жа і напішам. Пачынай: «Дарагі наш зямляк Аляксандр Ісакавіч...»

Праз некалькі дзён ад сакратара ЦВК БССР А. І. Хацкевіча прыйшоў адказ: ініцыятыву падтрымліваю, прыедзем 20 кастрычніка, перад «Міхайлам»...

У прызначаны дзень з Мінска ў Лошніцу прыехалі А. Хацкевіч і М. Чарот, а разам з імі загадчыца жанаддзела Сапун, юрыст Зісман, урачы Лявонаў і Нейфах і інш.

Увечары лошнінцы запоўнілі нардом. З пачцівасцю і любоўю пазіралі яны на Аляксандра Ісакавіча, былога свайго старшыню валвыканкома, і на славутага аўтара «Босых на вогнішчы». А. Хацкевіч расказаў людзям пра тое, што робіцца ў свеце і ў Савецкай краіне, заклікаў землякоў здзейсніць ленінскі запавет аб кааперацыі. Затым М. Чарот чытаў сваю паэму «Беларусь лапцюжная». Усе слухалі, баючыся паварушыцца. Калі ж паэт дайшоў да радкоў:

А па гораду
Сын яго рухае,
Рухае горда,
Па бруку ботамі:
чок-чок...
Ад працы ў мазалях
рука...
А на грудзях яго —
значок
Прыгожаззяе:
ЦВК,—

у перапоўненай зале ўзарваліся воплескі. Людзі пляскалі ў далоні і пераводзілі позіркі з Чарота на сына беднай Сачыхі, на пінжаку якога пунсавеў значок члена ЦВК...

Затым камсамольскі драмгурток паказаў папулярную ў тыя гады камедыю М. Чарота «Мікітаў лапаць».

Пасля спектакля шчаслівы Саша Хадасевіч аб'явіў, што на гэтым «свята восені і ўраджаю» не канчаецца, што заўтра «Мікітаў лапаць» будзе паказан зноў. Апрача таго, сакратар ЦВК БССР і першы беларускі пралетарскі пясняр, а таксама юрыст і ўрачы, што прыехалі разам з імі, будуць адказваць на розныя запытанні.

Назаўтра, у дзень святога Міхайлы, жыхары Лошніцы і навакольных вёсак з самага ранку хлынулі не ў царкву, а ў нардом. На малюсенькай сцэне зноў ішоў «Мікітаў лапаць», выклікаючы шчыры рогат гледачоў, а ў суседнім пакоі, дзе была канцылярыя сельсавета, з людзьмі гаварыла Сапун, юрыст Зісман тлумачыў савецкія законы і пісаў розныя заявы; побач, у другім пакоі, Аляксандр Ісакавіч і Міхась Чарот разбіралі заявы і скаргі. Некаторыя пытанні вырашаліся тут жа, на месцы. Урачы Нейфах і Лявонаў прымалі ў мясцовай амбулаторыі хворых...

У той дзень у Лошніцы на вуліцы не было ніводнага п'янага. Не было і боек...

Прыезд у Лошніцу А. І. Хацкевіча і Міхася Чарота дагэтуль памятаюць усе з жыхароў вёскі, якім перавяліла за пяцьдзесят. З добрым пачуццём прыгадваюць яны «кірмаш» 1928 года.

Хочацца дадаць да расказанага яшчэ вось што. Праз два з палавінай тыдні пасля ад'езду М. Чарота і А. Хацкевіча, у 11-ю гадавіну Кастрычніка, у Лошніцы была ўрачыста адкрыта на арцельных пачатках мастацкая майстэрня па вырабе дываноў і паясоў. Гэта быў першы крок, які лошнінцы зрабілі па шляху ажыццяўлення ленінскага плана кааперацыі.

Р. ХАЦКЕВІЧ.

г. Днепрапятроўск.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

АБМЕРКАВАЛА КАЛЕГІЯ МІНІСТЭРСТВА

Калегія Міністэрства асветы БССР абмеркавала артыкул «Ду ю спік інгліш?», які быў змешчаны ў газеце «Літаратура і мастацтва» 16 ліпеня 1971 года і падборку водгукаў на яго ў нумары за 29 кастрычніка таго ж года.

Калегія адзначыла, што газета правільна ўзняла рад пытанняў, звязаных з паляпшэннем падрыхтоўкі вучняў агульнаадукацыйных школ рэспублікі па замежных мовах. Многія вучні не атрымліваюць глыбокіх і трывалых ведаў, што з'яўляецца, галоўным чынам, вынікам нізкага навукова - тэарэтычнага і метадычнага ўзроўню вучэбных заняткаў.

У радзе школ няма неабходнага вучэбнага абсталявання, у тым ліку і новых гукатэхнічных сродкаў. Не заўсёды ажыццяўляецца належны кантроль за выкладаннем замежных моў з боку дырэктараў школ і іх намеснікаў па навучальна-выхаваўчай рабоце. У рэспубліцы, асабліва ў сельскай мясцовасці, не хапае кваліфікаваных спецыялістаў па замежных мовах.

Міністэрства асветы БССР прымае меры па пашырэнні і паляпшэнні падрыхтоўкі настаўнікаў замежнай мовы з вышэйшай адукацыяй. У 1971—72 навучальным годзе ў Мінскім дзяржаўным педагагічным інстытуце імя М. Горкага на гістарычным факультэце адкрыта аддзяленне з паглыбленым вывучэннем замежнай мовы як другой спецыяльнасці. Разглядаецца пытанне аб адкрыцці ў Мінскім дзяржаўным педагагічным інстытуце замежных моў завочнага аддзялення па англійскай і французскай мовах для выпускнікоў школ з выкладаннем раду прадметаў на замежнай мове. Усё гэта дасць магчымасць лепш забяспечыць васьмігадовыя сельскія школы настаўнікамі замежнай мовы са спецыяльнай адукацыяй.

Прымаюцца меры да паляпшэння арганізацыі метадычнай работы з усімі настаўнікамі замежнай мовы і асабліва з тымі, якія не маюць адпаведнай адукацыі. Прадугледжваецца, каб настаўнікі, якія маюць стаж педагагічнай работы больш як 5 гадоў, на працягу 1972—75 гг. прайшлі курсавую і семінарскую падрыхтоўку пры Мінскім дзяржаўным педагагічным інстытуце замежных моў, педагагічных інстытутах і абласных інстытутах удасканалення настаўнікаў.

Міністэрствам асветы БССР і Мінскім педагагічным інстытутам замежных моў зацверджаны план мерапрыемстваў па аказанні дапамогі школам рэспублікі ў паляпшэнні выкладання замежных моў. У плане вызначаны меры па абагульненні вопыту работы лепшых настаўнікаў школ рэспублікі, аказанні дапамогі настаўнікам кафедрамі інстытута ў рабоце па новых падручніках, па ўкараненні больш эфектыўных метадаў навучання ў практыку работы школ, падрыхтоўцы дапаможнікаў для школ з выкладаннем раду прадметаў на замежнай мове.

У дапамогу настаўнікам выдавецтва «Народная асвета» выдала дапаможнік па французскай мове дацэнта Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута замежных моў С. Б. Аблама, табліцы па развіцці навыкаў вуснай гаворкі і граматыкі англійскай мовы В. І. Бажко, рыхтуецца да выдання дапаможнік па літаратуры краіны, мова якой вывучаецца, для школ з выкладаннем раду прадметаў на замежнай мове.

Міністэрствам асветы БССР завозяцца ў рэспубліку ўсе дапаможнікі па замежных мовах, якія выдаюцца ў РСФСР. На 1972 год заказаны кампленкты пласцінак да ўсіх новых падручнікаў. Аддзелам забеспячэння сістэмы Міністэрства асветы БССР даручана палепшыць забеспячэнне школ нагляднымі дапаможнікамі і гукатэхнічнымі сродкамі.

На пяцігоддзе запланавана пашырэнне сеткі школ з выкладаннем раду прадметаў на замежнай мове.

Калегія Міністэрства асветы БССР даручыла адпаведным упраўленням і аддзелам узмацніць кантроль за станам выкладання замежных моў.

У сучасны момант Міністэрства асветы БССР, органы народнай адукацыі, метадычныя ўстановы сумесна з партыйнымі, савецкімі і прафсаюзнымі арганізацыямі вядуць сярод настаўнікаў рэспублікі работу па падтрымцы і практычнай рэалізацыі ініцыятывы групы маскоўскіх настаўнікаў, накіраванай на далейшае ўдасканаленне ўрока ў школе, авалоданне настаўнікамі высокім педагагічным майстэрствам.

А. КАНЦАВАЯ,
намеснік міністра асветы БССР.

Фота Ул. КРУКА.

«Рытмы вячэрняга горада» — так называецца праграма Ленінградскага балета на лёдзе. У праграме калектыву — «Вальс нявест», «Рускі танец», «Самацветы», «Сільва», «Беласнежка і сем гномаў», «Цыганскі танец», «Мая чароўная лэдзі» і многа іншых танцаў. На лёдзе выступаюць майстры спорту: Л. Літвіненка, А. Шангін, Н. Рыбакова, М. Падольская, І. Корына, В. Ельчын, Я. Нікіфарава, А. Якаўлеў, У. Шаўлякоў. Галоўны балетмайстар калектыву К. Баярскі, галоўны дырыжор Л. Кархін.

На гэтых здымках вы бачыце фрагменты з танцаў: «Класічны дуэт» (А. Якаўлеў, Н. Рыбакова), «Раманс» (А. Шангін, Л. Літвіненка), «Заваёўнік» (М. Падольская) і харэаграфічнага жарту «Амаль Кармэн» у выкананні артыстаў балета.

САМ-НАСАМ З КНІГАЙ І ЧЫТАЧОМ

КНІЖЧЫН ДОМ ДЛЯ МАЛЕНЬКІХ. ЧЫМ ЕН ПРЫВАБЛІВАЕ ЮНАГА ЧЫТАЧА? ГАЛОЎНАЕ — ЖЫВАЯ СПРАВА, ЖЫВОЕ СЛОВА БІБЛІЯТЭКАРА

КНІЖЧЫН дом... У ім — кнігі і гаспадыня. Колькі дабраты, умення і педагагічнага таленту трэба гэтай гаспадыні — бібліятэкару, каб дзеці палюбілі чароўны свет кнігі.

Вось Світалаўская сельская бібліятэка на Уздзеншчыне. І памяшканне старое, і ўмовы для работы не самыя спрыяльныя, а няма адбою ад дзяцей. Раіса Фёдараўна Дубовік заўсёды прыдумае штонебудзь незвычайнае — то ранішнік-сустрэчу з пісьменнікамі, то экскурсію па родным калгасе, то канферэнцыю па цікавай кнізе. Гасцямі невялічкага кніжчынага дома бываюць былыя ўдзельнікі Айчыннай вайны, калгаснікі.

Розныя формы работы з чытачом ёсць і ў нашай бібліятэцы: гутаркі па матэрыялах XXIV з'езда КПСС, тэматычны «Клуб вясёлых і знаходлівых», сустрэчы з прадстаўнікамі розных прафесій. У краязнаўчым гуртку «Я люблю вас, сцежкі Уздзеншчыны любай!» сабраны матэрыялы аб мінулым і сучасным раёна, выстаўка «Пісьменнікі і паэты Уздзеншчыны». За апошні час гасцямі бібліятэкі былі Авяр'ян Дзеружынскі, Анатоль Чаркасаў, Алесь Пальчэўскі, Тамара Цулукідзе. Многія пісьменнікі прысылаюць маленькім уздзенцам свае новыя творы. Нядаўна атрыманы з аўтографамі і цёплымі пажаданнямі зборнік вершаў Эдзі Агняцвет і гістарычная аповесць «Кастусь Каліноўскі» Алеся Якімовіча.

Але мне хочацца спыніцца на нашых недахопах. Многія з іх ідуць ад недахопу кадраў. І не толькі таму, што не хапае ўстаноў, якія выпускаюць спецыялістаў. Нярэдка выпускнікі гэтых устаноў маюць самае прыблізнае ўяўленне, як працаваць з дзецьмі. Прыходзіцца вучыць гэтаму ўжо ў бібліятэцы. Семінары, нарады, практыкумы праводзяцца даволі рэдка, раз у квартал, а людзі ў большасці працуюць без спецыяльнай адукацыі наогул. Добрую ролю павінны б адыграць рэгулярныя метадычныя выезды на вёску работнікаў раённых дзіцячых бібліятэк. Але планавыя выезды арганізаваць якраз і няпроста — свайго транспарту бібліятэкі не маюць, а аддзелы культуры не заўсёды дапамагаюць. Ды і метадыстаў у штатах дзіцячых бібліятэк пакуль што няма.

Апошнім часам у некаторых сельсаветах наглядаецца тэндэнцыя да перагрузкі бібліятэкараў пабочнымі заняткамі. Маўляў, ты і шавец, і кравец, і на дудзе ігрэц. Няма гаворкі, культасветустанова павінна быць правай рукой мясцовых Саветаў у правядзенні палітыкі партыі. Але ж даўно адышлі ў нябыт гады, калі сельскі бібліятэкар быў адзіным інтэлігентам на вёсцы. Дык ці так ужо патрэбна, каб сёння гэты бібліятэкар замыкаў на замок кнігі і ішоў на тыдзень — два перапісваць жывёлу, збіраць нейкія звесткі, нарыхтоўваць бульбу ў насельніцтва і г. д., робячы, безумоўна, патрэбную справу, але за кошт недаробак у сваёй асноўнай, ідэалагічнай рабоце?

Не перавяліся, на жаль, яшчэ і заўзятыя загадчыкі аддзелаў культуры, што дзеля «ўмацавання» раённага хору прымушаюць сельскіх бібліятэкараў кожны тыдзень (а то і па два разы на тыдзень) ездзіць у райцэнтр на рэпетыцыі. У гэты час на дзвярах сельскай бібліятэкі вісіць замок, і дзеці, патаптаўшыся, ідуць запаўняць вольную хвіліну чым папала...

Трывожыць і тое, што часам бібліятэкара ператвараюць у нейкага канторшчыка, які піша і перапісвае паперы. Дзе ўжо тут да прапаганды кнігі, газеты, часопіса!

Даўно вядома, што бібліятэкар пачынаецца тады, калі застаецца сам-насам з кнігай і душою чытача. Праўда, для гэтага мала быць чулым, уважлівым да чужых запатрабаванняў. Патрэбны яшчэ і багатыя веды, якія штодзень папаўняюцца знаёмствам з новай літаратурай.

Давайце прызнаемся шчыра: а ці не было ў нас выпадкаў, калі, рэкамендуючы юнаму чытачу твор, мы хвалілі яго, не ведаючы нават, пра што там напісана: «Вазьмі, гэта цікава». Першы раз хлопчык ці дзяўчынка слухаліся. Нават другі — з-за аўтарытэту. А ўжо трэці — выбачайце! Асабліва, калі побач сябар, які наступае на насок чаравіка і паказвае ў другі бок, на абшарпаную «шпіёнскую» зачытаначку.

Відаць, нельга перапрацаваць для сябе ўсё, што выходзіць у друку і трапляе на паліцы. Але ж існуюць розныя віды бібліяграфіі, усялякія інфармацыйныя бюлетэні, спісы, анатаваныя карткі, рэфераты, кніжныя палічкі ў перыёдыцы. Ці часта мы карыстаемся імі?

Агульнаадукацыйная школа перайшла на новыя праграмы. Шматпрадметнае навучанне пачынаецца ўжо з чацвёртага класа. Павялічыць запас ведаў, прывіць цікавасць да знаёмства з асновамі навук — дапамагчы школьнікам у гэтым павінны і мы, бібліятэкары. Калі ў настаўніка па адным прадмеце маецца адзін-два падручнікі, ды і тыя часам занадта сухія, «дарослыя», то ў бібліятэкара — дзесяткі выдатных кніг, напісаных майстрамі сваёй справы. Бяда ў тым, што мы яшчэ далёка не выкарыстоўваем нашы магчымасці.

У чым «сакрэт» поспеху многіх бібліятэк па рабоце з юнымі чытачамі? Мне думаецца, у цікавым занятку. Меў рацыю А. Макаранка, калі гаварыў, што без жывой справы няма дзіцячага калектыву. У рабоце Уздзенскай дзіцячай бібліятэкі такой жывінкай быў спачатку гурток «Разведчыкі прыроды», удзельнікі якога займаліся вывучэннем кніг аб прыродзе, паходамі па родным краі і інш. Пазней на змену прыйшоў «Клуб сяброў кнігі». Прыйшоў не таму, што тэма прапаганды роднай прыроды адышла на задні план, а таму, што нельга ж увесь час ездзіць на адным, няхай сабе і цягавітым коніку, патрэбна шукаць нейкія новыя формы згуртавання актыву. «Сябры кнігі» не толькі абмяркоўвалі прачытанае, праводзілі дыспуты, канферэнцыі, але і афармлялі кніжныя выстаўкі, паліцы, альбомы, дзяжурылі на абанеменце і ля каталогаў, дапамагаючы навічкам і малодшым чытачам выбраць патрэбную кніжку. Выпускалі яны і насценную газету «Голас чытача» з пастаянным сатырычным куточкам «Мыйдадзір». Зрабілі некалькі выпускаў гукавога часопіса. І, нарэшце, узнік гурток «Чырвоныя следапыты», які на працягу некалькіх гадоў сабраў каштоўныя матэрыялы пра партыйна-партызанскае падполле на тэрыторыі Уздзенскага раёна, пра юнага партызанскага разведчыка Кастуся Будніка. Большасць хлопчыкаў, якія ўдзельнічалі ў следапыцкім пошуку, пасля заканчэння школы пайшлі ў вайсковыя вучылішчы.

За апошнія гады вырасла асноўнае наша багацце — бібліятэчныя фонды. Палепшыліся памяшканні, узрасла матэрыяльная база.

Але галоўнае ў тым, што сам маленькі чытач непазнавальна змяніўся за апошнія гады.

Мне ўспамінаецца той час, калі варта было паказаць у бібліятэцы дыяфільм — і дзеці валам валілі, гатовы былі выслухаць «у нагрузку» любую гутарку або нават даклад. Цяпер жа ўключыў тэлевізар — і глядзі казку, дзіцячы фільм або адпраўляйся ў цікавае падарожжа па ўсіх краінах свету.

Вядома, ні тэлевізар, ні рэпрадуктар не заменяць кнігу. Але факт застаецца фактам, за апошнія гады ўмовы работы дзіцячых бібліятэк змяніліся, сталі больш складанымі. Цяпер ужо нельга падмяняць жывую работу з дзецьмі папяровым вадаспадам справаздач, зводак, розных даведак, дакладаў. І таму не валавы рост голых статыстычных лічбаў, не пагоня за колькаснымі паказчыкамі павінны класціся ў аснову нашай работы, а ўменне актыўна прывіваць падлеткам любоў да спадчыны Кастрычніка, да роднага слова, да шматнацыянальнай культуры савецкай краіны.

Д. СЛАЎКОВІЧ,
загадчык Уздзенскай раённай дзіцячай бібліятэкі.

ГОСЦІ МІНСКА

З ГЛЫБІНЬ СТАГОДДЗЯЎ

Гасне святло. У чыгунных кандэлябрах калышуцца агеньчыкі свечак, нібы ўлоўліваючы дыханне залы. Хаваючы нейкую адвечную таямніцу, паблісквацюць трубы аргана.

У зале ўрачыста гучыць мадрыгал «Змучаны каханнем, звяртаюся да зорак» італьянскага кампазітара эпохі Адраджэння Монтэвердзі.

Увесь вечар маскоўскі ансамбль «Мадрыгал» (мастацкі кіраўнік — Андрэй Валконскі) выконвае старадаўнюю музыку. У гэтага калектыву такая задача — знаёміць слухачоў з дабахаўскай музыкай. Днямі ансамбль быў госцем сталіцы нашай рэспублікі — Мінска. У першым аддзяленні гучала музыка Італіі, у другім — Англіі і Іспаніі.

Чатыры вільянсіка для аргана і ўдарных невядомага аўтара эпохі кастыльскіх каралёў выконваюць арганіст Барыс Берман і ўдарнік Марк Пякарскі. Недзе ў запасніках памяці ўваскрасае гісторыя змагання іспанцаў з іншаземным нашэсцем. Можа, пра гэта расказвае невядомы аўтар? Успамінаецца «Іспанская балада» Ліона Фейхтвангера...

Музыка — лёгкая, як іспанскія карункі, то раздольная, шчодрая, глыбокая — западае ў душу. Артысты аркестра выдатна адчуваюць стыль эпохі, характар тагачасных людзей і ўмеюць расказаць пра гэта слухачам. І хоць творы выконваюцца на мовах арыгіналаў, усё на дзіва зразумела, даходзіць і хвалюе. Як заўсёды пры сустрэчы з сапраўдным мастацтвам. Санаты, дуэты, мадрыгалы, сюіты Фрэскабальдзі, Банк'еры, Персела, Доўленда, Фуэнльяны і іншых вядомых і невядомых аўтараў такія меладычныя, прыгожыя, багатыя, што запамінаюцца з першага разу, застаюцца ў памяці.

Што ж датычыць калектыву выканаўцаў, тут слова кампазітару і арганісту Алегу Янчанку:

— Гэта унікальны па культуры ансамбль. Калі можна так сказаць, ансамбль сусветнага класа. Кожны спявакварты асобнай размовы, рэцэнзіі, сур'ёзнай увагі крытыкаў. Дастойныя іх і артысты аркестра. Асабліва хочацца адзначыць ударніка М. Пякарскага, надзвычай адоранага музыканта. Душа ж гэтага ансамбля — яго кіраўнік Андрэй Валконскі. На маю думку, гэта адзін з найбольш цікавых сённяшніх музыкантаў і кампазітараў...

Эпоха Адраджэння дала свету выдатнейшых пісьменнікаў і мастакоў. Менш мы ведаем пра музыку той пары. Менавіта ў гэты перыяд узрастае мастацтва вакальнай і вакальна - інструментальнай паліфаніі, узнікаюць розныя жанры свецкага музычнага мастацтва.

У паўцёмнай зале цішыня. Гучыць мадрыгал «О, жорсткая пакута». Бясшумна адзін за адным знікаюць выканаўцы. На сцэне застаюцца толькі Рузанна і Карына Лісіцыян. Яны спяваюць песню англійскага кампазітара Джонса «Уіл сказаў сваёй матульцы». Іх змяняюць Барыс Яганаў, потым Лідзія Давыдава і Аляксандр Туманаў, Ларыса Пяцігорская. Цяжка вылучыць каго - небудзь са спевакоў. Кожны з іх — індывідуальнасць, калі яны спяваюць паасобку, і цудоўна дапаўняюць адзін аднаго ў ансамблі.

Канцэрт закончыўся. На вуліцы — імклівае XX стагоддзе. Прыемна ўсведамляць, што ўсё цудоўнае, што ствараецца сёння, таксама будзе вечна жыць, як жыве зараз дзівосная музыка Адраджэння.

Ірына ПІСЬМЕННАЯ.

ПОМНІКІ ГОМЕЛЯ

Гістарычнае мінулае Гомеля, яго рэвалюцыйная, баявая і працоўная слава адлюстраваны ў шматлікіх помніках горада. Першую спробу апісаць і пазнаёміць з імі чытачоў зрабілі работнікі выдавецтва «Полымя», якія выпусцілі нядаўна ў свет брашуру, а дакладней фотаальбом «Помнікі Гомеля». Складальнікі альбома — супрацоўнікі Гомельскага абласнога краязнаўчага музея. У альбоме змешчаны помнік У. І. Леніну, скульптурны ансамбль «Ля вечнага агню», манумент гомельскім камунарам і танк «Т-34». Да выдатных мясцін горада аднесены былі палац Паскевічаў, Ільінская царква XVIII стагоддзя, паляўнічы домік Румянцава і іншыя.

М. ГАТОЎКІН.

З МІНУЛАГА

«БЕЛАВАЛОСЫ КОНСУЛ»

Неяк у рукі мне трапіла кніга «Труды членов Рижской духовной миссии», выдадзеная ў 1857 годзе ў Пецярбурзе. Зацікавіла мяне асоба яе аўтара — нашага земляка, беларуса Я. Гашкевіча. Пашукаўшы ў бібліятэках, я знайшоў некаторыя іншыя звесткі пра яго лёс, ганаровую місію за рубяжом, дзе ён прадстаўляў нашу краіну.

Язэп Антонавіч Гашкевіч быў першым рускім консулам у Японіі. Сямігадовая дзейнасць яго на гэтай пасадзе шмат у чым спрыяла добрасуседскім руска-японскім адносінам.

Нарадзіўся Я. А. Гашкевіч у 1814 г. у Мінскай губерні ў сям'і небагатага святара. За ініцыятыву першага перакладу «Старога Запавету» на рускую мову Я. Гашкевіча, які тады вучыўся ў Пецярбургскай духоўнай акадэміі, паслалі ў Пекін, дзе ён правёў дзесяць гадоў у складзе рускай духоўнай місіі.

Увосень 1852 г. Я. Гашкевіча прызначылі перакладчыкам адмірала Я. Пуцяціна, які накіроўваўся ў Японію для заключэння дагавора. Гашкевіч прымаў актыўны ўдзел у перагаворах Пуцяціна з японскімі ўладамі і ў

БЛЕФ ГЕЛЕНА

НА СТАРОНКАХ сусветнага друку зноў з'явілася імя нацысцкага важака, які бясследна згінуў 1 мая 1945 года. Многія гады ён быў галоўнай фігурай сотняў газетных артыкулаў, перадач па радыё і тэлебачанні. Гаворка ідзе пра Марціна Бормана, аднаго з найбліжэйшых супрацоўнікаў Гітлера. Пасля памятнага авіяпадарожжа Геса ў Англію Борман стаў намеснікам нацысцкага фюрэра і начальнікам канцылярыі фашысцкай партыі.

Ажывіў успаміны пра Бормана не абы хто, а Рэйнгард Гелен, генерал у адстаўцы, былы шэф бундэснахрыхтэндзінста—бонскай разведкі. Гелен напісаў мемуары, якія цяпер, з яго згоды, публікуюцца ў газеце «Вельт» у выдавецтве Шпрынгера — газеце, апазіцыйнай да ўрада Бранта. У сваіх мемуарах Гелен, натуральна, піша і пра Бормана, нават у адным з раздзелаў сцвярджае, што Марцін Борман «быў савецкім агентам і пасля другой сусветнай вайны ў строгай тайне працаваў у Савецкім Саюзе спецыялістам па нямецкіх пытаннях аж да сваёй смерці ў 1969 годзе».

Сусветны друк прыняў сцвярджэнне былога гітлераўскага генерала з немалымі сумненнямі. Газеты палічылі патрэбным без якіх-небудзь каментарыяў зазначыць, што кіраўнік нацысцкай антысавецкай шпіёнскай службы пасля разгрому гітлераўскага рэйха адразу ж паступіў на службу да амерыканцаў, а пазней, у час канцлерства Адэнаўэра, стаў шэфам заснаванай тады бонскай разведкі.

НАТАТКА «НЬЮ-ЙОРК ТАЙМС»

Калі ў заходнегерманскіх, англійскіх і амерыканскіх газетах з'явілася новая версія гісторыі Бормана, «Нью-Йорк таймс» змясціла цікавую нататку: «Асобы з блізкага акружэння генерала Гелена, якія добра ведаюць склад яго мыслення, заявілі, што генерал, якому 60 гадоў, выступае супраць таго, каб яго погляды былі выкарыстаны ва ўнутраных заходнегерманскіх супярэчнасцях, і таму адыходзіць на задні план» (Гелен адмовіўся асабіста весці перагаворы наконт правоў на замежныя выданні сваёй кнігі і даручыў гэта дырэктару мюнхенскага выдавецтва «Хазэ і Кёлер» Фолькеру Гансену. Бацька Гансена ў час другой сусветнай вайны быў афіцэрам шпіёнскай службы Гелена). «Ці гэта было сапраўды жаданнем Гелена? Навейшыя паведамленні наконт рукапісу мемуараў сведчаць зусім пра іншае. У сваіх мемуарах Гелен, апрача апісанняў шпіёнскіх аперацый часоў другой сусветнай і халоднай вайны, падрабязна характарызуе палітычныя і ваенныя мэты Савецкага Саюза на бліжэйшыя дваццаць год і ў той жа час патрабуе тэрмінова павысіць колькасць узброеных сіл Захаду, каб затармазіць пашырэнне камуністычных уплываў. Разважанні Гелена ўказваюць на тое, што праціўнікі ўсходняй палітыкі заходнегерманскага канцлера з удзячнасцю прымуць мемуары Гелена, бо Брант сваёй палітыкай хоча выправіць заходнегерманскія адносіны да савецкага блока»,— піша «Нью-Йорк таймс».

Вось гэта і галоўнае: шэф шпіёнскай службы Гітлера, Далеса і Адэнаўэра, у палітычных поглядах якога ніхто ніколі не сумняваўся, цяпер спрабуе даць у рукі праціўнікам урада Бранта неабходную зброю.

ПАКАЗАННІ СВЕДКАЎ

Нават у заходніх газетах, далёка не прыхільных да Савецкага Саюза, верагоднасць «сенсацыі» выклікала пэўныя сумненні. Яны перш за ўсё пачалі рэканструяваць гісторыю знікнення Бормана на падставе паказанняў сведкаў. Адным з іх быў былы нацысцкі статсакратар Науман. Ён сказаў, што 1 мая 1945 года ў 10 гадзін вечара Борман пакінуў сад бункера Гітлера ў суправаджэнні правадыра нацысцкай моладзі Артура Аксмана, шафёра Гітлера Кемпкі, урача Гітлера Штумпфегера і яго, Наумана, і накіраваўся да Відэндамерскага моста над Шпрэе недалёка ад чыгуначнай станцыі Фрыдрыхштрасэ. На другім баку моста ўжо стаялі савецкія танкі. Борман спадзяваўся з дапамогай некалькіх нямецкіх танкаў і бронемашын паспрабаваць прабіцца.

Кемпка паказаў: «Нямецкія танкі рушылі па мосце за галаўным. Борман ішоў за ім. У танк трапіў снарад. Пачуўся выбух. На тым месцы, дзе быў Борман, шугала полымя».

Аксман заявіў наступнае: «Набіты боепрыпасамі «тыгр» узарваўся. Страшэнны выбух кінуў мяне на зямлю. Інстынктыўна я шукаў ратунку ў варонцы ад снарада. Там ужо былі: Борман, доктар Штумпфегер, доктар Науман і іншыя. Усе былі цэлыя і здаровыя. Мы разважалі, як выбрацца з Берліна... Борман і доктар Штумпфегер адлучыліся ад нашай групы і накіраваліся на Інвалідэнштрасэ. Мы пайшлі следам. На Інвалідэнштрасэ чулася моцная перастрэлка. Мы ўжо амаль перайшлі мост, калі ўбачылі на зямлі двух чалавек. Гэта былі Марцін Борман і доктар Штумпфегер. Яны ляжалі наўзнак, раскінуўшы рукі і ногі. Я дакрануўся да Бормана. Ён не варушыўся, не дыхаў. Я не бачыў на ім ні ран, ні крыві. Страляніна працягвалася, мы павінны былі спяшацца...»

У 1961 годзе адзін чалавек, які жыў у ваколіцах Інсбрука, гаварыў, што восенню 1945 года дапамагаў Марціну Борману ўцячы з лагера ваеннапалонных у Шлезвіг-Гальштэйне ў Аўстрыю, у манастыр каля Вінтшгаў у Паўднёвым Ціролі. Петэр Франц Кубаінскі (пазней яго арыштавалі ў Інсбруку) яшчэ ў пачатку другой палавіны саракавых гадоў прызнаваўся, што 15 снежня 1945 года пераправіў Марціна Бормана з баварскага гарадка Рэйхенгаля ў італьянскі Мерана і нібыта бачыў, як Борман, пераапрануты ў езуіцкага манаха, з фальшывым пашпартам выехаў з Генуі ў Аргенціну.

У адным паказанні, якое потым правяралі заходнегерманскія ўлады, можна вычытаць цікавыя звесткі пра адну характэрную сустрэчу. Немка, якая асабіста ведала Бормана, у 1956 годзе наведала яго дачку ў Сан-Паула. У аўтобусе яна заўважыла былога супрацоўніка Гітлера і па-нямецку звярнулася да яго: «Пан Борман? Гэта вы?» Борман падхапіўся, кінуўся да дзвярэй і выскачыў, не чакаючы, пакуль аўтобус спыніцца.

У 1964 годзе ў Вене паказвалі фатаграфію групы нямецкіх эмігрантаў, зробленую паблізу аргенцінска-чылійскай граніцы. На здымку пажылы чалавек з жорсткім выразам твару падымае руку, каб засланіцца ад фатографа, але яму ўдалося прыкрыць толькі правае вуха. У чалавеку гэтым угадвалі Марціна Бормана.

ГЕЛЕН НІЧЫМ НЕ ДАПАМАГАЎ

Карэспандэнт «Інтэрнэйшнл геральд трыбюн» знайшоў кіраўніка франкфурцкай пракуратуры — гэтая афіцыйная заходнегерманская ўстанова выдала ордэр на арышт Бормана і паабяцала 100 000 марак таму, хто ўкажа на след Бормана альбо арыштуе яго.

«Мы ўжо атрымалі звесткі,—сказаў кіраўнік пракуратуры,—паводле якіх Борман пабываў амаль ва ўсіх дзяржавах свету. Аднак найбольшая частка інфармацыі ўказвае на Лацінскую Амерыку».

Ён дадаў яшчэ, што ў час дзесяцігадовага следства па справе Бормана генерал Гелен не даваў следчым ніякіх звестак.

І хоць пакуль што ніхто не можа атрымаць 100 000 марак за адшуканне Марціна Бормана, усё ж такая сума знайшла свайго гаспадара — іменна столькі выплаціла гамбургская «Вельт» генералу Гелену за публікацыю яго мемуараў. Пра будучыя мемуары мы ведаем яшчэ, што згаданае выдавецтва «Хазэ і Кёлер» мяркуе прадаваць кнігу ў 460 старонак за 28 заходнегерманскіх марак. Відаць, фірма закупіла ў генерала Гелена і правы на замежныя выданні.

Што датычыцца галоўнай фігуры кнігі Гелена, дык кожнаму зразумела, што так званае «выкрыццё» генерала-шпіёна з'яўляецца своеасаблівай бомбай супраць палітыкі Бранта і звычайнай антысавецкай правакацыяй. Уся кар'ера Марціна Бормана, які нарадзіўся ў 1900 годзе ў Гальберштаце, сведчыць пра тое, што ён з'яўляўся прадстаўніком крайніх правых. Яму было 18 год, калі ён у складзе «свабоднай групы» Росбаха выступіў супраць Веймарскай рэспублікі як афіцэр фашысцкіх банд. Органы правасуддзя асуджаюць яго за ўдзел у звычайным забойстве (разглядалася справа аб забойстве настаўніка Кадава). Пазней Гітлер узнагародзіў яго «ордэнам крыві». З 1928 года Борман працаваў у апараце нацысцкай партыі і ў многіх гістарычных працах характарызуецца як цень Гітлера.

ЛІСТЫ БОРМАНА

У 1954 годзе ў Лондане Х'ю Б. Трэвар-Ропер апублікаваў прыватную карэспандэнцыю Бормана. З гэтых лістоў перад намі паўстае неміласэрны, жорсткі, далёкі ад любога людскога пачуцця чалавек, якому ўсё высакароднае было чужым. Даследаванне Йоахіма Ц. Фэста «Борман—шэры кардынал» звяртае ўвагу на перапіску Бормана з жонкай (Герда Борман, якая памерла ў 1946 годзе, была дачкой Вальтэра Буха—«прававога» апостала нацысцкай партыі). У першай частцы перапіскі Борман піша жонцы, што завёў новую сяброўку—у лістах ён называе яе М. (Сёння мы ўжо ведаем, што гэта была акторка Маня Берэнс).

Борман: «Ты, відаць, думала, што М.—нейкая надзвычайная дзяўчына. Не, маё золатка, яна не надзвычайная, гэта я—хлапец, варты захаплення... Насуперак яе адпору я авалодаў ёю. Ты ведаеш сілу маёй волі. М. не магла доўга супраціўляцца. У адносінах да мяне М. мае вялікія дакоры сумлення. Гэта, вядома, велізарнае глупства».

Адказ Герды Борман: «Зрабі так, каб М. у гэтым годзе нарадзіла дзіця. У наступным годзе павінна стаць цяжарнай я, каб ты заўсёды меў жонку, якая ведала б сваё месца. Нарэшце, мы пазбіраем усіх дзяцей і будзем жыць разам у доме на беразе возера. Тая жонка, якая не будзе цяжарнай, зможа выехаць з табой у Оберзальцбург і Берлін».

І такое пісалася ў студзені 1944 года! У нататках 1942 года (іх цытуе Джозэф Вулф у сваёй кнізе «Трэці рэйх і яго мысліцелі») Борман піша: «Славяне павінны працаваць толькі на нас. Калі нам яны ўжо не будуць патрэбны, мы прымусім іх паздыхаць... Размнажэнне славян непажадана. Яны павінны ўжываць сродкі супраць цяжарнасці альбо рабіць прымусовыя аборты — чым больш, тым лепш. Адукацыя ў іх выпадку—рэч небяспечная... З харчавання яны атрымаюць толькі самае неабходнае. Мы—паны, прывілеі—для нас».

АБСАЛЮТНЫ КАНТРОЛЬ

Альберт Цолер у сваёй кнізе «Гітлер у прыватным жыцці», якая выйшла ў 1949 годзе ў Дзюсельдорфе, падрабязна высвятляе сапраўдную ролю Бормана і яго ўплыў. Ён канстатуе, што Борман са сваім і так велізарным уплывам пасля палёту Геса ў Англію надзвычай моцна павысіў свае правы гаварыць па ўсіх справах нацысцкай партыі і дзяржавы. Ён асабіста кантраляваў усе дакументы і лісты, якія ішлі да Гітлера, ён вырашаў, хто можа трапіць у канцылярыю фюрэра. «Вакол Гітлера ён пабудаваў сапраўдную кітайскую сцяну, за якую пускалі толькі таго, каму даваў дазвол Борман».

ГІТЛЕР ПРА БОРМАНА

Сам Гітлер часта называў Бормана сваім найвыдатнейшым супрацоўнікам. Генрых Гофман («прыдворны» фатограф нацыстаў), які выдаў у 1955 годзе ў Лондане кнігу «Гітлер быў маім прыяцелем», зазначыў, што гэты «прыяцель», калі яму гаварылі нядобрае пра Бормана, заўважаў: «Каб выйграць вайну, мне патрэбен Борман. Хто супраць Бормана, той супраць мяне».

Цолер у згаданай кнізе прыводзіць гутарку, у якой Гітлер так ахарактарызаваў уласцівасці аднаго са сваіх найлепшых людзей: «Планы Бормана апрацаваны так старанна, што я магу сказаць толькі «не» альбо «так». З ім за дзесяць мінут я разглядаю такое мноства папер, на якія з іншым патрэбна было б некалькі гадзін. Калі я скажу яму: «Нагадайце мне праз паўгода тое ці іншае», то магу быць упэўнены, што так і будзе».

Многія гістарычныя працы і ўспаміны пра часы нацызму справядліва канстатуюць, што Марцін Борман быў самым неміласэрным і бязлітасным чалавекам.

Заходнія газеты і часопісы цяпер прыгадваюць чытачам мемуараў Гелена такі істотны факт: нюрнбергскі ваенны трыбунал, які ў свой час судзіў галоўных ваенных злачынцаў, іменна па патрабаванні савецкага галоўнага абвінаваўцы вынес прысуд смерці праз павешанне адсутнаму Марціну Борману.

ГЭТА НЕ ГІСТОРЫЯ

Што да савецкай пазіцыі, то пасля апублікавання фантастычнай бязглуздзіцы карэспандэнт ТАСС Юрый Карнілаў канстатаваў: «Невыпадкова, што вядучая газета канцэрна Шпрынгера, якая адлюстроўвае погляды заходнегерманскіх мілітарысцкіх колаў —«Вельт»—купіла правы на публікацыю нататкаў Гелена. Гэтыя колы сёння, калі ў Еўропе прыкладваюцца такія намаганні для разрадкі напружання, не саромеюцца выкарыстаць любыя сродкі, каб перашкодзіць гэтаму».

Журналіст Маеўскі падкрэсліў: «Гэта зусім не гістарычнае даследаванне. Мемуары шэфа шпіянажу ўяўляюць сабой сумесь атруты, а іх мэта вельмі празрыстая: гэта спроба ўбіць нож у спіну ўсходняй палітыцы заходнегерманскага ўрада».

Генерал Рэйнгард Гелен, якога Гітлер прызначыў кіраўніком антысавецкай шпіёнскай службы «Фрэмдэ Геерэ Ост», быў вядомы тым, што яго людзі ўмелі фальсіфікаваць дакументы, шыкоўна, з правакацыйнымі мэтамі, «прыгладжвалі» факты, а цяпер спрабуюць з такімі трукамі прыйсці на дапамогу сваім палітычным прыяцелям— заходнегерманскім крайнім правым. Хаця мемуары яшчэ не выйшлі асобнай кнігай, водгукі на іх пераканаўча сведчаць: такая дапамога мала чаго варта.

Са славацкай пераклаў А. МАЖЭЙКА.

заключэнні першага руска-японскага дагавору.

Па рэкамендацыі Пуцяціна Гашкевіча прызначылі консулам у Хакадатэ, куды ён прыехаў у лістападзе 1858 г. Вяртаючыся з далёкіх плаванняў, рускія маракі заўсёды знаходзілі ў збудаваным Я. Гашкевічам консульстве на сопцы Рамісёміцё (зараз Манамаці) свой «дом», рабілі разам з супрацоўнікамі консульства маскарады, пікнікі, ставілі спектаклі.

Дзякуючы намаганням нашага земляка, японцы добразычліва адносіліся да рускіх. Жонка ўрача консульства Альбрэхта пісала: «Просты люд... заўсёды сустракае нас з дабрадушнымі і ўсмешлівымі тварамі, а ў паездках за горад у японскіх гасцініцах нас заўсёды чакае самы сардэчны прыём».

«Белавалосы консул», як называлі японцы Я. Гашкевіча, быў адзіным афіцыйным прадстаўніком Расіі ў Японіі ў той час. Яму даводзілася ездзіць да двара японскага рэгента «сёчука» для ўрэгулявання розных пытанняў.

Гашкевіч і яго супрацоўнікі заснавалі ў Хакадатэ рускую школу і бальніцу, выдалі першую рускую азбуку для маленькіх японцаў, навучалі мясцовых жыхароў марской справе і медыцыне. Гашкевіч падараваў японцам маячны ліхтар, барометр, навучыў краўца Кідзу Какіці фатаграфаванню, перадаў яму свой гарнітур, каб Кідзу Какіці навучыўся шыць еўрапейскае адзенне. Пазней Гашкевіч пісаў: «Японскі народ, нядаўна амаль сілком уціснуты ў сям'ю цывілізаванага еўрапейскага свету, даўно меў права на гэтае месца».

Ішлі гады. Я. Гашкевіч пакінуў Японію і пасяліўся ў маёнтку Малі (зараз вёска Малі знаходзіцца ў Астравецкім раёне, за 7,5 км ад чыгуначнай станцыі Гудагай і з'яўляецца цэнтрам калгаса «Чырвоны Кастрычнік»). Там ён працягваў працаваць над вывучэннем японскай мовы, а пазней склаў японска-рускі слоўнік, за які атрымаў прэмію. Памёр Я. Гашкевіч (паводле дадзеных яго сына І. Я. Гашкевіча) 5 кастрычніка 1875 г. Яго імем былі названы апісаныя ім невядомыя віды насякомых і заліў Чосанмак (Тэдзіньмань) у Карэі, ля рускай мяжы. Яго ўклад у справу збліжэння народаў Японіі і Расіі цяжка пераацаніць.

В. ГРЫЦКЕВІЧ.

Калектыў Міністэрства культуры БССР выказвае спачуванне супрацоўніцы міністэрства Чучалавай Т. І. з прычыны напаткаўшага яе вялікага гора — смерці бацькі.

А. БЕЛАВУСАЎ

ЛАНЦУГОВАЯ РЭАКЦЫЯ

Пачалося ўсё з рамонту... Наважыўся наш ЖЭК, нарэшце, адрамантаваць кватэры. Добрая справа і своечасовая, бо і падлога ўся ў шчылінах, і сцены аблупіліся, ды і яшчэ шмат што ў заняпад прыйшло.

Заходзяць, як звычайна, рамонтнікі паглядзець, што рабіць трэба. Носам круцяць, маўляў, дошак няма, фарбы няма, пліткі няма і ўвогуле пачакаць трэба.

Чакаю...

Месяц, другі... Гляджу, у суседзяў работа ідзе як след, а маю кватэру абмінаюць. Што такое? Сустрэў неяк суседа, пытаюся:

— Як, — кажу, — вам удаецца ўсё даставаць? І дошкі, і фарбу, і нават чэшскі «кампакт»?

Той смяецца:

— Дзівак-чалавек! Усё праз бутэльку! Таму бутэльку, гэтаму бутэльку —і зашуміць справа!

Прыняў я гэтую параду да ведама: Сустракаю назаўтра брыгадзіра:

— Трэба,—кажу,— пачынаць, за мной не прападзе!

— Згода,—адказвае,— дзве бутэлькі!..

І так у мяне ладна пайшло, што ні дзень—дзветры бутэлькі выстаўляю. І работа—не тое, каб «шуміць», але варушыцца. Сарвалі падлогу, сцены пракупаросілі, праводку старую знялі, ваду адключылі... Мінула два тыдні, лезу я ў шуфляду за чарговай пяцёркай — пуста! Скончыліся мае зберажэнні!

— Хлопцы,—прашу рамонтнікаў напрамілы бог,—папрацуйце ў доўг, да палучкі.

— Э, гаспадар, так справы не робяцца. Ты—нам, мы—табе!

Завярнуліся і пайшлі!

Што рабіць? Дзень думаю, другі—няма выйсця!

І як гэта ў мяне атрымалася, нават цяпер не разумею, але аднойчы заходзіць да мяне на работу кабета, даведка ёй патрэбна.

— Даведка?—пытаюся? І раптам:—Бутэльку!

Пабегла кабеціна, валачэ бутэльку!

Тут і пайшло, без бутэлькі з наведвальнікамі нават гаварыць не хачу. Што ні дзень —з работы поўную сетку дамоў нясу. Толькі тады і «зашумела» па-сапраўднаму. Рамонт за месяц скончылі. Не кватэра атрымалася, а цуд!

Але, колькі б вяровачка ні вілася, а канец будзе... Выклікае мяне начальнік. Заходжу. Ён чырвоны, бы рак. Бац кулаком па стале:

— Прызнавайся, бо я і так усё ведаю!..

Быццам варам мяне аблілі, так перапалохаўся. І з перапуду:

— Што я, дурань? Стаўце бутэльку, прызнаюся!

І што вы думаеце—паставіў! Рэфлекторна! Начальнік, ён жа таксама сярод людзей жыве!..

Міхась СКРЫПКА

Івану ШАМЯКІНУ

З «Глыбокай плыні» ў «Добры час»
Цякуць твае «Крыніцы».
Карціць заўсёды чытачам
З тваіх крыніц напіцца.

І «Сэрца на далоні»
Раскрыта людзям насцеж.
Ты радуеш сягоння
Усіх «Трывожным шчасцем».

Ты не праходзіш міма
Падзей у нашы дні.
Таму і ў «Снежных зімах»
Так многа цеплыні.

Чытач! І ў час зацішша
«Не верце цішыні!»
Ён, пэўна, нешта піша
Пра нас, пра нашы дні.

Язэп ТАЎШЧЭЗНЫ

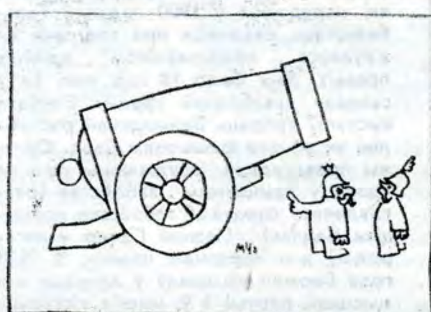
Рыгору БАРАДУЛІНУ

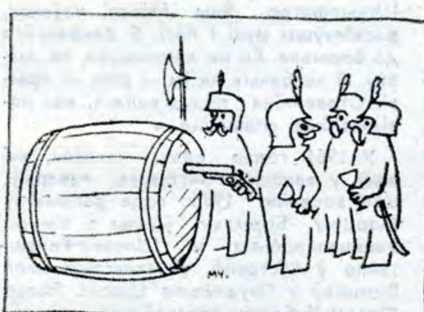
Чытач, паэце, будзе рады
Зноў перажыць тваю «Блакаду».

Уладзіміру КАРАТКЕВІЧУ

Аповесць ці раман — штогод.
Няхай зайздросціць Вальтэр Скот!
І скажам, хлопцы, пры нагодзе —
Чым горш за Вальтэра Валодзя!

У рэдакцыю паступіў рукапіс...

— Ну і што з таго, што не страляе. Затое самая вялікая ў свеце.

— А калі тут порах?..

У тэатры.

Мал. М. ЧАРНЯЎСКАГА.

А. АЛЯКСЕЙЧЫК

СКЛЕРОЗ

Ну, і памяць у мяне стала—як рэшата. Усё забываю на хаду.

Учора забыў замкнуць кватэру. Прыходжу позна ўвечары, бачу, нейкі грамадзянін маю нейлонавую кашулю ў свой чамадан засоўвае.

— Добры вечар,—кажу.—Дык вы—Сідараў?

— Не,—адказвае.—А што?

— Ды, бачыце, гэта кашуля Сідарава, а Сідараў —я.

Як кажуць, невялікае непаразуменне.

Сапраўды, нікуды не варта мая памяць! Забыў павіншаваць сваякоў з Новым годам, нават саміх сваякоў забываю. Што рабіць—не ведаю... Гавораць—склероз, а што гэта такое, усё забываю ў доктара спытаць.

Ага, дык пра што я?

А-а, успомніў. Выскачыў я з самалёта, лячу, а парашут—забыў. Так і пакалечыцца можна!

МІМАХОДЗЬ

Р. БОХАН

□ Знайшлі агульную мову, калі ўжо абодва не маглі паварушыць языкамі.

□ Добра смяецца той, у каго ўсе зубы цэлыя.

□ Касцюм Евы не ўсім да твару.

□ І чаравік задзірае нос, пакуль не адрамантуюць.

□ Хуткасць электрычкі не залежыць ад энергіі пасажыраў.

□ Займаў высокае становішча... на шыі бацькоў.

□ Каханне сляпое, затое суседзі вельмі відушчыя.

Д. РОХКЕС

□ Зайшоў у гісторыю.

□ Творчы нарыў.

ПАРФЕН І ПАРТФЕЛЬ

Рыгор ЯЎСЕЕЎ

Жыў-быў
Парфен,
А з ім—
Партфель.
Парфен—
Чыноўны,
Партфель —
Шыкоўны.
Партфель —
Пудовы.

Парфен —
Суровы.
З пагардай
Вочы —
І ўдзень,
І ўночы.
Парфен
Ледзь крочыць,
Партфель
Валочыць.
...Партфель той

Трэснуў,
Парфен —
Без крэсла.
Партфель —
На смецці.
Парфен,
Паверце,
Лагодны,
Мілы —
Бы
Падмянілі...

Сёе-тое пра капелюшы

Г. КРУГЛОЎ

□ З пункту гледжання капелюша менавіта ён трымае ў рамках чалавечую думку.

□ Нават самую геніяльную галаву капялюш адчувае пад сабой.

□ «Маё змесціва»,—гаварыў капялюш пра галаву, якая яго насіла.

□ Пакрыўджаны капялюш запатрабаваў кнігу скаргаў, калі яму падсунулі галаву не яго памеру.

УСМЕШКІ СУСЕДЗЯЎ

Есіп СТРЫТАР (1836—1923)

З ЦЫКЛА «ДРОБЯЗЬ»

63

«На бой!»—«Ці зможам, ці загінем!»
«Смялей!»—«Наперад, хто жывы!»
Народзе мой, ты водлуг гімнаў—
Герой ад пят да галавы!

74

«Колькі галоў—столькі і думак».
І кожная хоча, каб ёй была чэсць.
А ў нас яшчэ горш, бо горшы рахунак:
Галоў—пяць, а думак—шэсць.

109

Бадай, хутчэй пагладзіць
Авечку воўк на траўцы,
Чым між сабой паладзяць
Два нашы моваснаўцы.

З ЦЫКЛА «КРАПІВА»

8

Што вораг я табе—ні ў якім разе
Не думай; чалавек я неблагі.
І хай цябе не дзівіць, дарагі:
Ты не настолькі у мяне ў павазе!

16

Залішне жонку не ганьбуй, мой браце любы,
Не забывай: жанчына—гэта божы дар,
А дараванаму каню у зубы
Ніколі не глядзіць пачцівы гаспадар.

Пераклаў са славенскай Ніл ГІЛЕВІЧ.

По тэхнічных умовах унутраныя восем старонак газеты друкуюцца і выпускаюцца асобна ад васьмі знешніх. Атрымаўшы або набыўшы газету, укладзіце ўнутраныя аркушы ў знешнія.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24 61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара—33-44 04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24 62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24 62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва —32-22-19, бухгалтэрыі—32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Індэкс 63856 АТ 01526.